

ISSN: 2616-6216 (print)

ISSN: 2707-9597 (online)

<https://pard.mk.ua>

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Науковий журнал

***PUBLIC ADMINISTRATION AND
REGIONAL DEVELOPMENT***

Academic journal

Заснований у 2018 році

Включено до переліку наукових фахових видань України

з питань державного управління

(Категорія «Б»), Наказ Міністерства освіти і науки

України від 17.03.2020 №409)

№14 (2021)

Видавець:

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Головний редактор:

Ємельянов В.М. – доктор наук з державного управління, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Заступники головного редактора:

Беглиця В.П. – доктор наук з державного управління, професор

Сорока С.В. – доктор наук з державного управління, професор

Члени редакційної колегії:

Антонова Л.В. – доктор наук з державного управління, професор

Домбровська С.М. – доктор наук з державного управління, професор

Євтушенко О.Н. – доктор політичних наук, професор

Жовнірчик Я.Ф. – доктор наук з державного управління, професор

Криштанович М.Ф. – доктор наук з державного управління, професор

Лопушинський І.П. – доктор наук з державного управління, професор

Плеханов Д.О. – доктор наук з державного управління, професор

Сиченко В. В. – доктор наук з державного управління, професор

Стоян О.Ю. – доктор наук з державного управління, доцент

Хаджирадєва С.К. – доктор наук з державного управління, професор

Abbas Mardani – Ph.D. in Philosophy Management, University of South Florida (Tampa, Florida, USA)

Bartosz Hordecki – PhD, Professor of Political Science, Adam Mickiewicz University (Poland)

Gedam Kamalakar – Dept of Political Science Osmania University hyderabad Telangana State (India)

Günter Walzenbach – Associate Professor in Political Science, American University of Armenia, College of Humanities and Social Sciences (Yerevan, Armenia)

Magdalena Musiał-Karg – Professor, dr hab., Adam Mickiewicz University (Poland)

Vainius Smalskys – Doctor of Social Science, Mykolas Romeris University, Director of Institute of Public Administration, Professor (Kaunas, Lithuania).

Відповідальний секретар:

Штиршов О.М. – кандидат наук з державного управління, доцент

Технічний секретар:

Тимофєєв С.П. – кандидат наук з державного управління, доцент

© Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

54003, м. Миколаїв,

вул. 1-а Воєнна, 2а.

(0512) 76-71-92

© Видавництво:

Ємельянова Т.В.

54001, Миколаїв,

пров. Суднобудівний, 7.

(0512) 47-74-48

Рекомендовано до друку: Рішенням науково-методичної ради Інституту державного управління, Чорноморського національного університету імені Петра Могили. (Протокол № 3 від 21.12.2021 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 23245-13085Р від 04.04.2018 р.

ISSN: 2616-6216 (print) ISSN: 2707-9597 (online) <https://doi.org/10.34132/pard>

Publisher and manufacturer:

Petro Mohyla Black Sea National University

Editor-in-Chief:

Volodymyr Yemelyanov – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine (Ukraine)

Vice Editors-in-Chief:

Volodymyr Beglytsia – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Svitlana Soroka – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Editorial Board:

Lyudmyla Antonova – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Svitlana Dombrowska – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Oleksandr Yevtushenko – Doctor of Political Sciences, Professor (Ukraine)

Yaroslav Zhovnirchuk – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Myroslav Kryshchanovych – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Dmytro Plekhanov – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Viktor Sychenko – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Oleksandra Stoian – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Ivan Lopushynskyi – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Svitlana Khadzhyradieva – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Abbas Mardani – PhD in Philosophy Management, University of South Florida (Tampa, Florida, USA)

Bartosz Hordecki – PhD. Professor of Political Science, Adam Mickiewicz University (Poland)

Catalin Vrabie – PhD. in Public Administration, (Romania)

Günter Walzenbach – Associate Professor in Political Science, American University of Armenia, College of Humanities and Social Sciences (Yerevan, Armenia)

Magdalena Musiał-Karg – Professor, dr hab., Adam Mickiewicz University (Poland)

Vainius Smalskys – Doctor of Social Science, Mykolas Romeris University, Director of Institute of Public Administration, Professor (Kaunas, Lithuania).

Secretary of the Editorial Board:

Oleksandr Shtyrov – PhD in Public Administration, Associate Professor (Ukraine)

Technical secretary:

Sergey Tymofeev – PhD in Public Administration, Associate Professor (Ukraine)

© **Petro Mohyla Black Sea
National University**
68 Desantnykiv St., 10,
Mykolayiv, Ukraine, 54003.
(0512) 76-71-92

© **Publishing house:**
Yemelyanova T.
prov. Sudnobudivniy, 7
Mykolayiv, Ukraine, 54001.

(0512) 47-74-48

Recommended for printing: by the decision of the Scientific and methodological council of the Institute of Public Administration, Petro Mohyla Black Sea National University. (Protocol № 3, 21.12.2021 p.)

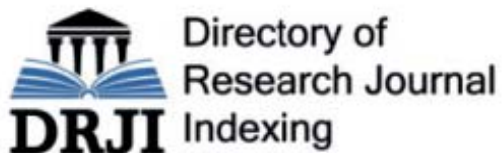
The Certificate of State Registration of Printed Mass Media Series KB № 23245-13085P dated 04.04.2018

ISSN: 2616-6216 (print) ISSN: 2707-9597 (online) <https://doi.org/10.34132/pard>

ІНДЕКСАЦІЯ ЖУРНАЛУ

INDEX COPERNICUS

RePEc

UR Universität Regensburg
UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK

BASE

UNIVERSITÄTS
BIBLIOTHEK *ubl* LEIPZIG

EZB
Elektronische
Zeitschriftenbibliothek

СОЦНОНЕТ
СОЦНОНЕТ

Academic
Resource
Index
ResearchBib

MIAR

ZDB
ZEITSCHRIFTEN
DATENBANK

IDEAS

ResearchGate

wizdom.ai

EuroPub

Federal Science
Library

KOAR

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

WIKIDATA

I²O¹
LENS.ORG
Solving The Problem Of Problem Solving™

CRUE

REBIUN
Red de Bibliotecas Universitar

research4life

 Quality Open Access Market

ЗМІСТ

Абдуллаєв Вагіф Ахмед огли

Особливості формування та функціонування сучасно-актуальних механізмів запобігання та протидії корупції.....826

Акімова Тетяна

Формування лідерських якостей молоді як необхідна умова розвитку держави.....850

Будзин Віра, Рибчич Іван

Формування та реалізація державної гуманітарної політики із збереження та розвитку громадського здоров'я на сучасному етапі пандемічних впливів869

Гавриченко Дмитро

Глобальні та європейські виклики щодо трансформації системи охорони здоров'я в Україні.....890

Казарєзов Анатолій, Верланов Юрій, Верланов Олександр

Оцінювання продуктивності портів на основі критерія структурної відповідності вантажного потоку пропускній здатності порту ...913

Костєва Тетяна

Культура спілкування як складова розвитку активної участі сільської молоді у розвитку громадянського суспільства.....935

Lisdiana, Moh. Zamili M.M.Pd., Neni Sriwahyuni, Susniwati, M.Si

Collaboration of actors in handling child labor in Indonesia.....954

Плющ Руслан, Філіппова Вікторія, Пронінв Оксана

Вплив трансформації адміністративно-територіального устрою на реформування державного управління в Україні.....976

Примуш Роман

Соціальна політика держави як складова національної безпеки.....1010

Проніна Оксана, Григор'єва Лідія

Земельна децентралізація в Україні: переваги і недоліки.....1022

Тимофєєв Сергій

Механізми залучення молоді до управлінської діяльності в сфері публічного управління.....1051

Харечко Дмитро, Соловей Дмитро

Фінансово-безпекові фактори державної соціально-економічної політики з підтримки життєдіяльності домогосподарств у періоди епідеміологічних загроз.....1075

Гайданка Євген

Новий погляд на традицію українського державного будівництва та націє творення. Рецензія на монографію Басараба В.І. «Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького».....1094

CONTENT

Abdullayev Vahif

Peculiarities of formation and functioning of modern and actual mechanisms of prevention and anti-corruption.....826

Akimova Tetiana

Formation of youth leadership qualities as a necessary condition for the development of the state.....850

Budzyn Vira, Rybchych Ivan

Formation and implementation of state humanitarian policy from the preservation and development of public health at the current stage of pandemic impacts.....869

Gavrychenko Dmytro

Global and european challenges for the transformation of the healthcare system in Ukraine.....890

Kazarezov Anatolii, Verlanov Yurii, Verlanov Alexander

Evaluation of port efficiency on the basis of criterion of structural compliance of cargo flow with port capacity.....913

Kostieva Tetiana

Culture of communication as a component of the development of active participation of rural youth in the development of civil society.....935

Lisdiana, Moh. Zamili M.M.Pd., Neni Sriwahyuni, Susniwati, M.Si

Collaboration of actors in handling child labor in Indonesia.....954

Pliushch Ruslan, Filippova Viktoriia, Pronina Oksana

The influence of the transformation of the administrative-territorial organization on the reform of public administration in Ukraine.....976

Primush Roman

Social policy of the state as a component of national security.....1010

Pronina Oksana, Hryhorieva Lidiia

Land decentralization in Ukraine: advantages and disadvantages.....1022

Tymofieiev Serhij

Mechanisms of involving youth in management activities in the field of public administration.....1051

Kharechko Dmytro, Solovey Dmytro Financial and security factors of state socio-economic policy to support the life of households in the period of the epilige.....1075

Haydanka Yevheniy

A new look at the tradition of Ukrainian state-building and nation-building. Review of the monograph of Basarab V. "The state-building concept and national-patriotic ideas of the metropolitan Andrey Sheptytsky".....1094

політичні або політико-правові, виховні або освітньо-виховні, прогностичні, організаційні); організаційно-правовий механізм запобігання та протидії корупції (запобігання та протидія корупції з позиції організаційно-процесуальних заходів, етичних і моральних норм і принципів; міжнародної значимості її у системі суспільно-державних та публічних відносин). Набув подальшого розвитку понятійно-категоріальний апарат науки державного управління шляхом визначення таких понять як «комплексний механізм запобігання та протидії корупції» та «механізм взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції».

Ключові слова: *інституційний механізм запобігання та протидії корупції, комплексний механізм запобігання та протидії корупції, механізм взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції, міжнародно-правовий механізм запобігання та протидії корупції, морально-психологічний механізм запобігання та протидії корупції, організаційно-правовий механізм запобігання та протидії корупції, соціальний механізм запобігання та протидії корупції.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Незмінним постулатом у межах наукового дослідження антикорупційної тематики постає твердження відносно того, що сьогодні запобігання та протидія корупції є одним із пріоритетних напрямів державної політики будь-якої сучасно-розвинутої держави світу. Вирішення державних стратегічних антикорупційних завдань в Україні та Азербайджані обумовлює необхідний рівень забезпечення національної безпеки країн, а також створення умов для захисту конституційних прав і свобод громадян. Рішення означеної проблеми носить як національний, так і міжнародний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єктивно слід зазначити, що тематику антикорупційних механізмів публічного управління у конкретних країнах, наприклад, у досліджуваних нами раніше Україні, Азербайджані, найменш корумпованих державах світу та на міжнародному рівні розглядало чимало вітчизняних

і закордонних дослідників як галузі державного управління, так і політології, права, юриспруденції, соціології тощо.

Вектор даного наукового дослідження корелюється із напрямками дослідницької діяльності таких вітчизняних та зарубіжних науковців як: О. Радченко, Т. Хабрієва, М. Кібакін, Г. Корабльов, Е. Молдаван, Е. Охотський, Н. Власенко, Ю. Скворцова, Ш. Магомедов, М. Алиєва, Б. Беспарточний, А. Спіцина, Є. Ісаєнко, С. Задорожний, П. Кабанов, В. Шорохов, А. Глазунова, А. Биков, М. Шедій, А. Сухаренко, I. Alon, S. Bahoo, A. Boly, R. Gillandersb, A. Paltrinieri.

Звертаючи увагу на існуючий науковий доробок, варто констатувати, що спектр питань відносно особливостей формування та функціонування сучасно-актуальних механізмів запобігання та протидії корупції не є вичерпним. У зв'язку із цим, означена тематика даного дослідження вбачається вкрай актуальною.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення особливостей формування та функціонування сучасно-актуальних механізмів запобігання та протидії корупції та запропонування прикладних шляхів їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною передумовою для розуміння внутрішньої змістовної сутності багатоаспектного поняття «механізм запобігання та протидії корупції» є основоположна дефініція державно-управлінської науки, а саме – «механізм державного управління». У контексті удосконалення категоріального апарату науки «Державне управління», інтегральне визначення даної дефініції у її широкому розумінні надав О. Радченко, за яким «механізм державного управління» – це системна сукупність інститутів, структур, послідовних дій, форм, станів та процесів у державі як продукт організованої людської діяльності, що має за мету реалізацію інтересів і потреб людей та вирішення нагальних суспільно-політичних проблем за рахунок державного впливу й регулювання суспільної життєдіяльності на основі усталених суспільних цінностей, норм і правил; є формою реалізації функцій держави та має в якості суб'єкта органи державного управління [1, с. 24].

Опираючись на вище наведене визначення та на основі розробленої Т. Хабрієвою класифікації механізмів запобігання та протидії корупції, під якими вчена розуміє – складну систему комплексних дій, спрямовану на виявлення, припинення, обмеження поширення і запобігання корупційних дій у сфері суспільно-владних відносин [2, с.217], виділимо та охарактеризуємо найбільш актуальні сьогодні, на нашу думку, механізми запобігання та протидії корупції.

Соціальний механізм запобігання та протидії корупції. Соціальний механізм запобігання та протидії корупції представляє собою організаційно-технологічний компонент управління системою підтримки соціального порядку, сукупність методів запобігання, розслідування, санкціонування відповідальності, зниження шкоди наслідків девіантної корупційної поведінки суб'єктів взаємодії у сфері реалізації владних повноважень, у формі ефективної взаємодії складових соціальної структури (інститутів, організацій, соціальних груп, норм, цінностей тощо), досягнення функціональності, дотримання адміністративних регламентів і норм поведінки посадових осіб органів державного і муніципального управління [3].

У межах даного механізму на особливу увагу заслуговують тематично-актуальні механізми профілактичного напрямку. З метою підвищення ефективності соціальних механізмів профілактики корупційної поведінки серед населення М. Кібакінім і Г. Кораблевим [3] запропоновано такі три основні актуальні заходи-положення:

1. Основоположне місце у процесах наукового забезпечення системи профілактики корупції мають посісти заходи подальшого безупинного розвитку антикорупційної нормативно-правової бази у відповідності з сучасними міжнародними нормами адаптованими до вітчизняних реалій і соціально-правових засобів запобігання та протидії корупції серед різних категорій населення, а саме необхідно: а) продовжити розробку і юридичне закріплення кримінологічних ланцюжків зростання ступеня суспільної небезпеки корупційних правопорушень на основі родинних формулювань їх об'єктивної сторони: від найменших – дисциплінарних, до адміністративних, а потім, і до найбільших – кримінальних; б) удосконалювати нормативно-правове поле функціонування публічної

служби; в) передбачити розширення обсягу повноважень служб управління персоналом органів влади, які повинні мати додаткові важелі управління щодо антикорупційної перевірки при найменшій підозрі (на основі інформації, що надійшла, за винятком анонімної, ініціативно, за рішенням комісії із врегулювання конфлікту інтересів, зверненням громадян і організацій) без згоди тієї особи, відносно якої здійснюється ця перевірка (дана згода має бути отримана під час прийняття на відповідну службу), але з її повідомленням;

2. Необхідне проведення ґрунтовних та комплексних наукових досліджень соціально-психологічних методів розвитку критичного мислення та навчання навичкам безпечного отримання та використання інформації сучасною молоддю (як однією із основоположних категорій населення, яка формуватиме майбутнє «обличчя» держави) з проблем корупції, формування правових компетенцій з аналізу існування виникаючих при цьому колізій, а також правильній оцінці достатності, правомірності і оперативності прийнятих заходів до порушників;

3. Потрібні наукові роботи у галузі інформатики, інформатизації навчального процесу у частині активного розвитку цифрового освітнього простору за рахунок включення інтернет-сервісів, що містять об'єктивну інформацію з проблем корупції, прийняття державою заходів впливу на осіб, які вчинили корупційні правопорушення або правопорушення, пов'язані із корупцією; при цьому важливо постійно розширювати перелік застосовуваних освітніх технологій, що передбачають збір, систематизацію навчальної інформації, а також адаптації результатів аналізу великих даних відповідно до когнітивних особливостей учнівської молоді; досить перспективним у цьому плані є створення віртуальних тренажерів, що мають великі можливості для включення пізнавальних і комунікативних процесів учнівської молоді в освоєння компетенцій щодо здійснення професійної діяльності з відкиданням корупційних практик [3, с. 32].

Отже, сучасне суспільство, що характеризується зокрема і явищем цифровізації, трансформує деякі умови реалізації соціальних механізмів запобігання та протидії корупції серед різних категорій населення, особливо серед молоді, які пов'язані як зі зміною цінніс-

но-мотиваційної структури особистості сучасних людей (особливо молодих) з «розмиванням» традиційних орієнтацій на безумовне домінування адміністративного регулювання системи соціального контролю поведінки та діяльності чиновників, використання альтернативних джерел інформації, обліку авторитетних лідерів громадської думки, так і появою додаткових цифрових сервісів забезпечення прозорості здійснення владними інститутами повноважень у сфері публічного управління, і що у свою чергу вимагає удосконалювати соціально-правові, організаційно-технологічні та психолого-педагогічні основи їх діяльності [3].

Резюмуючи предметну сутність соціального механізму запобігання та протидії корупції зазначаємо, що вона полягає у створенні системи суспільних відносин, за якої правомірна поведінка службовців публічної служби та інших відповідних посадових осіб є соціально престижною і вигідною; забезпеченні справедливої та адекватної оплати праці, завдяки чому можна було б уникнути негативних проявів протегування, клановості та сімейності [4].

Міжнародно-правовий механізм запобігання та протидії корупції. У зв'язку з тим, що явище корупції набуло сьогодні транснаціонального характеру, односторонніх зусиль, прийнятих державами для максимальної мінімізації корупції, явно недостатньо. Корупційні злочини все частіше виходять за межі однієї держави.

З цієї причини увагу міжнародної спільноти у значній мірі зосереджено на процесах ліквідації корупції як проблеми, що носить не тільки внутрішньодержавний, а й міжнародний характер.

Отже, проблематика міжнародно-правового запобігання та протидії корупції потребує особливої уваги з боку всього світового співтовариства і є одним з важливих напрямів політики кожної держави, що поважає права і свободи громадян і захищає ці права саме правовими засобами.

Е. Охотський під міжнародним співробітництвом у сфері запобігання та протидії корупції розуміє систему взаємодії держав в особі їхніх органів, міжнародних урядових і неурядових об'єднань, транснаціональних організацій і міжвідомчих зв'язків у сфері запобігання та протидії корупції [5, с. 125].

Міжнародно-правовий механізм запобігання та протидії корупції являє собою сукупність різних за своєю природою і функціями юридичних засобів, організованих найбільш послідовним чином, що дозволяє судити про них як про комплекс правових елементів, що становлять на основі спільної мети єдину систему [6]. Даний механізм зорієнтований на комплексне застосування низки різноманітних заходів: організаційних; кадрових; просвітницьких; виховних; правових тощо.

Архіважливе значення у межах міжнародно-правового механізму запобігання та протидії корупції відіграють тематичні нормативно-правові акти. Міжнародно-правові механізми реалізації антикорупційних документів отримують змістовну підтримку у вигляді різноманіття відповідних внутрішньодержавних заходів. Так, у статті 65 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року зазначено, що кожна держава-учасниця вживає відповідно до основних принципів свого внутрішнього законодавства необхідні заходи, включаючи законодавчі та адміністративні, для забезпечення виконання своїх зобов'язань, що випливають з Конвенції [7]. Сьогодні до даної Конвенції приєднані країни світу, які цілком свідомо взяли на себе зобов'язання діяти згідно із принципами системності, чесності, прозорості, відкритості, публічності та співпраці, реалізуючи на цій основі державну політику у сфері запобігання та протидії корупції.

Складовими елементами міжнародно-правового механізму запобігання та протидії корупції, встановленими у Конвенції, слід назвати також заходи з контролю над державними закупівлями та управління публічними фінансами, над судовими органами і органами прокуратури щодо зміцнення їх непідкупності; зміцнення стандартів бухгалтерського обліку та аудиту у приватному секторі; встановлення у ньому ефективних цивільно-правових, адміністративних або кримінальних санкцій за недотримання цих заходів та ін. Варто наголосити на тому, що запобігання та протидію корупції на загальносвітовому рівні забезпечують зусиллями багатьох міжнародних організацій: Організацією Об'єднаних Націй, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Спеціальної гру-

пою протидії у сфері фінансів, Міжнародною організацією вищих органів фінансового контролю, Радою Європи, Групою держав проти корупції та ін., які розробляють і приймають акти, що регламентують міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії корупції і визначають основні інструменти і механізми в окремих сферах суспільного життя і державного управління. Ці акти носять обов'язковий характер. Як бачимо, міжнародне співтовариство прагнуло законодавчо врегулювати відносини у сфері запобігання та протидії корупції шляхом прийняття численних актів, починаючи з розробки правових норм кримінально-правового, цивільно-правового характеру та закінчуючи підготовкою специфічних документів. Однак й до сьогодні немає вагомих підстав вважати, що досягнута належна скоординованість правових засобів і практичних механізмів запобігання та протидії корупції [8].

На нашу думку українська сторона немає бездумно ратифікувати і керуватися абсолютно всіма новими міжнародними антикорупційними нормативно-правовими актами мотивуючи це вибором європейського вектору свого розвитку, у зв'язку із тим, що дійсної уваги з максимальним коефіцієнтом результативності заслуговують тільки ті акти, що реально здатні врахувати українську ментальність, історію, культуру та адаптуватися до умов українського законодавства для сприяння активізації суспільного розвитку у сучасній Україні.

Отже, питання запобігання та протидії корупції, регламентовані численними міжнародними актами і регулюють різні аспекти цього полікомпонентного антисоціального явища, вимагають вибіркового, науково-обґрунтованого, системного і комплексного підходу до антикорупційних заходів, що вживатимуться.

Інституційний механізм запобігання та протидії корупції. В інституційному механізмі запобігання та протидії корупції виділяємо два рівня його функціонування: публічно-муніципальний і публічно-державний. У межах публічно-муніципального рівня передбачається розгляд сутності організації та здійснення антикорупційної діяльності органами місцевої влади загальної та спеціальної компетенції, іншими державними інститутами, а також інститутами громадянсько-

го суспільства муніципального рівня. У межах публічно-державного рівня зазначеного механізму можна розглядати діяльність органів державної влади та інших державних органів, наділених компетенцією антикорупційного характеру, а також інститутів громадянського суспільства – загальнодержавного і регіонального значення [9].

Крім того, варто зазначити, що успішна реалізація положень багатокомпонентних антикорупційних заходів, неможлива без організації та функціонування публічно-правових інститутів загальної та спеціальної компетенції, а також інститутів громадянського суспільства, покликаних забезпечувати формування і виконання профільних нормативних і програмних положень, безпосередньо здійснювати заходи із запобігання та протидії корупції. Тобто, в інституційному механізмі знаходить своє вираження динамічна сторона комплексу антикорупційних механізмів, а домогтися результативної реалізації антикорупційних заходів як на місцевому рівні, так і на загальнодержавному можливо лише за умови поєднання і дієвості правової статички і динаміки у даній сфері [10].

Ведучи мову про сучасний стан складових інституційного механізму слід наголосити на тому, що передбачений Законом України «Про запобігання корупції» перелік спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції) не вичерпує інституційного механізму запобігання та протидії корупції в Україні. Обов'язковою складовою тут мають виступати і реально-дієві інститути громадянського суспільства. Як зазначає П. Кабанов у своїй роботі «Деякі форми взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами місцевого самоврядування у сфері протидії корупції» [11], запобігання та протидія корупції є складним завданням, що виконується великою кількістю відповідних суб'єктів з різним обсягом компетенції: від міжнародних організацій та інституцій до муніципальних утворень, місцевих інститутів громадянського суспільства і окремих осіб [11, с. 5]. При цьому недостатню ефективність діянь в антикорупційній сфері дослідник безпосередньо пов'язує з низьким рівнем взаємодії між органами публічної влади і інститута-

ми громадянського суспільства, яку, між тим, передбачено низкою тематичних міжнародних нормативно-правових актів: Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Загальними рекомендаціями щодо заходів боротьби з корупцією і забезпечення добропорядності співробітників органів юстиції та безпеки тощо. Отже, ступінь ефективності запобігання та протидії корупції пов'язаний з обов'язковою взаємодією між органами публічної влади і інститутами громадянського суспільства, а ініціатива даної взаємодії має належати здебільшого саме органам публічної влади [10].

Що стосується напрямів діяльності інститутів громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції, то найбільш перспективними сьогодні, вбачаються такі з них: формування серед громадськості нульової толерантності до проявів корупційної поведінки, включаючи активне та системне здійснення інформаційно-просвітницьких заходів; громадський контроль та антикорупційна експертиза нормативно-правових актів, їх проектів та управлінських рішень; налагодження системної співпраці з органами публічної влади з питань запобігання та протидії корупції; реалізація делегованих повноважень органів публічної влади; здійснення альтернативних соціологічних досліджень щодо виявлення рівня корупції у сучасній Україні та ефективності здійснення заходів антикорупційної спрямованості тощо. Реалізація зазначених напрямів діяльності більш актуальною вбачається на рівні місцевого самоврядування, а функціонування міжрегіональних та всеукраїнських антикорупційних громадських організацій бачиться більш адекватним з точки зору оптимізації вирішення завдань при реалізації заходів запобігання та протидії корупції [10].

Морально-психологічний механізм запобігання та протидії корупції. Свою специфіку та надактуальне значення для сучасних України та Азербайджану має морально-психологічний механізм запобігання та протидії корупції. Він спрямований на забезпечення ментальних змін щодо суспільного засудження корупції.

Складність у реалізації ефективних процесів запобігання та протидії корупції полягає зокрема і у тому, що корупція є не лише соціальним, але і психологічним, моральним та етичним явищем,

так як вона не існує поза діяльністю та поведінкою людей. Отже, корупція – це ще й спосіб мислення, що визначає спосіб життя людини і життєдіяльності країни.

Моральні, етичні та психологічні аспекти разом із соціальними та правовими чинниками мають досить великий вплив на сумлінність суб'єктів владних повноважень при виконанні ними своїх посадових обов'язків, оскільки останні, як правило, завжди приймають рішення у першу чергу на підставі власного апробаційного досвіду, суб'єктивно-психологічного відношення до конкретно-виконуваної роботи, а також ґрунтуючись на особистих переконаннях і персональному соціальному та матеріальному становищі.

Суб'єкти владних повноважень зобов'язані, перш за все, саме знати основоположні принципи та норми, якими вони мають керуватися у своїй повсякденній роботі, та чіткі межі допустимої поведінки. Цього можна досягнути шляхом систематичного та постійного інформування і викладення зазначених етично-моральних норм та принципів публічної служби. Зокрема, це кодекс доброчесної поведінки, що дозволить досягнути єдиного розуміння зазначених принципів та норм як на всіх рівнях державного управління, так і більш широких колах суспільства. Також, у межах публічної служби мають діяти адекватні механізми підзвітності: публічні службовці мають бути підзвітні не лише керівництву, а і суспільству. Засоби реалізації підзвітності можуть бути як внутрішніми по відношенню до установи або відомства, так і діючими у масштабах усього державного апарату [12].

Захист громадської свідомості від корупційного впливу, який, зокрема, включає збереження моральних цінностей та зростання суспільної свідомості, має де-факто стати одним із стратегічних напрямів запобігання та протидії корупції. Для ефективної антикорупційної діяльності повинна існувати саме дієва соціальна база, що, зокрема, знаходить активний прояв у бажанні значної частини суспільства протидіяти антисоціальному явищу корупції. За відсутності такого психологічного настрою суспільства антикорупційна діяльність спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції не матиме надто позитивного ефекту [12].

Загальноприйняті морально-етичні норми і принципи людської поведінки повинні бути широко представлені та чітко відображені у нормативно-правовій системі, що виступає першоосновою для доведення мінімально-обов'язкових норм і принципів поведінки до відома кожного учасника суспільних відносин.

Усвідомлюючи та враховуючи психологічну складову корупційної поведінки людини, висуваємо припущення, що особа, яка стає на шлях вчинення корупційних діянь не є корумпованою від природи. Корумпованих рис поведінка особи набуває у процесі власної соціалізації.

Отже, стане чи ні особа корупціонером залежить не стільки від того, які традиції чи психологічні настанови вона увібрала у себе на початку свого життя, а від того, в якій суспільній атмосфері вона свідомо зростала, який психологічний клімат панував навколо неї, які вчинки визнавалися аморальними, а які з боку моралі заохочувались. Отже, йдеться про суспільну свідомість, в якій фіксується надзвичайно багато аспектів суспільного життя, зокрема відношення громадян до закону і їх реакція на корупцію [12].

В існуючих офіційних антикорупційних нормативно-правових актах України та Азербайджану не приділяється достатньої уваги механізмам формування антикорупційної свідомості, а наявні елементи представляються більшою мірою формальними. В цілому всю сукупність можливих механізмів формування антикорупційної свідомості політичними засобами, зокрема із залученням політичних інститутів та інститутів громадянського суспільства, можна об'єднати у декілька груп:

– політичні або політико-правові, що включають розробку і вдосконалення відповідних нормативних правових і підзаконних актів, а також доктринальних документів і положень антикорупційної спрямованості, що передбачають окремі методи розвитку правосвідомості;

– виховні або освітньо-виховні, що включають різні засоби навчання, розвитку професійних компетенцій службовців, виховання у громадян в цілому почуття неприйняття корупції та негативного ставлення до неї;

– прогностичні, що включають розвиток системи антикорупційного моніторингу, транслявання його на сферу поведінки владно-управлінських суб'єктів;

– організаційні, що включають координацію та узгодженість дій усіх органів влади, громадських організацій, засобів масової інформації та інших інститутів з питань розвитку антикорупційної свідомості службовців і представників громадянського суспільства.

Окрім прямого впливу на процеси розвитку і вдосконалення антикорупційної свідомості публічних службовців системними механізмами (розвиток професійних і особистісних компетенцій, вдосконалення системи антикорупційної освіти і підготовки, проведення тематичних конференцій і форумів тощо), особливу увагу необхідно приділяти чинникам і процесам, що мають опосередкований вплив на формування антикорупційної свідомості службовців і всіх громадян в цілому. До таких можна віднести, наприклад, зміцнення авторитету публічної влади в очах громадянського суспільства, необхідність збільшення інформаційної прозорості процесу і прийняття будь-яких управлінських та інших рішень. Важливі цілеспрямована і системна робота з громадською правосвідомістю та підвищення правової культури населення. Також варто спростити доступ громадян до відповідної інформації шляхом періодичного опублікування повних статистичних даних та інших матеріалів антикорупційної спрямованості на офіційних сайтах у мережі Інтернет і різних засобах масової інформації [13, с. 103].

Отже, сутність морально-психологічного механізму запобігання та протидії корупції полягає у формуванні у мешканців територіальних громад антикорупційної свідомості.

Організаційно-правовий механізм запобігання та протидії корупції. Організаційно-правовий механізм запобігання та протидії корупції орієнтований на запобігання та протидію корупції як з точки зору організаційно-процесуальних заходів, етичних і моральних норм і принципів, так і з боку міжнародної значимості її у системі суспільно-державних та публічних відносин. У сучасній публічній службі України та Азербайджану своєчасного оновлення, а отже, і подальшого удосконалення потребують адміністративні процеду-

ри, що зумовлюють порядок її проходження, зокрема проведення конкурсів на заміщення вакантних посад, кваліфікаційних іспитів тощо.

Отже, управлінська складова організаційно-правового механізму запобігання та протидії корупції передбачає чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень, оптимізацію чисельності державних структур з метою уникнення паралелізму у роботі, зменшення кількості контрольних та наглядових інстанцій. Правова складова – передбачає уніфікацію нормативно-правових актів у сфері публічної служби України, удосконалення процедур проведення атестації відповідних осіб тощо [4].

Кадровий механізм запобігання та протидії корупції. Кадровий механізм запобігання та протидії корупції один із основоположних складових державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, що спрямований на формування кадрового складу органів публічної влади, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та суб'єктів, на яких поширюється дія чинного антикорупційного законодавства. Від компетентності, ступеня знання законів, моральності зазначених суб'єктів залежить результативність заходів державної політики у сфері запобігання та протидії корупції та стан, рівень і обсяги корупції у державі.

Громадський контроль, як механізм запобігання та протидії корупції. Громадський контроль, як механізм запобігання та протидії корупції має величезний потенціал в антикорупційній сфері, але, слід констатувати, що на сучасному етапі розвитку українського та азербайджанського суспільства діє не достатньо ефективно, хоча даний механізм може значно впливати на стан справ у сфері запобігання та протидії корупції, так як за своєю природою і внутрішньою сутністю вбачається найбільш незалежним і об'єктивним, який діє виключно в інтересах громадян, тобто спрямований на відстоювання інтересів суб'єктів антикорупційної діяльності.

Комплексний механізм запобігання та протидії корупції. Одним із найбільш результативно-дієвих механізмів запобігання та протидії корупції вбачається сьогодні комплексний механізм, оскільки найбільшу ефективність суспільство отримує не за умови одиночного,

самостійного застосування тих чи інших з перерахованих вище і існуючих взагалі механізмів у тій чи іншій сфері державного регулювання, а за умови синергетичного поєднання всіх існуючих механізмів в єдиному комплексному механізмі запобігання та протидії корупції.

У зв'язку з тим, що корупція це явище системне та полікомпонентне, розроблені механізми запобігання та протидії корупції не можуть бути односторонніми і впливати на неї тільки з боку суспільства, фінансів або ж нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів, на яких поширюється, як приклад, дія чинного Закону України «Про запобігання корупції». Відповідно, тематичні заходи, що застосовуються у межах державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, повинні впливати на дане явище комплексно і у сукупності. Вважаємо, що першочерговими повинні бути механізми, що включають у себе систему адміністративно-правових заходів, спрямованих на процеси запобігання та протидії корупції саме на публічній службі. Визначено такий пріоритет тим, що корупція у більшій мірі пов'язана з отриманням вигоди саме за рахунок спекуляції своїм посадовим становищем посадовими особами, які мають, у силу своїх повноважень, можливість розпоряджатися адміністративними, фінансовими та іншими видами ресурсів [14, с.195]. За такої ситуації ущемляються конституційні права та свободи громадян.

Сьогодні сучасний комплексний механізм запобігання та протидії корупції має бути заснований на взаємозв'язку організаційно-практичних заходів щодо попередження та профілактики злочинів корупційної спрямованості і оптимізації заходів кримінально-правового впливу. Обов'язкову силу інструменти такого комплексного механізму повинні отримати шляхом консолідації спеціальних норм у межах закону. Так, поряд з поступовою корекцією кримінального та спеціального законодавства, приведенням його у відповідність до сучасних міжнародних антикорупційних стандартів, такий нормативно-правовий акт дозволить спланувати роботу щодо попередження та профілактики корупційної злочинності, оптимізувати заходи, спрямовані на розвиток громадянського суспільства, підви-

щення соціальної активності населення, стимулювання антикорупційної діяльності громадян і громадських об'єднань, посилення соціального контролю щодо органів державної влади, місцевого самоврядування, а також інститутів підприємницької діяльності [15].

Опираючись на предметну сутність вище розглянутих антикорупційних механізмів, пропонуємо в якості генерації таке визначення поняття «комплексний механізм запобігання та протидії корупції» як системи цілеспрямованих дій посадових осіб органів центральної і місцевої публічної влади, службовців силових структур і представників інститутів громадянського суспільства, спрямованих на забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина та зміцнення демократичних загальнолюдських цінностей, виховання громадянської нетерпимості до проявів корупції, попередження та невідворотне покарання корупційних державно-владних відносин [10]. Схематично комплексний механізм запобігання та протидії корупції зображено на рис. 1.

Вважаємо, що спільна політика у сфері запобігання та протидії корупції зазначених основних суб'єктів антикорупційної діяльності у програмно-цільовому вимірі має поєднувати три актуальні сьогодні стратегічні напрями [16, с. 74-75]:

I. Стратегія громадської свідомості, що полягає у: загальному аудиті й моніторингу ситуації відносно стану корупції та прийняття і подальше удосконалення на цих підставах антикорупційної стратегії; антикорупційній громадянській просвіті; вільному доступі до інформації і незалежних засобів масової інформації;

II. Стратегія застереження, змістовна сутність якої лежить у сфері формування транспарентності органів публічної влади; активного залучення інститутів громадянського суспільства та окремих осіб до антикорупційної діяльності; зменшення втручання держави у справи бізнесу та бізнес-структур; прийнятті сучасно-актуальних кодексів етики для чиновників, працівників закладів, установ та організацій, підприємців тощо; зниженні адміністративних бар'єрів;

III. Стратегія неминучого покарання, що передбачає підвищення рівня кадрових компетентностей і результативності розкриття корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із ко-

рупцією силовими відомствами; постійне удосконалення процесу формування незалежної судової системи; неухильне виконання закону та положень нормативно-правових актів; громадську експертизу нормативно-розпорядчих та правових документів і державно-управлінських рішень; підвищення доступності громадян до правової допомоги і юридичного захисту [10].

Зарубіжні науковці з метою вироблення ефективного комплексного механізму запобігання та протидії корупції здійснили низку експериментальних досліджень щодо виявлення серед суб'єктів антикорупційної діяльності найбільших стимулів у запобіганні та протидії корупції. За результатами емпіричних досліджень вони дійшли висновку, що найбільшими стимулами серед суб'єктів із підвищеним рівнем корупційних ризиків є страх привселюдного оприлюднення корупційного діяння та покарання у вигляді позбавлення волі. Ще один висновок полягає у тому, що, якщо надати відповідні інституційні повноваження публічним службовцям, то вони у більшості випадків спотворять інструменти запобігання та протидії корупції, щоб зменшити рівень виявлення випадків, коли зазначений інструментарій порушує через юридичну рівність їхню можливу здатність діяти корупційно [18].

У зв'язку із цим, необхідно посилити превентивні заходи запобігання корупції та міру відповідальності за корупційні діяння. Актуальною залишається робота з роз'яснення морально-етичної поведінки серед широких верств населення, удосконалення та відслідковування щодо виконання положень кодексів етичної поведінки тощо. Результативність антикорупційної діяльності полягає у системному і комплексному підході [19].

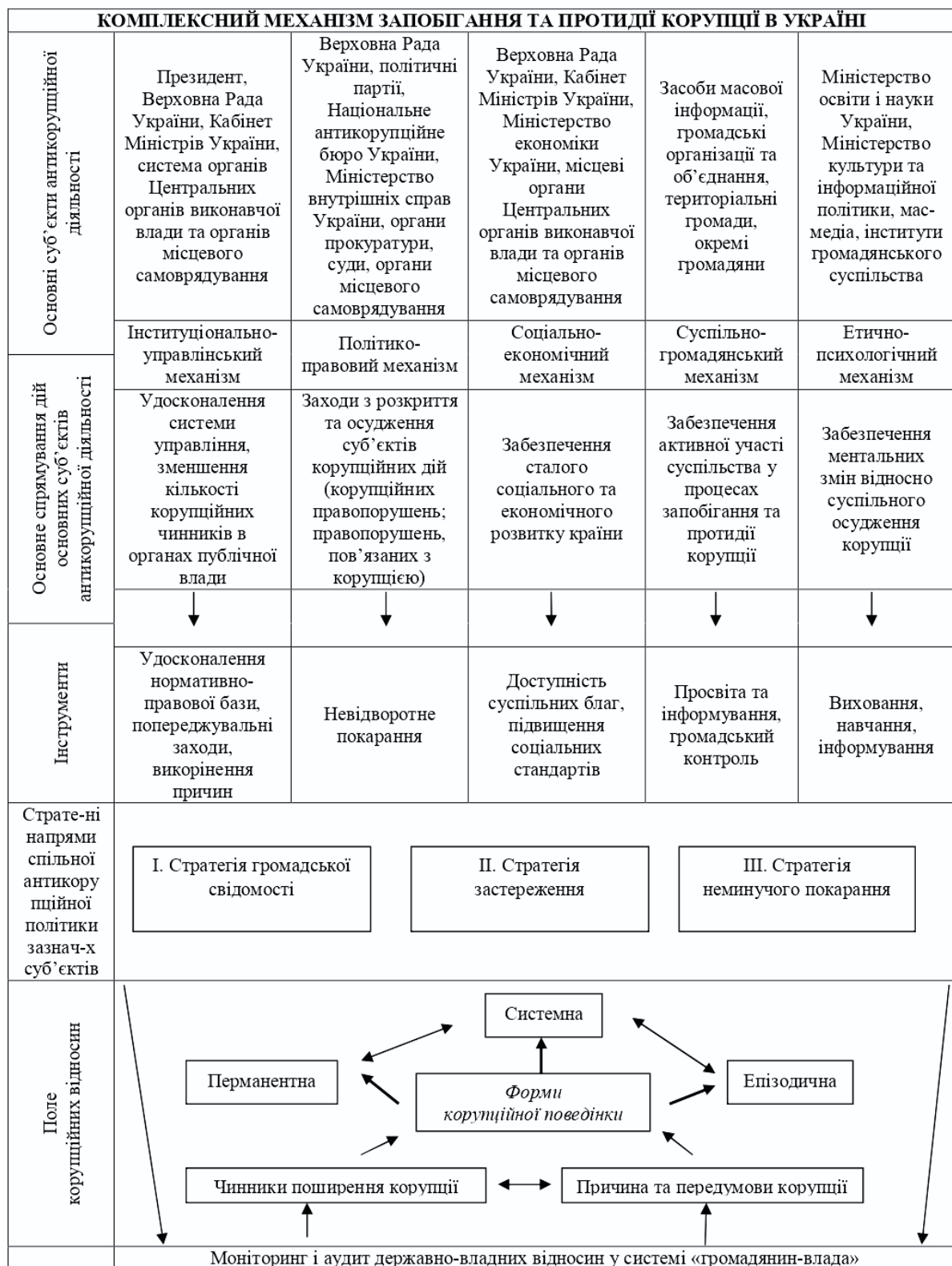

Рис. 1. Комплексний механізм запобігання та протидії корупції [10]

Висновки. Отже, розв'язання такої системної проблеми як корупція вимагає сьогодні застосування відповідного системного інструментарію і комплексного механізму запобігання та протидії корупції, що передбачає спільні скоординовані системні дії представників таких основних громадських інститутів – державної виконавчої влади; органів місцевого самоврядування; силових органів, зокрема і судів; бізнес-структур; громадянського суспільства; засобів масової інформації як «четвертої гілки влади» тощо [9, с. 179].

Зрозуміло, що варіативність існування механізмів запобігання та протидії корупції об'єктивно не вичерпується наведеними механізмами. Як приклад, подальшої наукової уваги заслуговують такі із них як: *адаптаційний механізм запобігання та протидії корупції* (приведення вітчизняної структури публічної служби у відповідність до стандартів країн-членів Європейського Союзу тощо); *каральний механізм запобігання та протидії корупції* (створення сучасно-ефективної системи протидії явищу корупції, за якої вчинення корупційних дій неминуче тягне сувору відповідальність осіб, що винні у їх вчиненні, з настанням негативних соціальних і службових наслідків (втрати пенсійного забезпечення; обмеження кар'єрного зросту, зайняття політичною та іншою діяльністю тощо); *превентивний механізм запобігання та протидії корупції* (запобігання соціальним передумовам корупції та усунення причин, що спричиняють вчинення корупційних дій тощо); *соціально-економічний механізм запобігання та протидії корупції* (вдосконалення процедур державного регулювання економіки і розумне визначення сфер державної присутності у національній економіці тощо); *політичний механізм запобігання та протидії корупції* (зменшення впливу корупції на виборні процеси тощо) та інші.

Резюмуючи все вище наведене та узагальнюючи ситуацію у сфері запобігання та протидії корупції зазначаємо, що незважаючи на досить велику кількість напрямів попередження і припинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, чималі зусилля для подолання цього антисоціального явища з боку держави і суспільства, – рівень корупції все ще не втратив статусу загрози національній безпеці України та Азербайджану, а

Ukrainian legislation); institutional mechanism for preventing and combating corruption (there are two levels of functioning of the mechanism: public-municipal and public-state; the success of the combination of a triad of components is substantiated): public-law institutions of general competence, special competence, civil society institutions); moral and psychological mechanism for preventing and combating corruption (ensuring mental change in public condemnation of corruption; functioning of internal and external mechanisms of accountability; combines mechanisms for forming anti-corruption consciousness in four groups: political or political-legal, educational or educational, prognostic, organizational); organizational and legal mechanism for preventing and combating corruption (preventing and combating corruption from the standpoint of organizational and procedural measures, ethical and moral norms and principles; its international significance in the system of public and public relations). The conceptual and categorical apparatus of public administration science was further developed by defining such concepts as “comprehensive mechanism for preventing and combating corruption” and “mechanism for interaction between the state and civil society in the field of preventing and combating corruption.” It is determined that the common policy in the field of prevention and counteraction to corruption of the main subjects of anti-corruption activity in the program-target dimension should combine three current strategic directions: strategy of public consciousness; caution strategy; strategy of inevitable punishment.

Key words: *institutional mechanism for preventing and combating corruption, comprehensive mechanism for preventing and combating corruption, mechanism for interaction between the state and civil society in preventing and combating corruption, international legal mechanism for preventing and combating corruption, moral and psychological mechanism for preventing and combating corruption, organizational legal mechanism for preventing and combating corruption, social mechanism for preventing and combating corruption.*

Received: 12.09.21

References

1. Radchenko, O.V. (2013). Rodovi oznaky katehorii «mekhanizm» v sotsialnykh naukakh [Generic features of the category «mechanism» in the social sciences]. *Publichne upravlinnia : teoriia ta praktyka : zb. nauk. pr. Asotsiatsii doktoriv derzhavnoho upravlinnia – Public administration: theory and practice: coll. science. etc. of the Association of Doctors of Public Administration*, 3 (15), (pp. 19 -25). Kherson: Vyd-vo ADNDU [in Ukrainian].
2. Habrieva, T.Ya. (Eds.). (2012). *Korrupsiya: priroda, proyavlenie, protivodeystvie [Corruption: nature, manifestation, counteraction]*. Moscow: Yurisprudentsiya [in Russian].
3. Kibakin, M.V., & Korablev, G.G. (2020). Sotsialnyie mehanizmy protivodeystviya korrupsii v molodezhnoy srede tsifrovogo obschestva [Social mechanisms for combating corruption in the youth environment of the digital society]. *Tsifrovaya sotsiologiya – Digital sociology*, (Vol. 3), 2, (pp. 27-34) [in Russian].
4. Moldavan, E. (2010). Napriamy zapobihannia ta protydii korupsii na derzhavni sluzhbi: moralno-ideolohichniy aspekt [Directions for preventing and combating corruption in the civil service: moral and ideological aspect]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka – Public administration: theory and practice*, 2, (pp. 1-5). Retrieved from <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10mesmia.pdf> [in Ukrainian].
5. Ohotskiy, E.V. (2017). Pravovyye osnovy i mehanizmy mezhdunarodnogo sotrudnichestva v sfere protivodeystviya korrupsii [Legal basis and mechanisms of international cooperation in the field of anti-corruption]. *Rossiyskiy zhurnal pravovyih issledovaniy – Russian Journal of Legal Research*, 2 (11), (pp. 125-138) [in Russian].
6. Vlasenko, N.A. (Eds.). (2013). *Pravovyye sredstva protivodeystviya korrupsii [Legal means of counteracting corruption]*. Moscow: Institut zakonodatelstva i sravnitel'nogo pravovedeniya pri Pravitelstve Rossiyskoy Federatsii. Retrieved from <https://studfiles.net/preview/6705580/page:8/> [in Russian].
7. Skvortsova, Yu.V. (2017). Mezhdunarodnyie normy o protivodeystvii korrupsii v sisteme rossiyskogo prava [International norms on combating corruption in the system of Russian law]. *Leningradskiy yuridicheskiy zhurnal – Leningrad Law Journal*, 1 (47), (pp. 162-170) [in Russian].
8. Magomedov, Sh.B., & Alieva, M.N. (2018). Mezhdunarodno-pravovoy mehanizm protivodeystviya korrupsii [International legal mechanism for

combating corruption]. *Yuridicheskiy vestnik Dagestanskogo gosudarstvennogo universiteta – Legal Bulletin of Dagestan State University*, (Vol. 26), 2, (pp. 99-103) [in Russian].

9. Bespartochnyy, B.D., Spitsyina, A.O., & Isaenko, E. S. Strukturirovanie mekhanizmov borbyi s korruptsией v organah mestnogo samoupravleniya [Structuring mechanisms to combat corruption in local government]. *Gosudarstvo i pravo: problemy i perspektivy sovershenstvovaniya – State and law: problems and prospects for improvement*, (Vol. 2), (pp. 178-182) [in Russian].

10. Zadorozhnyi, S.A. (2017). Mekhanizmy zapobihannia ta protydii koruptsii v orhanakh mistsevoi vlady [Mechanisms for preventing and combating corruption in local government]. *Candidate's thesis*. Kyiv : NADU [in Ukrainian].

11. Kabanov, P.A. (2012). Nekotoryie formy vzaimodeystviya institutov grazhdanskogo obschestva s organami mestnogo samoupravleniya v oblasti protivodeystviya koruptsii [Some forms of interaction of civil society institutions with local governments in the field of anti-corruption]. *Administrativnoe i munitsipalnoe pravo – Administrative and municipal law*, 5 [in Russian].

12. Psykholohichni aspekty zapobihannia koruptsiinym pravoporushenniam v orhanakh derzhavnoi vlady ta mistsevoho samovriaduvannia [Psychological aspects of prevention of corruption offenses in public authorities and local self-government]. (n.d.). *lutskad.gov.ua*. Retrieved from <http://lutskad.gov.ua/zapobihannia-proiavam-koruptsii/item/368-psykholohichni-aspekty-zapobigannya-korupciinym-pravoporushenniam-v-organah-derzhavnoyi-vlady-ta-miscevogo-samovriaduvannia> [in Ukrainian].

13. Shorohov, V.E. (2021). Politicheskie mekhanizmy formirovaniya antikorrupcionnogo soznaniya gosudarstvennykh i munitsipalnykh sluzhaschikh [Political mechanisms of formation of anti-corruption consciousness of state and municipal employees]. *Gumanitarnye nauki. Vestnik Finansovogo universiteta – Humanities. Bulletin of the University of Finance*, 11 (3), (pp. 99-104) [in Russian].

14. Glazunova, A.A. (2015). Aktualnyie problemyi protivodeystviya koruptsii na gosudarstvennoy sluzhbe [Actual problems of anti-corruption in the civil service]. Proceedings from CIL '15: *IV Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya «Aktualnyie problemyi prava» – The Fourth International Scientific and Practical Conference «Current Issues of Law»*. (pp. 193-196). Moscow: Buki-Vedi [in Russian].

15. Byikov, A.V. (2017). Kompleksnyiy mekhanizm protivodeystviya koruptsii v Rossii [Comprehensive anti-corruption mechanism in Russia]. *Obschestvo i pravo – Society and law*, 3 (61), (pp. 90-92) [in Russian].

16. Shedyi, M.V. (2012). *Sotsialnyie determinanty korrupsii v rossiyskom obschestve [Social determinants of corruption in Russian society]*. Orel : Izd-vo OF RANHiGS [in Russian].

17. Suharenko, A.N. (2019). *Transnatsionalnaya korrupsionnaya deyatelnost dolzhnostnyih lits RF: sostoyanie i problemy borby [Transnational corruption of Russian officials: the state and problems of the struggle]*. *Mezhdunarodnoe publichnoe i chastnoe pravo – International public and private law*, 3 (48), (pp. 31-38) [in Russian].

18. Boly, A., & Gillandersb, R. (2018). Anti-corruption policy making, discretionary power and institutional quality: an experimental analysis. *Journal of Economic Behavior & Organization*, (Vol. 152), (C), (pp. 314-327) [in English].

19. Bahoo, S., Alon, I., & Paltrinieri, A. (2020). Corruption in international business: a review and research agenda. *International Business Review*, (Vol. 29), 4. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0969593119309473> [in English].

Відомості про автора / Information about the Author

Абдуллаєв Вагіф Ахмед огли: Чорноморський національний університет імені Петра Могили: вул. 68 десантників, 10, Миколаїв, 54003, Україна.

Vahif Abdullayev: Petro Mohyla Black Sea National University: 68 Desantnykiv str. 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine.

ORCID. ORG./ 0000-0002-2897-0231

E-mail: Vahifphd@gmail.com

Постановка проблеми у загальному вигляді. Стрімкий розвиток лідерства є відповіддю на сучасний ритм життя, постійні динамічні зміни в усіх сферах, зокрема, зростання конкуренції та глобалізацію, міжнародну економічну інтеграцію, зростання ринку у країнах, що розвиваються, більшу дерегуляцію та приватизацію; технологічні зміни (швидшу та кращу комунікацію, більше інформаційних мереж об'єднують більшу кількість людей у світі) [11]. На сучасному етапі розвитку Україна потребує компетентних і активних спеціалістів, здатних приймати ефективні рішення, брати на себе відповідальність, правильно взаємодіяти з іншими людьми, працювати в команді, тобто проявляти лідерські якості. Особливий інтерес представляє питання формування лідерських якостей молоді. За даними державної служби статистики в Україні налічується майже 10,6 млн молодих осіб віком від 15 до 35 років, що становить близько 25,5 % усього населення країни [5]. Мобільність, ініціативність, здатність генерувати та впроваджувати інновації роблять молодь стратегічним ресурсом країни. Щоб зміцнити позицію України у світі, забезпечити її конкурентоспроможність і підвищити якість життя, необхідно ефективно задіяти потенціал розвитку, носієм якого виступає молодь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика статті висвітлюється у працях таких науковців, як: О. Кудряшова, С. Калашнікова, природу та типологію лідерства досліджували Д. Антонакіс, С. Керол, проблеми розвитку молодіжного лідерства висвітлено у працях Б. Голоवेशко, Н. Данилевича, М. Кохана, І. Сновидовича та інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження питання формування лідерських якостей молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне суспільство характеризується наростанням постійних змін і глибокими соціальними трансформаціями, які часто іменують «суспільною турбулентністю». В таких умовах зростає роль соціального управління як виду професійної діяльності. У світлі наявних тенденцій суспільного розвитку – глобалізації,

демократизації, інформатизації, технологізації та піднесенні ролі особистості – лідерство набуває нового контексту.

Лідерство є серцевиною належного демократичного врядування (good governance), сучасною концепцією управління. Лідерство визнається як потужний фактор вдосконалення управлінської спроможності та результативності діяльності органів влади [11].

Молодіжне лідерство є частиною процесу розвитку молоді, зокрема розвиток можна розглядати як:

1) здатність аналізувати власні сильні та слабкі сторони, ставити особисті та професійні цілі, мати високу мотивацію та необхідні компетентності до досягнення поставлених цілей (включаючи здатність створювати мережі підтримки, брати участь у житті громади та здійснювати позитивні соціальні зміни);

2) здатність направляти, впливати на думки та поведінку інших і бути прикладом для наслідування [17].

Триєдину сутність лідерства розкрито у монографії «Розвиток лідерського потенціалу національної гуманітарно-технічної та управлінської еліти» [16], а саме: як стан, як процес та як команда (див.рис.1).

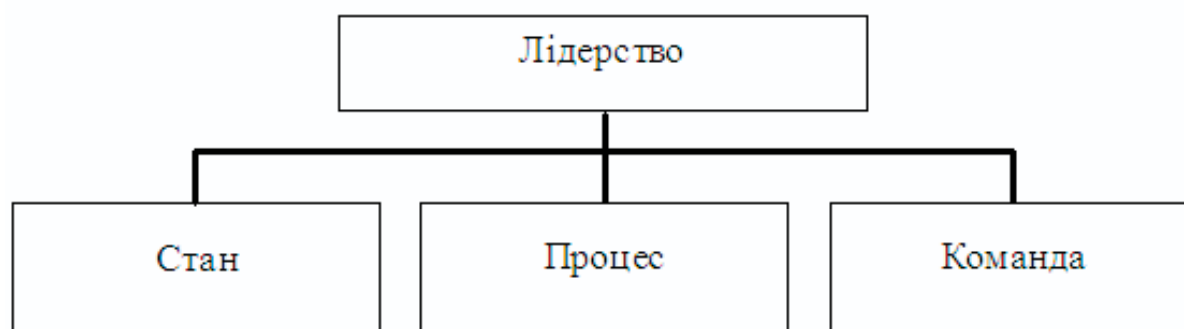

Рис. 1. Триєдина сутність лідерства

Розвиток внутрішніх ресурсів особистості (лідерство як стан) ґрунтується на розвитку когнітивних процесів: пам'яті, мислення, особливо на позитивному мисленні лідера, його інтелектуальній сфері, а також емоційній складовій особистості лідера, навичкам адаптивного управління, креативності. Розвиток навичок взаємодії

людини з оточуючими (лідерство як процес) передбачає розвиток комунікативної компетентності, конфліктологічної та риторичної культури, ділової етики, морального лідерства. Розвиток активізації однодумців в динаміці дій лідера (лідерство як команда) визначає принципи та методи формування харизматичного лідера, особливо парадоксального лідера, принципи побудови команди, місце та роль лідерських якостей у трудовому потенціалі особистості [16].

Заслуговує на увагу, думка О. В. Кудряшової стосовно багатоаспектності лідерства, оскільки воно розглядається як [9]:

- відносини домінування і підпорядкування, впливу і проходження в системі міжособистісних відносин в групі;
- процес, при якому один член групи (лідер) організовує і направляє інших до досягнення конкретних поставлених цілей;
- процес впливу на членів групи для досягнення групових цілей;
- процес, за допомогою якого певні члени групи мотивують і ведуть за собою групу;
- процес взаємовпливу між лідером і його наступниками заради досягнення групових, організаційних і соціальних цілей;
- спосіб впливу на групу, заснований на особистому авторитеті, визнанні особистості лідера;
- процес, в ході якого певні члени групи ведуть за собою усіх інших;
- здійснення владних повноважень і впливу всередині соціальної групи;
- здатності, якості та поведінку, пов'язані з роллю групового лідера;
- один з механізмів інтеграції групової діяльності, коли індивід або частина соціальної групи виявляють роль лідера, тобто об'єднує, спрямовує дії всієї групи, яка очікує, приймає і підтримує його діяльність.

С. Калашнікова у монографії «Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства» [10] визначає основні типи лідерства виходячи з суспільної діяльності: політичної, державної, підприємницької, громадської чи освітньої (див. табл. 1).

Така розширена типологія лідерства пов'язана з необхідністю вирішення проблем і завдань конкретної сфери суспільства.

Таблиця 1.

Типи лідерства [10]

Тип суспільної діяльності	Тип лідерства	Тип лідера-особистості	Тип лідера-організації
Політична	Політичне лідерство	Лідер-політик	Лідер-політична організація
Державна	Державне лідерство	Лідер-державний службовець	Лідер-державна
Громадська	Громадське лідерство	Лідер-громадський діяч	Лідер-громадська організація
Підприємницька	Підприємницьке лідерство	Лідер-підприємець	Лідер-підприємство
Освіта	Освітнє лідерство	Лідер-освітянин	Лідер-освітня організація

За даною типологією можна виокремити два види лідерства [10]:

– індивідуальне лідерство: суб'єктом прояву лідерства виступає окрема особистість. Прояв може здійснюватися як безпосередньо щодо себе (саморозвиток особистості), так і щодо інших особистостей.

– інституційне (або організаційне) лідерство: суб'єктом прояву лідерства виступає організація. Прояв може здійснюватися як безпосередньо щодо себе (саморозвиток організації), так і щодо інших організацій. Такий підхід абсолютно корелюється з поділом будь-якої людської діяльності на два види: індивідуальну та соціально-групову.

Які саме лідерські якості варто розвивати у молоді? У рамках дослідження варто звернутися до однієї з теорій лідерства -

«лідерство служіння» («servant leadership»). Основні принципи теорії відображають діяльність незалежно від типу суспільної діяльності: політичної, державної, підприємницької, громадської чи освітньої.

Автор теорії Р. Грінліф висловив ідею про необхідність реалізовувати філософію служіння на практиці. Він описав концепцію лідерства служіння та визначив її основні принципи [3]:

- слухання (уміння дати можливість іншим висловлюватись, справді слухаючи);
- емпатія (здатність розуміти емоції інших людей та відповідно на них реагувати);
- зцілення (уміння допомагати іншим у вирішенні внутрішніх конфліктів та сприяння становленню цілісної особистості);
- усвідомленість та самоусвідомленість (вміння помічати деталі навколо, бути уважним до тих, хто поруч; знання про себе, свої можливості, об'єктивна самооцінка);
- переконання (здатність доводити свою думку, не використовуючи авторитет чи авторитарність, давати можливість іншим висловлюватись);
- прогнозування (уміння аналізувати попередні ситуації та робити відповідні висновки щодо майбутнього);
- відповідальне управління (характеристика організації, яка полягає в умінні піклуватись про інтереси як клієнтів, так і співробітників);
- відданість особистісному зростанню кожного (переконання у цінності кожного та сприяння професіональному та особистісному розвитку);
- розбудова громади (усвідомлення того, що команда є важливим елементом у розвитку особистості, та забезпечення атмосфери довіри та підтримки, які є ознакою справжньої згуртованості).

У контексті дослідження варто приділити увагу моделі лідерських компетенцій М. Меткалфу, М. Морроу-Фоксу та С. Кеннона презентована авторами у збірнику «Leadership 2050» («Лідерство 2050»), яка містить наступні лідерські компетенції [14]:

1. Особистісна цілісність. Лідери не тільки мають чітке формулювання цілей і базових засад компанії, якими керуються у своїй

діяльності, але й щодня демонструють їх на власному прикладі через взаємодію з персоналом. Отже, члени команди розуміють власну поведінку та результати, яких від них очікують.

2. Безкомпромісна орієнтація на цінності. Професійна діяльність підпорядкована місії компанії та її особистим цінностям. Важливо, щоб працівники компанії розуміли мету різних дій, які вчиняє лідер.

3. Багатогранність мислення. Лідеру абсолютно необхідне глибоке знання галузі та трендів, які будуть актуальними в майбутньому. Для цього необхідне не тільки професіональне розуміння розвитку компанії та індустрії, але й знання найефективніших підходів, які можливо запозичити з інших галузей економіки.

4. Інтелектуальна багатоплановість. Тільки володіючи широким діапазоном знань, можливо впевнено почувати себе в ході неперервних змін. Треба активно отримувати не тільки професійні інформації, але й освоювати нові види знань та хобі. Це дозволяє підживлювати запаси енергії та зберігати врівноваженість у найскладніших ситуаціях.

5. Схильність до рефлексій. Високорозвинуті лідерські компетенції особистості передбачають отримання зворотнього зв'язку від колег та постійної оцінки власних дій. Також дуже важливо аналізувати ланцюг потенційних наслідків, до яких може привести певна дія лідера, та ймовірну реакції на цю дію партнерів та клієнтів.

6. Здатність надихати послідовників. Необхідно забезпечити максимальну прозорість інформації щодо проблем та можливостей і завжди, навіть у найскладніші моменти, діяти у відповідності до особистісних цінностей.

7. Уміння співпрацювати. Створити успішну компанію можна лише шляхом продуктивної взаємодії. Організації, де лідери знають різноманітні точки зору працівників та клієнтів, краще розв'язують завдання та створюють інновації.

Відомий лідеролог, професор Оуенської школи управління в університеті Р. Вандербільта, Дафт виділяє наступні особисті та соціальні якості лідерів (див. табл. 2).

Найважливішими з них Р. Дафт вважав інтелект і здібності, якості, пов'язані з роботою, особистість лідера та соціальне оточення.

Таблиця 2.

Особисті якості лідера [4, с. 52]

Особисті якості	Соціальні якості
Енергійність	Комунікабельність, навички взаємодії
Фізична витривалість	Кооперативність
Інтелект і здібності	Здатність налагоджувати співробітництво
Знання	Тактовність, дипломатичність
Упевненість у судженнях, здатність приймати рішення	Якості, пов'язані з роботою
Особистість	Наполегливість, прагнення до високих результатів
Висока самосвідомість	Відповідальність за досягнення мети
Чесність і прямота	Здатність не відступати перед труднощами
Ентузіазм	Соціальне оточення
Прагнення до лідерства	Освіченість
Незалежність	Мобільність

Під час формування лідерських якостей молоді необхідно дотримуватися основних базових принципів, а саме [5]:

1. Принцип наявності первинних потенційних задатків – в основі якого міститься прийняття того факту, що кожна людина, маючи власні біологічні, психологічні та соціальні особливості здатна розвиватися як лідер. Ці обставини потребують різнорівневого та індивідуального підходу при побудові траєкторії розвитку лідерських якостей, враховуючи готовність до активності та самореалізації, здатність до організації інших на базі конструктивних ідей,

бажання вдосконалювати власні організаторські уміння та навички, отримувати нові знання та відповідний досвід тощо.

2. Принцип творення та активності – полягає у позитивному відношенні щодо отримання професійних знань, розуміння сутності колективного розв’язання проблем, активності в отриманні знань та навичок організаційної діяльності. Реалізація цього принципу передбачає створення майбутнім лідером поля власної професійної діяльності; постановку зрозумілих реальних задач наступної діяльності. При цьому має місце розвиток колективних форм пошуку рішень, формується практика аналітичної роботи з порівняння фактів та теорій щодо обґрунтування рішень. Цей принцип забезпечує глибоке засвоєння знань та законів, уміння правильно висловлювати власну думку, самостійно використовувати отримані знання на практиці.

3. Принцип змістовності та продуктивності навчання – визначає спрямованість формування лідерських компетенцій не стільки на вивчення відомого, як на набуття невідомих знань, надбання нового досвіду. Головним показником у цьому випадку є особистісне освітнє зростання.

4. Принцип виховного навчання – спрямовано на виконання певних умов, що передбачають виховання лідерських якостей на основі власного відношення та особистого прикладу в організації пізнавальної, спільно-практичній діяльності; гуманізм та демократизм у взаєминах.

5. Принцип індивідуалізації та диференціації навчання – реалізується на основі забезпечення індивідуально-спрямованого підбору наявних можливостей та засобів формування професійно-важливих лідерських якостей для кожного з урахуванням його індивідуальності.

6. Принцип перманентності, поступовості та систематичності – передбачає залучення молоді до різних форм прояву лідерських якостей, послідовно збільшуючи їх складність, удосконалюючи отриманий досвід продовж навчання. Перманентний підхід забезпечує безперервність навчання молоді людини продовж подальшого життя.

7. Принцип самореалізації та рефлексії – визначається формуванням здатності до розкриття та дієвої реалізації власного лідерського потенціалу на підставі свідомого ціннісного відношення до власної особистості та розвитку здібностей до рефлексійно-оціночної діяльності.

За твердженням О. Кудряшової лідерство розвивається тільки в процесі набуття досвіду, ніхто не може навчитися грати на фортепіано, лише слухаючи, як виконують музичні твори інші люди, або стати хорошим футболістом, тільки спостерігаючи за ходом матчу по телевізору [9]. Також і лідерству важко вчитися, спостерігаючи за іншими з боку. Для того щоб стати лідером, необхідні практика та досвід.

Цікавим є дослідження Б. Головешко, який у своїй роботі визначає основні педагогічні умови формування лідерських якостей в умовах закладу вищої освіти [6].

Першою педагогічною умовою він визначає – мотиваційно-ціннісне спрямування на успішну професійну діяльність за допомогою актуалізації позитивного досвіду досягнень і почуття успіху в спеціально змодельованих ситуаціях. У цьому контексті доцільно відзначити, що згідно з цілісною теорією лідера професійний керівник задля досягнення лідерських позицій у колективі повинен бути обізнаним і компетентним у своїй фаховій діяльності. Лише поверх цього базису можна формувати навички та вміння, притаманні лідеру. Отже, відповідно до цієї теорії, поєднання професійної компетентності, лідерських якостей і певної харизми є невід’ємними компонентами лідера. Виходячи з такої значущості професійної діяльності, можна зробити висновок, що досягнення фахівцем успіху в професійній діяльності є важливим компонентом у становленні його як лідера.

Другою педагогічною умовою автор визначає – забезпечення засвоєння майбутнім фахівцем системи практично-орієнтованих, інтегрованих знань про феномен лідерства на основі пізнавальної активізації і критичної інтерпретації навчального матеріалу. Б. Головешко вважає, що без теоретичного осмислення цього феномену ніякі комунікативні або вольові здібності не допоможуть

досягнути такої майстерності. Будь-який лідер-керівник під час професійної діяльності приходять до свого суб'єктивного розуміння даного феномену.

Третьою педагогічною умовою є – застосування особистісно-орієнтованих технологій, спрямованих на формування прикладних лідерських умінь. Виконання вправ, які дозволяють застосовувати інтегративну та цілеспрямувальну функції лідера, сприяють розвитку інтегративно-діяльнісного та спрямувально-діяльнісного компонентів лідерських якостей.

Четвертою педагогічною умовою автор визначає – формування сукупності інтегрованих знань, умінь і навичок, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту на основі тренінгових вправ з рефлексії (розуміння й усвідомлення емоцій) та емоційного впливу.

Таким чином, Б. Головешко у своїй роботі виокремив чотири основні педагогічні умови, які мають виконуватися у закладах вищої освіти задля ефективного розвитку лідерських якостей та успішного застосування їх у практичній діяльності. Важливо, під час викладання задля розвитку лідерства, використовувати саме проактивні педагогічні методи. Зокрема, пропонується активно ставити запитання замість прямої подачі інформації, ініціювати так звані «мозкові штурми», групові дискусії, рольові ігри та вікторини, організовувати панельні дискусії, замість представлення доповідей та обов'язково виділяти час для вправ на зближення аудиторії тощо.

Для визначення лідерських навичок молоді та прояву їх сформованості в освітньому середовищі пропонується враховувати такі критерії, як-от [8]:

- рівень та форма навчання,
- статус зайнятості,
- залучення до спільної навчальної діяльності.

Відповідно до них представлено широкий спектр певних показників, а саме: самоменеджмент, міжособистісне спілкування, вирішення проблем та прийняття рішень, когнітивний розвиток та критичний аналіз, організація та планування, самовпевненість, усвідомлення відмінностей та різноманіття ситуацій, технології зростання та самоефективності.

Під час формування лідерських якостей молоді, як правило, пропонується до опанування матеріал, відповідний контексту їх майбутній професійній діяльності. Як приклад можна навести визначені Американською асоціацією виховання та розвитку разом із Карен Лоусон основні модулі, які доцільно використовувати для розвитку лідерства у молоді [12]:

√ осмислення лідерства (визначення лідерства, якості та характеристики ефективних лідерів, стилі лідерства);

√ комунікація та вплив (активне слухання, невербальна комунікація, якісна передача власної думки, адаптація власного стилю, ефективне використання email);

√ мотивація та збереження персоналу (розуміння сьогодення працівників, управління кризь покоління, створення навколишнього середовища);

√ керування змінами (розуміння природи змін, вміння правильно реагувати на зміни, використання стратегії для управління змінами, подолання опору до змін);

√ робота з конфліктами (визначення симптомів і причин конфлікту, профілактика конфліктів, використання корисних сторін конфлікту, вирішення конфлікту);

√ делегування (визначення можливостей для делегування, делегування влади з відповідальністю, процес делегування);

√ коучинг (відмінність коучинга від консультування, бар'єри для коучинга, розуміння процесу коучингу, характеристики ефективних коучерів, помилки у коучингу);

√ управління діями (розстановка чітких стандартів та очікувань, надання зворотного зв'язку, управління на відстані, оцінка своїх дій);

√ проведення ефективних нарад (проведення нарад вчасно та за планом, розуміння групових процесів, вміння проводити відео конференції);

√ розвиток персоналу (адаптація нових співробітників, менторство, навчання, планування кар'єри);

√ управління пріоритетами та боротьба зі стресом (управління своїм часом та собою, визначення причини та симптомів стресу,

допомога іншим справлятися зі стресом, підтримування балансу в контексті робота – дім).

Наданий момент домінуючим у розвитку лідерських компетенцій є підхід «10:20:70», який вперше був представлений у результатах багаторічних досліджень працівників Центру креативного лідерства (Center for Creative Leadership) М. МакКолмом, М. Ломбардо та Р. Ейчінгером. Під час досліджень було опитано більше 200 керівників вищої ланки і в результаті встановлено співвідношення між різними методами розвитку компетенцій, а саме [13]:

10% розвитку менеджери отримували через проходження тренінгів, самонавчання, читання книг та статей;

20% – за допомогою зворотнього зв'язку, коучингу, спостереженням за діяльністю керівника;

70% – через розвиток на робочому місці, участь у нових проєктах, виконання нестандартних робочих завдань тощо.

Тобто, відповідно даному підходу у процесі формування лідерських якостей молоді варто актуалізувати лідерський потенціал шляхом:

- збагачення освітніх програм розвитком «soft skills», особистісно-професійних якостей, морально-етичних цінностей з метою розширення знань про сутність лідерства;

- збагачення формальної освіти методами, формами та засобами неформальної освіти;

- посилення практичної спрямованості до професійної, суспільно-значущої і волонтерської діяльності;

- залучення до науково-дослідної та соціально-проєктної діяльності.

- стосовно питання розширення знань молоді в умовах закладу вищої освіти про сутність лідерства визначено їх нагальну необхідність, оскільки [8]:

- студентам в умовах впровадження окремого навчального курсу з лідерства, дозволить підвищити їх обізнаність з лідерства, виявляти та розвивати лідерські навички; – навчальні курси з лідерства повинні бути впроваджені як в навчальну програму бакалавра, так і в магістратуру освітніх закладів вищої освіти, а

відтак повинні відобразити їх зміст відповідними професійними завданнями, ролями та обов'язками щодо забезпечення наступності в розвитку лідерських здібностей студентів;

■ неформальні програми з лідерства повинні надаватись на університетському рівні, щоб забезпечити можливості для розвитку, вдосконалення та відпрацювання цих навичок не лише для студентів соціальної роботи, але і для всіх учасників освітнього процесу;

■ створення значущих можливостей для заохочення студентів щодо їх участі у спільних навчальних заходах, таких як навчання м'яким навичкам «soft skills», навчальних курсах, соціальних проєктах у закладах освіти або за його межами, волонтерстві, участі у неурядових організаціях, додаткових стажуваннях, з правом визнання в межах навчальної програми.

Вивчаючи проблему методів дослідження лідерства, Дж. Антонакіс та ін. наполягають на тому, що теорія повинна відображати реальність і бути такою, яку можна застосовувати на практиці. Якщо вона не відображає реальність, отже, і не може застосовуватися на практиці. Тому неякісна теорія не має права на існування [2].

Щодо неформальної освіти молоді, то зауважимо, що як процес додаткової цілеспрямованої професійної підготовки, організований поза межами змісту освітніх програм, форм, методів та засобів позааудиторної навчальної й соціально-виховної роботи закладів освіти дозволяє органічно поєднуватися з формальною аудиторною навчальною роботою. Це пояснюється наявністю потужного потенціалу неформальної освіти щодо застосування її функцій, а саме [15]:

- розвиваюча – розвиток вміння самостійно вчитися;
- профадаптаційна – підвищення професійної кваліфікації й формування конкурентоспроможності;
- навчальна – поглиблення та розширення знань, опанування новими знаннями та предметними компетенціями;
- громадянська – сприяння формуванню громадянського суспільства, зростання громадянської активності;

– дозвіллєва – організація змістовного вільного часу учасників;

– психологічна – створення умов для зростання мотивації молоді, розвитку їх особистості».

Варто залучати молодь до прийняття управлінських рішень та управління суспільним життям, оскільки це дієвий метод розвитку молодіжного лідерства. На сьогодні все більша кількість організацій залучає молодь до прийняття управлінських рішень. Дане питання було детально розглянуто у статті «Залучення молоді до прийняття рішень: організаційно управлінський аспект» [1].

Висновки. Формування лідерських якостей молоді допомагає молоді розвивати здатність аналізувати власні сильні та слабкі сторони, встановлювати особисті та професійні цілі та досягати їх. Навчальні заклади, органи державної влади і місцевого самоврядування та неформальні організації можуть наставляти, направляти та навчати молодь. Проведення тренінгів з лідерства, залучення молоді до прийняття рішень, впровадження лідерських освітніх програм, участь молоді в неурядових організаціях, в соціальних проектах у закладах освіти або за його межами, волонтерстві, додаткових стажуваннях готує молодь до молодіжного лідерства. Молодіжні лідери, в свою чергу, можуть мотивувати своїх однолітків і давати приклад, зробити молодіжну групу сильнішою та ефективнішою. Це в свою чергу, забезпечить державу компетентними і активними спеціалістами, здатними приймати ефективні рішення, брати на себе відповідальність, правильно взаємодіяти з іншими людьми, працювати в команді, тобто проявляти лідерські якості.

Стаття надійшла до редакції: 02.09.21

References

1. Akimova, T.Iu. (2021). Zaluchennia molodi do pryiniattia rishen: orhanizatsiino upravlinskyi aspekt [Involvement of young people in decision-making: organizational and managerial aspect]. *Naukovi perspektyvy: zhurnal – Scientific perspectives: journal*, 5(11). DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-5\(11\)-10-25](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-5(11)-10-25) [in Ukrainian].
2. Antonakis, J., Cianciolo A.T., & Sternberg, R.J. (2004). *The Nature of Leadership*. USA, CA: Sage Publications [in English].
3. Smith, C. (2003). *Servant leadership: The leadership theory of Robert K. Greenleaf*. Retrieved from https://www.boyden.com/media/just-what-the-doctor-ordered-15763495/Leadership%20%20Theory_Greenleaf%20Servant%20Leadership.pdf [in English].
4. Daft, R.L. (2006). *Uroky lyderstva [Leadership lessons]*. Y.V. Andreeva (Ed.). (A.V. Kozlova, Trans.). Moscow: Yeksmo [in Russian].
5. Danylevych, N., Kokhan, M., & Snovydyvych I. (2019). Rozvytok liderskykh kompetentnostei u studentiv zakladiv vyshchoi osvity [Development of leadership competencies in students of higher education institutions]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii ekonomichna – Visnyk of Lviv National University. The series is economic*, 57, (pp. 245-261). Retrieved from <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2019.57.0.4027> [in Ukrainian].
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [State Statistics Service of Ukraine]. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
7. Holoveshko, B.R. (2017). Pedahohichni umovy formuvannia lider-skykh yakostei u maibutnikh fakhivtsiv z administratyvnoho menedzhmentu u vyshchomu navchalnomu zakladi [Pedagogical conditions of formation of leadership qualities in future specialists in administrative management in higher education]. *Candidate's thesis*. Kharkiv: Natsionalnyi tekhnichniy universytet «Kharkivskiy politekhnichniy instytut» [in Ukrainian].
8. Horishna, N., Slozanska, H., Soroka, O., & Romanovska, L. (2019). Exploring the leadership skills of pre-service social work students: implications for social work education. *Problems of Education in the 21st Century*, 77-5, (pp. 598–615). Retrieved from http://www.scientiasocialis.lt/pec/node/files/pdf/vol77/598-615.Horishna_Vol.77-5_PEC.pdf [in Ukrainian].
9. Kudriashova, O.V. (1996). Liderstvo yak predmet sotsialno-filosofskoho analyze [Leadership as a subject of socio-philosophical analysis]. *Doctor's thesis*. Moscow [in Ukrainian].

10. Kalashnikova, S.A. (2010). *Osvitnia paradyhma profesionalizatsii upravlinnia na zasadakh liderstva [Educational paradigm of professionalization of management on the basis of leadership]*. Kyiv: Kyivsk. un-t imeni Borysa Hrinchenka [in Ukrainian].
11. Bizo, L., Ibrahimova, I., Kikot, O., Baran, Ye., & Fedoriv, T. (Ed.). (2012). *Rozvytok liderstva [Leadership development]*. Kyiv: Proekt «Reforma upravlinnia personalom na derzhavni sluzhbi v Ukraini» [in Ukrainian].
12. Lawson, K. (2009). *Leadership Development Basics (Training Basics)*. ASTD Press [in English].
13. Lombardo, Michael, M., Eichinger, & Robert, W. (1996). *The Career Architect Development Planner*, (1st ed.). USA: Lominger, Minneapolis [in English].
14. Liderski kompetentsii dlia maibutnoho [Leadership competencies for the future]. *www.management.com.ua*. Retrieved from <http://www.management.com.ua/notes/top-leadership-skills-for-the-future.html> [in Ukrainian].
15. Ovcharenko, S.H. *Neformalna osvita – neobkhidnyi element suchasnoi osvitnoi systemy [Non-formal education is a necessary element of the modern educational system]*. Retrieved from http://dialog.lviv.ua/files/champions_final_conference.pdf [in Ukrainian].
16. Romanovskiy, O.H., & Ponomarova, O.S. (Ed.). (2017). *Rozvytok liderskoho potentsialu natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi ta upravlinskoi elity [Development of the leadership potential of the national humanitarian-technical and administrative elite]*. Retrieved from http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/33727/1/Romanovskyi_Rozvytok_liderskoho_potentsialu_2017.pdf [in Ukrainian].
17. Wehmeyer, M.L., Agran, M., & Hughes, C. (1998). *Teaching self-determination to students with disabilities: Basic skills for successful transition*. Baltimore: Paul H. Brookes. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED470036.pdf> [in English].

Відомості про автора / Information about the Author

Акімова Тетяна Юріївна: Чорноморський національний університет імені Петра Могили: вул. 68 десантників, 10, Миколаїв, 54003, Україна.

Tetiana Akimova: Petro Mohyla Black Sea National University: 68 Desantnykiv str. 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine

ORCID. ORG./ 0000-0002-4935-290X

E-mail: tanjaskiba@gmail.com

установ та інституцій, які беруть участь у боротьбі з пандемією COVID-19 та публічне управління ресурсами, у тому числі ситуативними, адекватними обставинами і динаміці перебігу епідеміологічної загрози. Пандемія COVID-19 виявила недостатню підготовленість системи охорони здоров'я більшості країн, у тому числі і України до реагування на епідеміологічні загрози.

З'ясовано, що ефективна державна гуманітарна політика має стати ключовим центром для інтеграції необхідної інформації й довгострокової стратегії боротьби з COVID-19. З самого початку пандемії не існувало інституції, що об'єднує експертів, відповідальних за формування державної політики протидії пандемії та розробку ключових рекомендацій. Пандемія COVID-19 є формою надзвичайного стану, яка, як і збройний конфлікт, виявляє всі недоліки та недосконалість в організації та виконанні завдань, які входять до завдань публічного управління. Методичні рекомендації, сформульовані по вертикалі та передані для впровадження оперативним підрозділам гарантують широке використання на практиці найбільш ефективних методів боротьби з пандемією COVID-19. Відсутність такого виду практики, що стосується методів діагностики та лікування, виявили значну диспропорцію у галузі медичної допомоги і оцінюються, зокрема, в кількості смертності хворих на COVID-19.

Обґрунтовано, що реформування системи охорони здоров'я в Україні є необхідним, оскільки були недооцінені масштаби сучасних епідемій. Пандемія COVID-19 виявила слабкість інституцій, пов'язаних з протиепідемічним захистом, не вистачало людських ресурсів, належної організації та системного публічного управління. Спостерігається дефіцит у побудові та поширенні сучасних управлінських моделей, присвячених потребам громадського здоров'я. Рекомендації незалежних експертів і науковців, представників закладів вищої освіти та науково-дослідних інститутів мають стати системним елементом функціонування держави в умовах пандемії COVID-19. Визначені на їх основі знання підвищать раціональність прийнятих рішень та результативність й ефективність діяльності оптимізуючи при цьому використання залучених ресурсів.

Ключові слова: органи публічної влади, пандемія COVID-19, епідеміологічні загрози, державна гуманітарна політика, впливи, сучасний етап, збереження громадського здоров'я.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У період такої суспільної небезпеки, як пандемія COVID-19, соціальна довіра, а також відкритість до діалогу є основою публічного управління, джерелами епідеміологічної кризи є як випадкові фактори, технічні проблеми, людські помилки, так і обмежена ефективність органів публічної влади у реагуванні на загрози. Ефективна комунікація у кризовій ситуації має бути особливо добре спланована, заснована на найкращих експертних знаннях, послідовна, дієва. Інакше неможливість передбачити масштаби потенційної шкоди, завданої майбутніми епідеміологічними загрозами щоразу посилюватиме тенденцію до применшення їх значення, знижуючи ефективність органів публічної влади [9]. Успіх боротьби з пандемією COVID-19, як і більшість у публічному управлінні, залежить від якості комунікації, інформаційного потоку між підрозділами та службами, які координують надання допомоги.

Меседж, адресований громадськості щодо рекомендацій стосовно застосування принципів, котрі покращують потенціал громадського здоров'я, має бути належним чином збалансованим як за змістом повідомлення, так і за його формою. Своєчасним рішенням видається системна координація протиепідемічної діяльності, завданням якої буде збір інформації про локальні матеріальні потреби та фінансування цільових закупівель для підрозділів, які беруть участь на сучасному етапі боротьби з пандеміями. Найбільш бажаним є сценарій, за яким обмежені ресурси нових технологій мають цілеспрямовано спрямовуватись у сфері ключового значення для її функціонування, щоб навіть за наявності інвестиційних бар'єрів, які важко подолати особливо за короткий час, цілі та переваги, що стоять за ними, були досягнутими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До цього часу не існувало галузевих аналізів, які дозволяють достовірно описати ризики інфікування з місцем проживання, професією, соціальним

становищем та низкою інших факторів, котрі описують повсякденну поведінку громадян, які захворіли на COVID-19, і є відправною точкою для формування прогнозів стосовно шляхів і методів покращення протиепідемічного захисту [7]. Відсутність подібного типу знань та досвіду суттєво обмежує ефективність публічного управління надзвичайними ситуаціями у період епідеміологічних загроз. Дослідження періоду пандемії COVID-19 повинні аналізувати ризики та проблеми і встановлювати відповідні завдання, адже дані питання стосуються життя громадян та безпеки суспільства.

Багатогранність управлінських рішень у соціальній та гуманітарній політиці у своїх наукових розробках досліджували: В. Авер'янов, В. Бакуменко, А. Балашов, А. Дегтярь, С. Домбровська, Н. Калашник, І. Лопушинський, І. Парубчак, П. Петровський, В. Садковий, В. Стрельцов, І. Семенець-Орлова, О. Худоба. Найбільш повне усвідомлення наслідків пандемії COVID-19 є важливим кроком до формування стабільності держав і громадянського суспільства. До переліку завдань має входити координація проектів, пов'язаних із підготовкою та виконанням санітарних рекомендацій щодо протиепідемічних заходів, адресованих населенню, у таких ситуаціях наявність чіткого комплексу завдань, спрямованих на досягнення намічених цілей, є основою безпеки держави та суспільства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою та основними завданнями даного дослідження є обґрунтування трансформації державної гуманітарної політики щодо збереження та розвитку громадського здоров'я органами публічної влади на сучасному етапі пандемічних впливів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи події та обставини, з якими мали і маємо справу майже щодня у медіапросторі, особливо у соціальних мережах у зв'язку з впровадженням національної програми вакцинації, ключовою компетенцією держави є потреба мати стратегію боротьби з різними видами дезінформації. В першу чергу як неправдивої інформації, яка навмисно подається з метою дестабілізувати державу так і помилкової інформації, що є результатом неосвіченості та

підтримки ініціатив, що спрямовані на постійне підвищення рівня цифрових компетенцій суспільства [1]. Не кожне публічно висловлене заперечення має своє джерело в ретельному аналізі фактів і наукових доказах. Опір, з яким ми найчастіше зустрічаємося при впровадженні сучасних, проривних методів лікування, безпосередньо впливає з того, що в таких ситуаціях ми маємо справу не лише з фактором здорового глузду.

Ефективне впровадження мобільних технологій, пов'язаних із сучасними ІТ-рішеннями, у боротьбі з COVID-19 на сьогодні є не лише стандартом, а й необхідністю дій, що сприяють зниженню кількості інфікованих. Лише при перевищенні певного критичного рівня розвитку інформаційних технологій, а також при їх широкому застосуванні, про значну частку цих рішень у суспільстві приймається рішення щодо боротьби з пандемією [22]. Сподівання щодо підвищення безпеки та ефективності боротьби з пандемією COVID-19 можна пов'язувати з розробкою відповідних програм, які як мобільне рішення мають допомогти безпечно подолати найбільш обтяжливі обмеження щодо функціонування в громадському просторі.

Завдяки цифровізації процесів виявлення хворих та тих, хто з ними безпосередньо контактує, їх рання ізоляція дозволяє ефективно гальмувати поширення SARS-CoV-2. Отримані таким чином знання, підкріплені інструментами соціальних мереж, виявлення зв'язків і взаємозв'язків у структурі популяції груп ризику, можуть бути використані в побудові ефективної моделі профілактики [6]. Спалахи пандемії COVID-19 свідчать про те, що такий метод захисту, який застосовувався до працівників, зайнятих на робочих місцях, у лікарнях, школах і дитячих садках, військових частинах, будинках-інтернатах, будинках соціального захисту є рішенням, яке може реально обмежити загрозу пандемії. Поєднання знань про середовища з найвищим ризиком зараження, використовуючи ІТ-інструменти включають один з найбільш ефективних методів зниження пандемії COVID-19.

Меседжі про діючі обмеження за допомогою різноманітних засобів та інструментів інформаційних технологій, раціональне

обґрунтування їх значущості та умов, які необхідно виконати для зняття є найважливішими передумовами для формування соціальної мотивації та довіри під час пандемії COVID-19 [5]. Емоції на практиці важко обговорювати і перевіряти фактами, але ними можна ефективно маніпулювати, особливо якщо для цього є все більше і більше технологічних засобів і практик. Про це варто пам'ятати в умовах перманентних епідеміологічних загроз, непрямою ціною яких, опосередковано, може стати громадське здоров'я. Найбільш доцільним у протидії наслідкам комунікаційних криз, з якими ми мали справу, слід розглядати увагу на зусилля органів публічної влади на суперечності неправдивим чуткам, що захищає користувачів соціальних мереж від їх впливу.

Для досягнення цього важливо відстежувати соціальні медіа, щоб виявляти і готувати відповіді на повідомлення, які є фальшивими та набувають популярності в Інтернеті та проводити системні дослідження відповідей на поточну дезінформацію для виявлення нових помилкових уявлень. Необхідно інформувати членів інтернет-спільнот щодо поширення правдивої інформації, зміцнення позитивних соціальних норм, надання можливості інформувати експертів із соціальних комунікацій на етапі формулювання повідомлень [3]. Відчуття безпеки вакцинованих найбільше переконують громадян зробити щеплення, на практиці це означає, що одним із ключових орієнтирів для кампанії з пропаганди вакцинації має бути група вакцинованих людей, до яких має бути спрямована перевірена, доказова інформація щодо вакцинації.

Дослідження ефективності програм вакцинації вказують на те, що оптимальний метод просування ідеї широкого поширення щеплень у суспільство це оптимальний підхід. Те саме стосується тих випадків, коли виявляється майже неможливим отримати звільнення від вакцинації, навіть у випадку релігійних переконань. За цих умов реакція на цілеспрямований адміністративний примус буде симетричною за силою та масштабом, спільними, рішучими установками та соціальною поведінкою, спрямованими на повну дискредитацію ідеї вакцинації. Не менш цікаві висновки дають дослідження, спрямовані на пошук середовища, яке найбільш

ефективно сприятиме вакцинації [25]. Виявляється, що найвпливовішою експертною групою суспільства, чия думка з цього приводу неодмінно є очікуваною – це клініцисти лікарі, які щодня рекомендують вакцинацію.

У політичній сфері повинна існувати прихильність до вироблення справедливих рішень, щоб національні та глобальні цілі доповнювали одна одну. У соціальній сфері індивідуальні зусилля щодо захисту від вірусу не будуть успішними, якщо їх ігнорують інші, існує потреба більше, ніж раніше, піклуватися про неблагополучні групи та групи меншин, яким загрожує соціальне відчуження. Реакція суспільства на участь у програмі вакцинації, а також підхід до дотримання введених державою протиепідемічних обмежень має призвести до осмислення, а потім безпосередньо до корекції практики в сторону збільшення ролі та значення довіри в утвердженні соціального капіталу, який є основою економічного розвитку та консолідації суспільства навколо намірів, які життєво важливі для держави.

Низка можливостей загальнодержавної системи охорони здоров'я була сильно обмежена, частково втрачено в ході широкомасштабної політики економізації ринку охорони здоров'я, позбавленої належної перспективи безпеки здоров'я громадян. Незважаючи на відомі обмеження, у тому числі загальне усвідомлення слабких сторін суспільного сегмента часто не було вжито жодних заходів для покращення системи, адекватним обставинам, у тому числі поточним потребам, і всупереч розпочатим, у цьому напрямку заходам [23]. Реформування в системі охорони здоров'я, як процесі, є безперервним явищем, яке є прямим результатом конкретних умов та обставин, у яких вона функціонує щодня (рис. 1). Головною метою системної трансформації є окреслити державою зону спеціального регулювання у сфері стаціонарного лікування, яка впливає на безпеку громадян.

У випадку загальнодоступних послуг з локальним асортиментом, необхідно передбачити ринкові механізми з одночасним системним просуванням практик моніторингу та оцінки якості та безпеки пацієнтів.

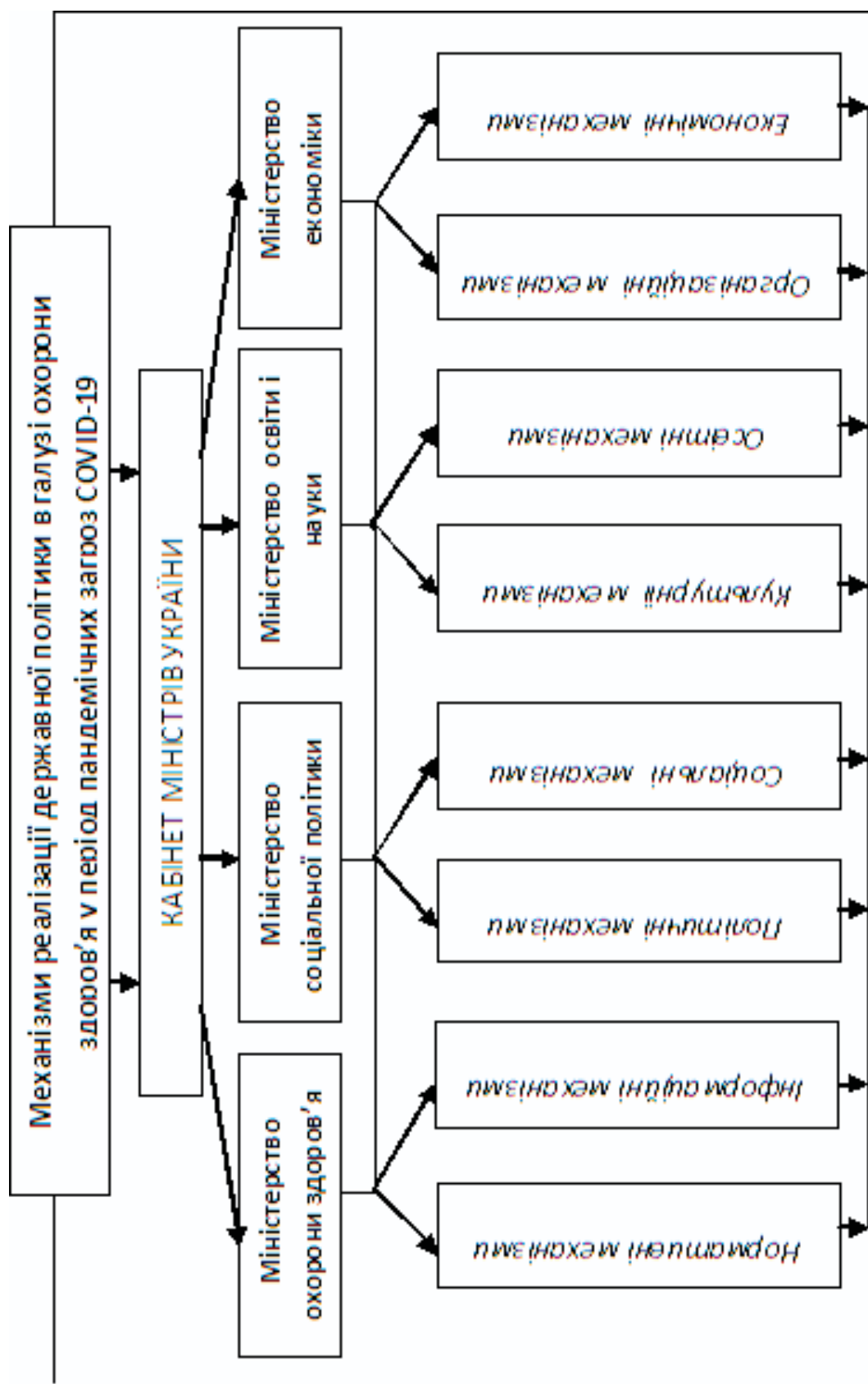

Рис. 1. Механізми реалізації державної політики в галузі охорони здоров'я у період пандемічних загроз COVID-19 в Україні [25]

Проте, успіх будь-якої реформи безпосередньо залежить від раннього відновлення відповідного паритету у способі фінансування основних статей витрат, відновлення умов для застосування чітких і зрозумілих правил управління у закладах охорони здоров'я та реорганізація ринку праці з відбудовою сьогодні порушених відносин між медичними працівниками та роботодавцями [19]. Відсутність цих змін у контексті подальших фінансових трансфертів, передбачених планом збільшення видатків на охорону здоров'я, буде не лише причиною їх неефективного використання, а й сприятиме загостренню нинішніх труднощів.

Повне використання потенціалу системних блоків, особливо тих, що використовують державне фінансування, профільне управління ресурсами, делегованими для боротьби з пандемією, а також впровадження мобільних технологій, пов'язаних із сучасними ІТ-рішеннями, є базовими елементами стратегії. У період, що передував спалаху пандемії COVID-19, відбулася динамічна приватизація охорони здоров'я разом із запровадженням бізнес-методів управління медичними закладами, що призвело до високого масштабу скорочення будь-яких резервів, котрі збільшують поточні експлуатаційні витрати. Цей приклад наочно показує, що добре організована система охорони здоров'я готова протистояти пандемії інфекційних захворювань.

Інша група факторів, які в умовах нинішньої епідемії необхідно враховувати як суттєві для ефективності протидії наслідкам кризових подій, що потребують особливого залучення ресурсів системи охорони здоров'я стосується структури та організації громадського здоров'я [21]. Виникнення кризи в будь-якій системі охорони здоров'я потребує координаційних можливостей, забезпечених у формі відповідної інституційної структури, і цей принцип особливо виправданий у випадку децентралізованих систем. Швидкість та адекватність реагування на кризове управління є ключовим елементом реальності перед обличчям майбутніх пандемій. Повернення до «нормальності» після пандемії SARS-CoV-2 може зайняти більше часу, ніж очікувалося донедавна і найближчі роки можуть принести нові загрози від інфекційних захворювань.

Сьогодні потрібне ефективне керівництво та представництво в галузі охорони здоров'я на національному рівні, а також спеціалісти з моделювання систем та науковці. Такою ж мірою ефективним методом зниження смертності внаслідок пандемії є постійне вдосконалення знань і досвіду в діагностиці та лікуванні, аналогічно широкому поширенню найкращих стандартів у цьому відношенні [13]. Сьогодні результати боротьби з пандемією досягнуті, серед іншого, шляхом поширення знань у суспільстві про можливості, які відкриває використання сучасних медичних технологій у лікуванні COVID-19. Органи публічної влади застосовуючи теоретичні напрацювання на практиці, буде набагато точніше приймати рішення, що стосуються стратегії боротьби з пандемією, а також подолання будь-яких майбутніх надзвичайних подій.

Рекомендації щодо умов проведення, у тому числі стосовно щеплень, так само, як щодо кваліфікації загроз, пов'язаних з діагностикою часто безсимптомної інфекції SARS-CoV-2 є одним із найбільш нагальних завдань. Вони безпосередньо залежать від якості збору, обробки та аналізу даних, що характеризують функціонування окремих сфер галузі охорони здоров'я [19]. Це має ключове значення для процесів підтримки прийняття рішень у сфері діяльності, що охоплюють питання громадського здоров'я і тому заслуговують на визнання пріоритетних механізмів у формуванні державної політики охорони здоров'я та національної безпеки держави.

Національний досвід чітко показує, що ключовим елементом, що гарантує ефективність галузі охорони здоров'я, є підтримання ефективності всіх ключових елементів системи. Це стосується як лікарень, так і підрозділів, котрі надають медичні послуги у відкритій системі, кожне з яких в умовах кризової ситуації, що змінюється, потребує визначення кола завдань та відповідальності. Швидкість реагування та усвідомлення напрямку необхідних змін були і, безумовно, будуть ключовими елементами комплексу заходів, спрямованих на ефективну протидію наслідкам епідеміологічних загроз в майбутньому. Вибір стратегії розвитку галузі охорони здоров'я визначається не керівниками лікарень, а насамперед формуванням

державної політики охорони здоров'я в особі міністерства охорони здоров'я, яке, визначаючи цілі, також має визначити модель організації ринку медичних послуг, стратегію розвитку і принципи, які вони мають застосовуватися.

Політика Міністерства охорони здоров'я щодо забезпечення доступності ліків в Україні під час епідеміологічних загроз ґрунтується насамперед на моніторингу за імпортом ліків, який не визначає всі події та обставини, котрі мають прямий чи опосередкований вплив на обмеження доступу до ліків та медичних матеріалів [17]. Зміни, що відбулися у зв'язку з пандемією COVID-19 у способі та умовах світової торгівлі, спричинені, зокрема, порушенням ланцюгів поставок та реіндустріалізацією економіки внаслідок труднощів із забезпеченням внутрішніх потреб одержувачів та обмежень у логістиці, сильно вплинули на здатність України забезпечити ліки та медичні матеріали.

Органи публічної влади, зобов'язані забезпечувати безпеку здоров'я громадян та зобов'язані протидіяти проблемам з доступністю лікарських засобів. Проте, найважливіші наслідки для здоров'я можуть призвести до неефективності терапії, або неоптимального протоколу лікування. Проблеми з доступністю лікарських засобів пов'язані з підвищеним ризиком погіршення соціальної якості життя пацієнтів через відсутність, або затримку доступу до терапії, а також з високим ризиком несприятливих наслідків [2]. Зазначені факти, такі як порядок і спосіб забезпечення потреб національної системи охорони здоров'я необхідним медичним обладнанням та матеріалами, з якими мали справу в перші місяці після оголошення пандемії COVID-19 ВООЗ, чітко стверджують, що полягає у підвищенні доступності національної системи охорони здоров'я до ресурсів, які мають ключове значення з точки зору протидії епідеміологічним загрозам.

Пандемія COVID-19 також показала, що здатність управляти ресурсами та підтримувати ефективність економіки важливіша за просте зберігання ресурсів.

Органи публічної влади не змушені мати всі ресурси, але повинні мати можливість використовувати потенціал суспільства

і комерційний ринок. Держава повинна мати дієві механізми для реального посилення безпеки своїх громадян [10]. До найважливіших дій, враховуючи високу ймовірність подальших пандемічних криз у найближчому майбутньому, слід віднести проведення детального аналізу економічних подій та наслідків, безпосередньо пов'язаних з обмеженнями у функціонуванні територій держави, безпеки та здоров'я населення та проведення заходів, спрямованих на відновлення національного потенціалу в частині, що стосується потреб, що мають критичне значення для безпеки здоров'я населення (рис. 2).

Важливими також є відновлення вітчизняного потенціалу з розробки й виробництва вакцин та забезпечення вітчизняного виробництва ліків, медичного обладнання та матеріалів з точки зору протидії очікуваним наслідкам кризових подій, а також поширенню хворіб цивілізації та їх впливу на громадське здоров'я. У випадках відсутності відповідних компетенцій, виробничих можливостей та високих вхідних бар'єрів для розвитку потужностей рекомендується розпочати процеси диверсифікації замовлень, спеціалізації продукції в рамках міжнародного співробітництва. Необхідно провести підготовку контрактів з українськими підприємцями щодо готовності діяти в умовах пандемічної кризи як у сфері виробництва, так і наданні узгоджених видів послуг.

Згідно з поточними прогнозами, зростання ризику пандемічних криз у найближчі роки потребує розвитку національного потенціалу в сфері виробництва вакцин. Бар'єром є наявність матеріалів, необхідних для програми масової вакцинації, таких як шприци, або стабілізуючі речовини, необхідні для виробництва вакцин [4]. Крім того, часто компанії, які розробили вакцини, не мають необхідних виробничих потужностей для задоволення світового попиту.

Тому найбільш доцільною та адекватною, враховуючи світові потреби в цій сфері, на сьогоднішній день слід вважати діяльність щодо співпраці в рамках партнерських відносин виробників і субпідрядників, що гарантують потік ключових технологій з адекватним представництвом виробничих структур у різних регіонах.

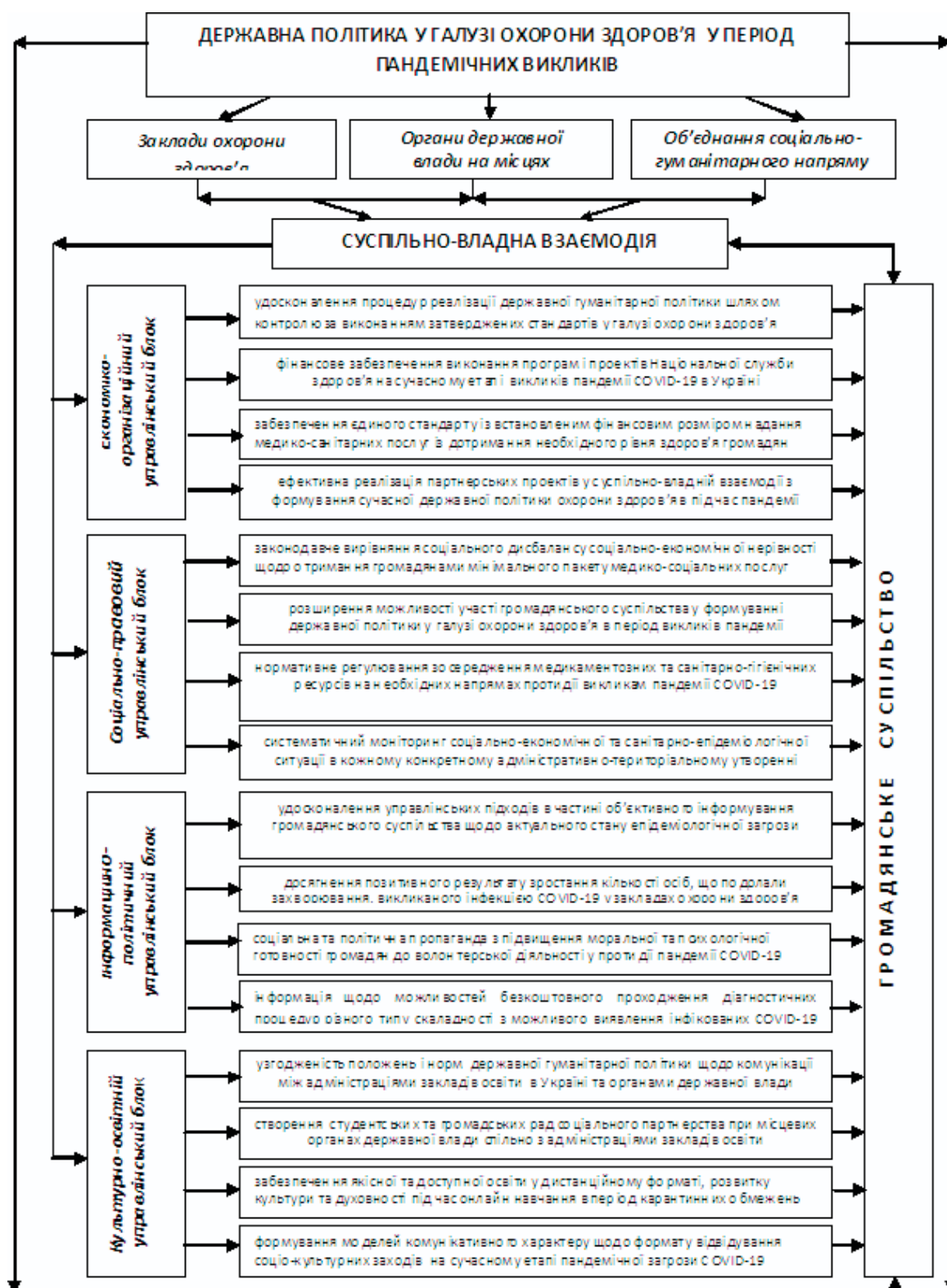

Рис. 2. Модель суспільно-владної взаємодії в державній політиці у галузі охорони здоров'я під час викликів пандемії COVID-19.

Джерело: Модифіковано за Сіренко Р.Р.

Водночас, слід докласти зусиль на національному рівні для розробки української вакцини проти COVID-19, націленої на актуальний етап перебігу пандемії. Беручи до уваги дослідження, що тривають у медичних закладах, необхідно терміново розпочати діяльність, спрямовану на оптимальне використання потенціалу національних центрів досліджень і розробок [8]. Здатність органів публічної влади забезпечити високий рівень стійкості до епідеміологічних загроз, таких як поточна пандемія COVID-19, потребує, крім матеріальних ресурсів, відповідні організаційні структури, процедури, що регулюють їх функціонування та відповідним чином підготовлені фахівці, готові до ефективних дій, котрі обмежують наслідки епідеміологічних загроз в очікуваному місці та часі.

Висновки. Протягом багатьох років, в Україні, людський фактор є найбільш актуальним ресурсом на ринку охорони здоров'я, адже найчастіше безпосередньо вирішують здатність до ефективних дій. Це означає, що кадровий успіх галузі охорони здоров'я, також у частині, що відповідає за протидію наслідкам пандемії COVID-19, залежить від добре організованих та обладнаних робочих місць та правильно спланованої стратегії удосконалення медичних спеціалістів. Тому, необхідно постійно здійснювати цілеспрямовані ініціативи для того, щоб на кожному етапі післядипломної освіти діяльність медичного персоналу удосконалювалася, так як освічений і належним чином мотивований фахівець, який є добре освіченим професіоналом є цінністю, яку очікує держава.

Сьогодні необхідно змінити підхід – від антикризового менеджменту до системного публічного управління в новій реальності, з розширенням сервісів, які можуть контролювати пандемію COVID-19, удосконаленням інформаційних систем та соціальної комунікації. Це пов'язано з відхиленням від рівня громадського здоров'я, як єдиного пріоритету та все більше включенням соціально-гуманітарних завдань. Довгострокові пріоритети необхідні для визначення стратегічних цілей і призначення їм конкретних очікуваних результатів. Шляхом реалізації запланованих реформ у світлі досвіду пандемії COVID-19

It was found that there is a need for guidelines for public authorities and organizational units involved in the fight against the COVID-19 pandemic. It is also important to report, analyze and formulate targeted recommendations for medical institutions involved in the fight against the COVID-19 pandemic and public resource management, including situational, adequate circumstances and the dynamics of the epidemiological threat. The COVID-19 pandemic has shown a lack of preparedness in the health care system of most countries, including Ukraine, to respond to epidemic threats.

It was found that an effective public administration system should be a key hub for integrating the necessary information and a long-term strategy to combat COVID-19. From the beginning of the pandemic, there was no institution that brought together experts responsible for formulating public policy to counter the pandemic and developing key recommendations. The COVID-19 pandemic is a form of state of emergency that, like armed conflict, reveals all the shortcomings and imperfections in the organization and execution of tasks that are part of the tasks of public administration. The guidelines, formulated vertically and submitted for implementation to operational units, guarantee the widespread use in practice of the most effective methods of combating the COVID-19 pandemic. The lack of this type of practice in terms of diagnostic and treatment methods has revealed a significant disparity in the field of health care and is estimated, in particular, in the number of deaths of patients with COVID-19.

It is justified that the reform of the health care system in Ukraine is necessary, as the scale of modern epidemics has been underestimated. The COVID-19 pandemic revealed the weakness of institutions related to anti-epidemic protection, lack of human resources, proper organization and systematic public administration. There has been a shortage of building and disseminating modern management models for public health. The recommendations of independent experts and scientists, representatives of higher education institutions and research institutes should become a systemic element of the functioning of the state in the context of the COVID-19 pandemic. The knowledge determined on their basis increases the rationality of decisions and increases the effectiveness and efficiency of activities, while optimizing the use of resources involved.

Keywords: *public authorities, COVID-19 pandemic, epidemiological threats, state humanitarian policy, influences, current stage, preservation of public health.*

Received: 15.10.21

References

1. Zaiukov, I.V. (2010). Udoskonalennia systemy finansuvannia okhorony zdorov'ia iak vazhlyvyj chynnyk rozvytku trudovoho potentsialu Ukrainy [Improving the health care financing system as an important factor in the development of Ukraine's labor potential]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu -Bulletin of Khmelnytsky National University*, 2 (6), (pp. 46-51) [in Ukrainian].

2. Karantyn v Ukraini. Scho varto znaty? [Quarantine in Ukraine. What is worth knowing?] (n.d.). *petropavlivka.city*. Retrieved from <https://petropavlivka.city/read/card/69856/karantin-v-ukraini-scho-var-to-znati> [in Ukrainian].

3. Komisarenko, S.V. (2020). Poliuvannia vchenykh na koronavirus SARS-COV2, scho vyklykaie COVID-19: naukovi stratehii podolannia pandemii [Hunting scientists for the coronavirus SARS-COV2, which causes COVID-19: scientific strategies to overcome the pandemic]. *Visnyk NAN Ukrainy – Bulletin of the NAS of Ukraine*, 8 [in Ukrainian].

4. Lavrynenko, O.O. (2015). Administratyvno-pravove rehuliuвання profilaktychnoi diial'nosti u sferi okhorony zdorov'ia [Administrative and legal regulation of preventive activities in the field of health care]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

5. Lytvynchuk, L.M. (2017). Doslidzhennia depresyvnnykh epizodiv osib, zaleznykh vid opioidiv [Study of depressive episodes of opioid addicts]. *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriiia Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Psychological Sciences Series*, 2 (2), (pp. 171-175) [in Ukrainian].

6. Libanova, E.M., Hladun, O.M., Lisohor, L.S., Tkachenko, L.H. & Kovtun, N.V. (2013). *Vymiriuvannia iakosti zhyttia v Ukraini [Measuring the quality of life]*. Kyiv [in Ukrainian].

7. Lifintsev, O.V. (2015). Pryntsypy zdijsnennia kontroliu u sferi okhorony zdorov'ia [Principles of health control]. *Naukovyj visnyk Khersons'koho*

derzhavnoho universytetu. Seriiia Yurydychni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Legal Sciences Series, 3-2 (1), (pp. 156-159) [in Ukrainian].

8. Lopushyns'kyj, I.P. & Bondareva, L.V. (2021). Mekhanizmy zapobihannia ta protydii poshyrenniu hostroi respiratornoi khvoroby COVID-19 na rehional'nomu rivni (na prykladi Khersons'koi oblasti) [Mechanisms to prevent and counteract the spread of acute respiratory disease COVID-19 at the regional level (on the example of Kherson region)]. *Ekspert: paradyhmy iurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia: elektronne naukove vydannia: zbirnyk – Expert: paradigms of legal sciences and public administration: electronic scientific publication: collection*, 1 (13), (pp. 178-190) [in Ukrainian].

9. Majorov, O.Yu., Khudoshyna, O.V. et. al. (2015). *Otsinka diial'nosti zakladiv okhorony zdorov'ia po standartam akredytatsii [Evaluation of health care activities according to accreditation standards]* [in Ukrainian].

10. Marova, S.F. & Vovk, S.M. (2017). Uchast' pryvatnoho sektoru v kapitali derzhavnykh ustanov okhorony zdorov'ia [Private sector participation in the capital of public health institutions]. *Molodyj vchenyj – Young scientist*, 7, 352-356 [in Ukrainian].

11. Mikhieienko, O.I. (2013). Konkretyzatsiia sutnosti poniattia «zdorov'ia» iak metodolohichne pidhrunttia praktyky ozdorovlennia orhanizmu liudyny [Concretization of the essence of the concept of «health» as a methodological basis for the practice of healing the human body]. *Pedahohyka, psykhohyia y medyko-byolohycheskye problemy fyzycheskoho vospytanyia y sporta – Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*, 2, 42-46 [in Ukrainian].

12. Nadiuk, Z.O. & Seniuk, Yu.I. (2020). Suchasna derzhavna polityka u sferi okhorony zdorov'ia: analiz reformuvannia systemy [Modern public health policy: an analysis of system reform]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and public administration*, 2, 211-220. Retrieved from http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2020/34.pdf [in Ukrainian].

13. President of Ukraine. (2016). National Strategy for Physical Activity in Ukraine until 2025 «Physical activity – a healthy lifestyle – a healthy nation», No. 42. www.president.gov.ua. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/> [in Ukrainian].

14. World Health Organization. (2020). Updated strategy to combat COVID-19. www.who.int. Retrieved from <https://www.who.int/ru/emergencies/diseases/novelcoronavirus2019/strategies-plans-and-operations> [in Russian].

15. Pandemiia COVID-19 ta ii naslidky u sferi turyzmu v Ukraini [COVID-19 pandemic and its consequences in the field of tourism in Ukraine]. *www.ntoukraine.org*. Retrieved from <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf> [in Ukrainian].

16. Parubchak, I.O. & Balashov, A.M. (2021). Derzhavne rehuliuвання v systemi nadання posluh z ozdorovlennia ta vidnovlennia zdorov'ia naseleńnia v merezhi rekreatsijno-kurortnykh zakladiv Ukrainy [State regulation in the system of providing services for rehabilitation and restoration of public health in the network of recreational and resort institutions of Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta administruvannia – Public administration*, 21, 68-71 [in Ukrainian].

17. Parubchak, I.O. & Radukh, N.B. (2021). Realizatsiia derzhavnoi polityky u haluzi okhorony zdorov'ia v period vyklykiv pandemii COVID-19 v Ukraini [Implementation of state health policy during the COVID-19 pandemic in Ukraine]. *Vcheni zapysky Tavrijs'koho natsional'noho universytetu imeni V.I. Vernads'koho. Serii: Derzhavne upravlinnia – Scientific notes of Tavriya National University named after V.I. Vernadsky. Series: Public Administration*, 3, (Vols. 32), (71), (pp. 42-46) [in Ukrainian].

18. Rynhach, N.O. (2009). *Hromads'ke zdorov'ia iak chynnyk natsional'noi bezpeky [Public health as a factor of national security]*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].

19. Rozhkov, H.S. (2009). Derzhavnyj kontrol' i nahliad v sferi okhorony zdorov'ia [State control and supervision in the field of health care]. *Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia – Theory and practice of public administration*, 3, (pp. 1-5) [in Ukrainian].

20. Savchyn, M.V. (2012). Psykhichne ta osobystisne zdorov'ia hromadian iak chynnyk natsional'noi bezpeky [Mental and personal health of citizens as a factor of national security]. *Nauk. visn. L'viv. derzh. un-tu vnutr. sprav. Ser. Psykholohichna – Scientific Bulletin of Lviv. state un-tu vnutr. affairs. Ser. Psychological*, 2, (pp. 142-150) [in Ukrainian].

21. Sytnyk, T.I. (2019). Mekhanizmy realizatsii derzhavnoi sotsial'no-ekonomichnoi polityky schodo formuvannia hromads'koho zdorov'ia na etapi suspil'nykh transformatsij v Ukraini [Mechanisms for implementing public socio-economic policy on the formation of public health at the stage of social transformation in Ukraine]. *Visnyk natsional'noho universytetu tsyvil'noho zakhystu Ukrainy. Derzhavne upravlinnia – Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. Governance*, 1 (10). Retrieved from <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/13406/1/Cytnyk2019.pdf> [in Ukrainian].

22. Talalaiev, K.O., Kozyshkurt, O.V., & Lebediuk M.M. (2018). Problemni pytannia epidemichnoho protsesu deiakykh sotsial'no nebezpechnykh khvorob v Odes'kij oblasti [Problematic issues of the epidemic process of some socially dangerous diseases in Odessa region]. *Odes'kyj medychnyj zhurnal – Odessa Medical Journal*, 4, (pp. 5-11) [in Ukrainian].

23. Shafrans'kyj, V.V., Slabkyj, H.O., & Kachala, L.O. (2016). Osnovy Yevropejs'koi polityky i stratehiiia dlia XXI st.: stratehichne kerivnytstvo v interesakh zdorov'ia [Fundamentals of European Policy and Strategy for the 21st Century: A Strategic Guide to Health]. *Ekonomika i pravo okhorony zdorov'ia: nauk.-prakt. zhurnyk – Economics and law of health care: scientific-practical. magazine*, 2 (4), (pp. 72-75) [in Ukrainian].

24. Chorny, O., Barzylovych, A., & Bubalo, V. (2020). Mechanisms for Managing Medical Institutions I Times of Crisis. *Systematic Reviews in Pharmacy*, (Vol. 11), 9, (pp. 562-568) [in English].

25. Chorny, O., Iskiv, M., & Zagurska-Antoniuk, V. (2020). Mechanisms for Managing the Health Care System within the Conditions of the Coronavirus pandemic (COVID-19). *Systematic Reviews in Pharmacy*, (Vol. 11), 10, (pp. 258-264) [in English].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Будзин Віра Романівна: Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського: вул. Костюшка, 11; Львів, 79007, Україна.

Vira Budzyn: Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyj: 11, Kostiuszka Str., Lviv, 79000, Ukraine.

ORCID. ORG./ 0000-0002-4250-9695

E-mail: medik@ldufk.edu.ua

Рибчич Іван Євстахійович: Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського: вул. Костюшка, 11; Львів, 79007, Україна.

Ivan Rybchych: Lviv State University of Physical Culture named
after Ivan Boberskyj: 11, Kostiushka Str., Lviv, 79000, Ukraine.

ORCID. ORG./ 0000-0002-4578-4705

E-mail: ribchich@gmail.com

торіальні документи. Визначено напрями реалізації цілей сталого розвитку в Україні на національному та регіональному рівнях для сфери охорони здоров'я. Також, окреслено ключові завдання Цілі – 3 для виконання до 2030, визначено результати реалізації завдань щодо досягнення Цілі 3 – Міцне здоров'я і благополуччя. Визначено завдання адаптації законодавства України до права Європейського союзу на 2021 рік та підбито здобутки з наближення законодавства України до права Європейського союзу в різних напрямках сфери охорони здоров'я. Зроблено висновки щодо формування та реалізації подальших завдань у процесі реформування та трансформації системи охорони здоров'я виходячи з глобальних та європейських вимірів для покращення стратегічних напрямів розвитку сфери охорони здоров'я в Україні.

Ключові слова: глобалізація, євроінтеграція, сталий розвиток, охорона здоров'я, стратегічне управління.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Трансформація у сфері охорони здоров'я в Україні відбувається під впливом двох важливих чинників: угода Глобального договору, за якою Україна взяла зобов'язання дотримуватися всесвітніх цілей сталого розвитку, та євроінтеграційні процеси, за якими Україна повинна зробити низку обов'язкових дій щодо процесу імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС). Додаткового напруження на систему охорони здоров'я додала пандемія COVID-19, що змінила напрями у Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030, яке ще знаходиться у стадії розробки. Тому, доречним буде у статті дослідити глобальні та євроінтеграційні виклики на сучасному етапі трансформації сфери охорони здоров'я для формування більш ефективних публічних механізмів управління в цієї сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці Р. Nagaraj [1], Р. Deeralakshmi [1], Ю. Братішко [2], О. Дегтяр [2], Я. Деренська [2], М. Заярський [3], О. Козирева [2], Л. Крячкова [3], В. Лехан [3], Ю. Мохова [2], З. Надюк [4], Н. Орлова [2, 5-6], Н. Філіпова [7], А. Чечель [6], дослідили осо-

бливості реформування 1 етапу системи охорони здоров'я: процесів фінансування, організаційних та інституційних змін. Інші, Г. Муляр [8], С. Попов [9], Н. Савичук [10], дослідили міжнародний та європейський досвід формування моделей охорони здоров'я. Але, особливої уваги потребує визначення впливу глобальних та європейських тенденцій у трансформаціях у сфері охорони здоров'я для подальшого розвитку стратегічних напрямів цієї сфери.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою роботи є визначення основних завдань трансформації у сфері охорони здоров'я України в умовах реалізації цілей сталого розвитку та процесів євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку (ЦСР, або Глобальні цілі) та 169 завдань, реалізація яких потребує безпрецедентних зусиль усіх секторів суспільства – урядів, бізнесу, громадськості [11].

Враховуючи вже існуючі досягнення, Цілями сталого розвитку взято до уваги різні національні реалії, спроможності та рівні розвитку, а також діючі національні стратегії та пріоритети. Відповідно до вказаного документу кожний уряд кожної країни устанавлює власні національні завдання, керуючись глобальним рівнем спрямованості, але враховуючи національні умови. Крім того, уряд кожної держави сам приймає принципові рішення щодо відображення у національних процесах планування, політичних заходах і стратегіях рекомендованих глобальних завдань. У розпорядженні кожної країни є різні підходи, стратегії, моделі та інструменти, які вона може застосовувати для забезпечення сталого розвитку з урахуванням своїх національних умов і пріоритетів.

В основу ЦСР закладено п'ять основних принципів:

√ взаємозв'язок та неподільність: 17 ЦСР є взаємопов'язаними та неподільними (країни повинні зосередитись на комплексному досягненні всіх цілей, щоб справді досягти будь-якої з них);

√ інклюзивність: для досягнення цілей необхідний підхід із залученням уряду та усього суспільства;

√ нікого не залишати осторонь: всі люди, особливо найвразливіші, повинні отримати користь від досягнення ЦСР, а, отже, існує потреба в дезагрегованих даних місцевого рівня;

√ партнерство між усіма зацікавленими сторонами: партнерства повинні бути створені для обміну ресурсами і співпраці під час реалізації;

√ універсальність: Порядок денний 2030 застосовується до всіх країн та контекстів у будь-який час.

Окремо також потрібно виділити людиноорієнтованість (врахування гендерних аспектів, поваги до прав людини та зосередження на потребах найбідніших, найбільш уразливих і найбільш відсталих верств населення), тощо.

На національному рівні для всіх держав-членів передбачено розробку масштабних національних заходів щодо виконання відповідних Цілей (стратегії національного розвитку, стратегії сталого розвитку); проведення оглядів з урахуванням думок корінних народів, громадянського суспільства, приватного сектора та інших зацікавлених сторін відповідно до національних умов, стратегій та пріоритетів. На регіональному рівні передбачено забезпечення корисних можливостей для взаємного навчання, зокрема, шляхом проведення добровільних оглядів, обміну передовою практикою та обговорення спільних завдань, тощо.

Глобальний рівень має на увазі взаємодію з Генеральною Асамблеєю, Економічною та Соціальною Радою, іншими відповідними органами й форумами згідно з чинними мандатами та основоположними нормативно-законодавчими актами. Вказаний рівень сприяє обміну досвідом, зокрема, інформацією про успішні результати, проблеми та здобутий досвід; здійснює політичне керівництво і надає настанови та рекомендації щодо наступних заходів; забезпечує спрямування своєї діяльності на оцінювання прогресу, досягнень і проблем, з якими стикаються розвинені країни та країни, що розвиваються, а також нових і актуальних проблем, які виникають.

Етапи процесу адаптації ЦСР для України відображено в табл. 1

Таблиця 1.

Етапи процесу адаптації ЦСР для України

№ з/п	Рік	Подія
1	2016	Адаптація ЦСР
2	2017	Встановлення національних завдань ЦСР (86) з цільовими орієнтирами та національними показниками ЦСР (183) Перша базова національна доповідь «ЦСР. Україна»
3	2018	Запровадження щорічного моніторингу ЦСР
4	2019	Перший моніторинговий звіт з ЦСР (статистичні дані), тематичний звіт «ЦСР для дітей» та національна доповідь ЦСР Прийняття Указу Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»
5	2020	Представлення першого національного добровільного огляду з ЦСР

Систему імплементації ЦСР викладено у щорічній Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», а порядок моніторингу відповідних показників затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 №686-р «Питання збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку» [12].

Систему державних стратегічних документів щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року, у т.ч. що стосується ЦСР 3 «Міцне здоров'я і благополуччя», можна представити наступним чином:

1. Конституція України;
2. Державні стратегічні документи – I рівень (загальнонаціональні);
3. Міжгалузеві державні стратегічні документи – II рівень;
4. Галузеві державні стратегічні документи – II рівень;
5. Регіональні та місцеві стратегічні документи (РСД) – III рівень;

6. Територіальні документи – IV рівень.

Бачення майбутніх трансформаційних процесів ЦСР охоплює 3 виміри: економічний, екологічний та соціальний (у т.ч. ЦСР 3: послідовні дії у межах реформи системи охорони здоров'я). Що стосується вищезазначеної сфери в її глобальному розумінні, то Цілями сталого розвитку 2030 однією з глобальних цілей, а саме, *Ціллю 3 «Міцне здоров'я і благополуччя»* визначена основна мета – «Забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку».

Відповідно до неї, окреслено ключові завдання для виконання до 2030 року, серед яких:

1. Зниження глобального коефіцієнту материнської смертності до менш ніж 70 випадків на 100 000 живонароджених.

2. Запобігання смертності новонароджених і дітей віком до 5 років (при цьому всі країни повинні прагнути зменшити неонатальну смертність до не більше як 12 випадків на 1000 живонароджених, а смертність у віці до 5 років – до не більше ніж 25 випадків на 1000 живонароджених).

3. Боротьбі з епідеміями СНІДу, туберкульозу, малярії та тропічних хвороб, гепатитом, захворюваннями, що передаються через воду, та іншими інфекційними захворюваннями.

4. Зменшення на третину передчасної смертності від неінфекційних захворювань за допомогою профілактики і лікування, а також підтримка психічного здоров'я і благополуччя.

5. Покращення профілактики та лікування залежності від психоактивних речовин, у тому числі зловживання наркотичними засобами й алкоголем.

6. Скорочення вдвічі у всьому світові кількості смертей і травм унаслідок дорожньо-транспортних пригод.

7. Забезпечення загального доступу до послуг з охорони сексуального та репродуктивного здоров'я, включаючи послуги з планування сім'ї, інформування та просвіту, і урахування питань охорони репродуктивного здоров'я в національних стратегіях і програмах.

8. Забезпечення загального охоплення послугами охорони здоров'я, у тому числі захисту від фінансових ризиків, доступу до

якісних основних медико-санітарних послуг і до безпечних, ефективних, якісних і недорогих основних лікарських засобів і вакцин для всіх

9. Істотне скорочення кількості випадків смерті та захворювання в результаті впливу небезпечних хімічних речовин, забруднення й отруєння повітря, води і ґрунтів.

Крім того, передбачено: активізацію і, за необхідності, імплементацію Рамкової конвенції Всесвітньої організації охорони здоров'я із боротьби проти тютюну у всіх країнах; сприяння дослідженням і розробкам вакцин і лікарських препаратів для лікування інфекційних та неінфекційних хвороб, які, насамперед, стосуються країн, що розвиваються, забезпечувати доступність недорогих основних лікарських засобів і вакцин згідно з Дохійською декларацією «Угода ТРІПС і суспільна охорона здоров'я», де підтверджується право країн, що розвиваються, в повному обсязі використовувати положення Угоди з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності щодо прояву гнучкості для цілей охорони здоров'я населення і, зокрема, забезпечення доступу до лікарських засобів для всіх; істотне збільшення фінансування охорони здоров'я та набору, розвитку, професійної підготовки та утримання медичних кадрів у країнах, що розвиваються; нарощення потенціалу усіх країн, особливо країн, що розвиваються, у сфері раннього попередження, зниження ризиків і регулювання національних і глобальних ризиків для здоров'я.

Реалізація ЦСР в Україні відбувається як на національному, так і на регіональному рівнях (рис. 1).

На національному рівні можна визначити досягнення пов'язані з Указом Президента від 30.09.2019 № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». ЦСР визначено орієнтирами для розроблення проектів прогностичних і програмних документів, проектів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України [13]. Моніторингові звіти з ЦСР готуються Державним комітетом статистики на щорічній основі за 183 показниками ЦСР відповідно до 86 завдань, з них охорона здоров'я пред-

ставлена 67 завданнями та 217 заходами. Уряд опублікував перший моніторинговий звіт про ЦСР у 2019 р. та продовжує вказану ініціативу щорічно [14].

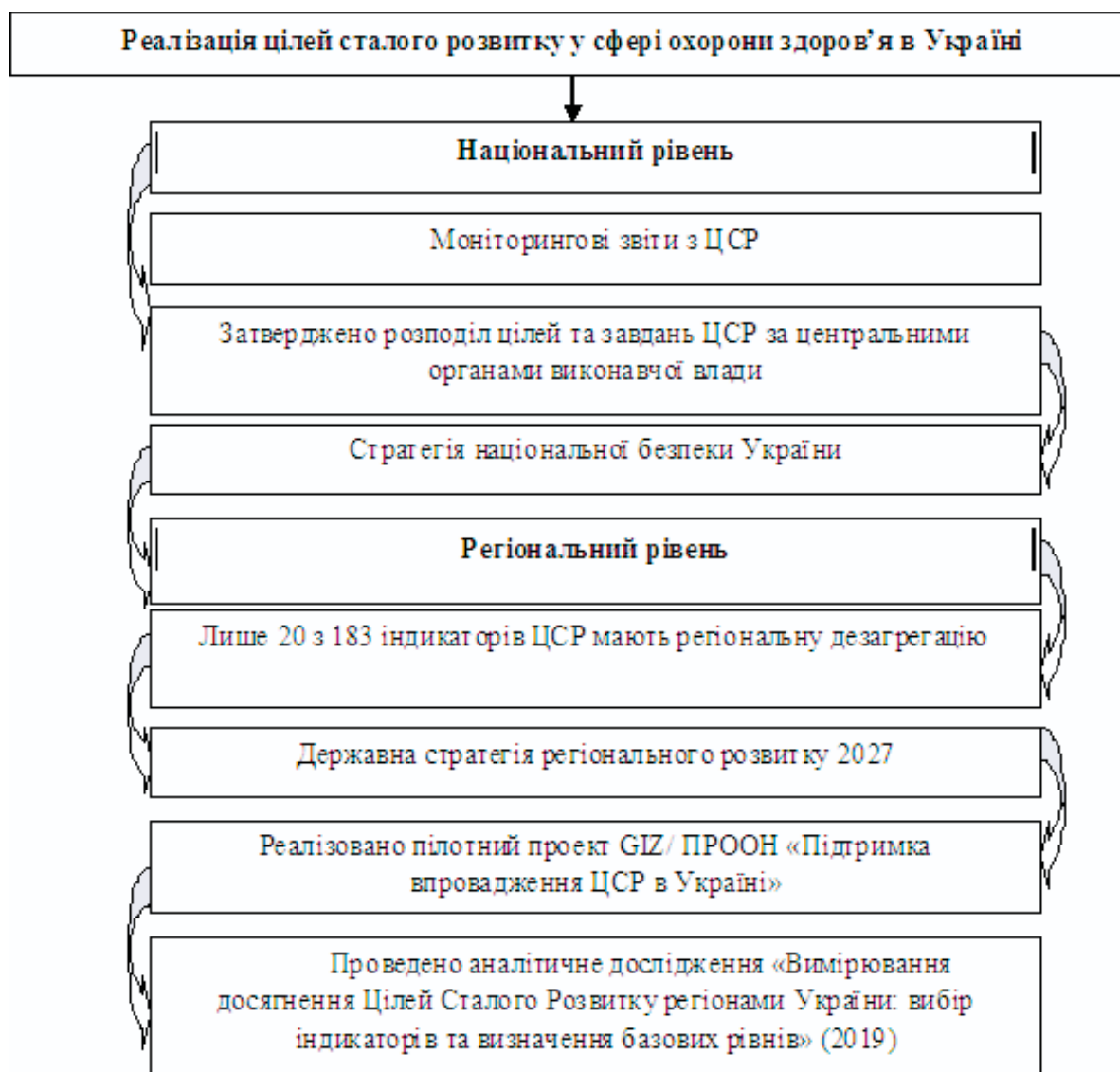

Рис. 1. Реалізація цілей сталого розвитку у сфері охорони здоров'я в Україні на різних рівнях публічного управління.

Затверджено розподіл цілей та завдань ЦСР за ЦОВВ. Також, в Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» визначено сталий розвиток національної економіки як інструмент реалізації визначених у стратегії пріоритетів національних інтересів.

На регіональному рівні реалізація цілей сталого розвитку має труднощі у визначенні певних показників. Національним інститутом стратегічних досліджень підготовлено аналітичну записку щодо удосконалення координації та моніторингу імплементації цілей сталого розвитку України, у якій зазначено про те, що Програмою розвитку державної статистики до 2023 року (постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.2019 № 222), передбачено запровадити збір даних для моніторингу ЦСР лише на державному рівні. Індикатори, затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 686-р, у розрізі яких здійснюється збір даних для моніторингу імплементації ЦСР, переважно не мають дезагрегації на рівні регіонів та громад. Крім того, зазначені документи не містять опису основних елементів системи моніторингу на всіх рівнях та завдань органам влади на регіональному та місцевому рівнях проводити збір необхідних даних, аналіз та звітування [15].

Державною стратегією регіонального розвитку 2027 р.р. (постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки») було визначено генеральний вектор сталого розвитку регіонів, проте відсутні індикатори ЦСР [16].

До Бюджетного кодексу України не було внесено зміни щодо орієнтації видатків на пріоритети для досягнення ЦСР. Регіональне та місцеве стратегування соціально-економічного розвитку потребує узгодження із секторальними стратегіями та ЦСР [17].

Успішно реалізований пілотний проект GIZ/ПРООН «Підтримка впровадження ЦСР в Україні» у Волинській та Дніпропетровській областях, спрямований на впровадження ЦСР на регіональному рівні, метою якого підвищення громадської обізнаності й підтримка впровадження Порядку денного сталого розвитку до 2030 року та ЦСР шляхом посилення системи моніторингу, спроможності у плануванні процесу реалізації Глобальних цілей та їх включення до регіональних стратегій і програм [18].

Розпорядниками інформації щодо Цілі 3 «Міцне здоров'я і благополуччя» є: Державний комітет статистики, Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ), Національна служба здоров'я України,

Інститут демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України, Міністерства інфраструктури України.

У сфері охорони здоров'я визначено: 9 завдань, 16 індикаторів, а також цілі та дані, що розподіляються за національним (14) та регіональним (5) рівнями. Відповідно до Добровільного національного огляду щодо прогресу України у досягненні ЦСР 3, підготованого Міністерство економіки України у 2020 році, вищезазначена Ціль 3 має, в основному, високу ймовірність досягнення (пункти 3.1.1, 3.2.1, 3.3.2, 3.4.2, 3.4.3, 3.5.2 і 3.6.1). Також визначені пункти зі слабкою позитивною динамікою, яка потребує суттєвого прискорення (3.4.1, 3.4.4, 3.6.2, 3.7.1 і 3.8.2). Від'ємну динаміку та низьку ймовірність досягнення мають пункти 3.3.1, 3.5.1, 3.8.1 і 3.9.1 [19].

Результатами реалізації завдань щодо досягнення Цілі 3 на сьогодні є (рис. 2):

1. Зменшення рівня смертності дітей у віці до 5 років (інструменти – впровадження сучасних перинатальних технологій, реорганізація акушерських та неонатологічних відділень, створення мережі перинатальних центрів).

2. Зниження кількості хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу (інструменти – впровадження нових рекомендованих Всесвітньої організації охорони здоров'я режимів лікування з використанням нових спеціалізованих протитуберкульозних препаратів).

3. Скорочення кількості смертей жінок та чоловіків від цереброваскулярних вороб (впровадження заходів, передбачених Національним планом щодо неінфекційних захворювань та подолання тягаря неінфекційних хвороб та протидії впливу факторам ризику таких як тютюнокуріння, зловживання алкоголем, нездорове харчування, низька фізична активність та забруднене атмосферне повітря).

4. Зменшення кількості смертей унаслідок транспортних нещасних випадків та зменшення кількості травмованих осіб унаслідок дорожньо-транспортних пригод (підвищення рівня безпеки в транспорті у результаті виконання відповідної Державної програми підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні до 2020 року,

зокрема, заходів з покращення експлуатаційних показників автомобільних доріг і вулиць, безпеки експлуатації транспортних засобів, підвищення ефективності системи підготовки водіїв).

5. Зменшення кількості випадків материнської смертності (впровадження комплексних заходів та розвитку акушерських відділень).

6. Скорочення кількості смертей жінок від злоякісного новоутворення молочної залози (завдяки інформаційно-просвітницькій діяльності, спрямованій на профілактику захворювання, його ранню діагностику та лікування).

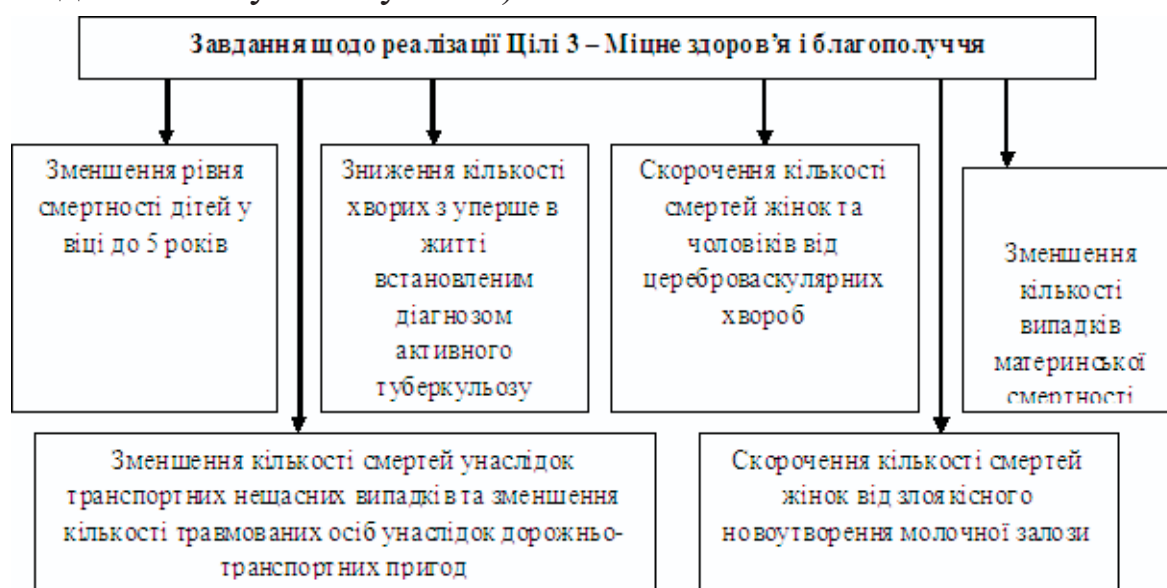

Рис.2. Завдання Цілі 3 сталого розвитку України

Сьогодні процес імплементації Угоди координується із залученням усіх гілок влади: президентської, законодавчої та виконавчої. Для цього у 2020 році створено Комісію з питань координації виконання Угоди про асоціацію під головування Прем'єр-міністра України (постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2020 №851 «Про утворення Комісії з питань координації виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їїніми державами-членами, з іншої сторони») [20].

Зокрема, в рамках роботи вищезгаданої Комісії сформовано карту пріоритетних євроінтеграційних законопроектів, яка є до-

рожньою картою роботи Уряду та Парламенту на євроінтеграційному напрямі, в т.ч. що стосується громадського здоров'я [21].

Серед відповідальних за виконання завдань розділу «Громадське здоров'я» визначені: МОЗ, Міністерство фінансів України, Міністерство економіки України, Міністерство соціальної політики України (особливо, що стосується реалізація комплексу заходів, передбачених Концепцією реформи фінансування системи охорони здоров'я), Міністерство молоді та спорту України, Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, Центр громадського здоров'я.

За Планом заходів розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану пріоритетних дій уряду на 2021 рік» передбачено виконання наступних завдань:

- формування дорожньої карти адаптації законодавства України до права ЄС у сфері реєстрації та обігу лікарських засобів;
- приведення у відповідність з нормами ЄС ліцензійних умов і процедур ліцензування та акредитації установ, що працюють із тканинами і клітинами людини (внесення відповідних змін до Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини»);
- приведення у відповідність з нормами ЄС ліцензійних умов і процедур ліцензування та акредитації закладів та установ системи крові (внесення змін до Законів України «Про ліцензування видів господарської діяльності» та «Про донорство крові та її компонентів»);
- запровадження комплексного підходу до діагностики ракових захворювань, заснованого на кращих практиках держав-членів ЄС;
- приєднання України до європейської мережі протидії трансграничним загрозам здоров'ю (внесення змін до Законів України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та «Про захист населення від інфекційних хвороб»);
- реалізація комплексної реформи системи фінансування охорони здоров'я відповідно до затвердженої Концепції;
- реалізація Концепції розвитку системи громадського здоров'я, тощо.

План заходів є документом, який має підвищити відповідальність виконавчої влади за виконання Угоди про асоціацію, в т.ч. на пряму, що стосується реформування системи охорони здоров'я. Окрім того, зазначений план із чіткими індикаторами спрощує контроль за цим процесом із боку Уряду та громадськості.

Імплементация Угоди про асоціацію з ЄС передбачає виконання українською стороною майже 8 тис. заходів у рамках понад 2 тис. завдань. Усі вони визначені в інформаційно-аналітичній системі «Пульс Угоди», яку Уряд використовує для моніторингу прогресу виконання зобов'язань за Угодою загалом та у 24 сферах (секторах) співробітництва зокрема. Загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію, згідно з даними «Пульсу Угоди», становить 54% [22].

Результати виконання Угоди за останні шість років (2015-2020 рр.) у галузі охорони здоров'я – розділ «Громадське здоров'я» – 47% – включає 162 заходи у рамках 37 завдань (рис. 3).

Ще одним з головних здобутків є наближення законодавства України до права ЄС за наступними напрямками:

1. Боротьба з інфекційними захворюваннями.

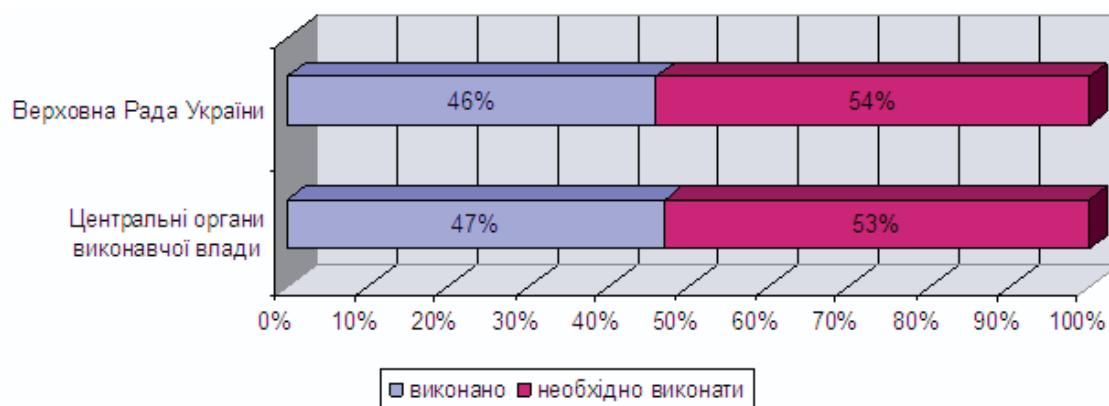

Рис.3. Прогрес за основними групами виконавців [24]

Міністерством охорони здоров'я України затверджено перелік інфекційних захворювань, які підлягають моніторингу, чим у повному обсязі імплементовано Рішення 2000/96/ЄС. У зв'язку з набуттям чинності наказу МОЗ від 30.07.2020 № 1726 розпочато оновлення нормативно-правових актів, які регулюють порядок реєстрації, обліку, звітності та обміну відповідною інформацією [23].

Також імплементовано Рішення №2002/253/ЄС, яким визначені випадки, які вимагають подання звітів про інфекційні захворювання до мережі Співтовариства.

У 2018 році із залученням міжнародних експертів розроблено «Дорожню карту» для вирішення інвестиційних потреб у сфері управління системою крові, впровадження прозорого та підзвітного процесу ліцензування; запуску нових стандартів безпеки крові та розробки інформаційних технологій відстеження (до 167 млн євро на 4 роки). Ці кошти передбачені для фінансування модернізації 11 центрів крові, експлуатаційних витрат, закупівлі тестових наборів та витратних матеріалів, впровадження нових стандартів та протоколів використання крові, створення унікальних реєстрів донорів крові та посилення управління постачанням.

Прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.02.2019 № 120-р «Про схвалення Стратегії розвитку національної системи крові на період до 2022 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації» [24].

З 01 січня 2019 року набув чинності Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини», в якому враховані базові вимоги Директиви 2004/23/ЄС. Уряд схвалив План підготовки підзаконних актів, необхідних для реалізації зазначеного закону.

Відповідно, затверджено Порядок отримання та надання гемопоетичних стовбурових клітин та обміну інформацією щодо наявних анатомічних матеріалів людини, призначених для трансплантації (постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2020 № 257) [25], та створено спеціалізовану державну установу «Український центр трансплант-координації» (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2020 № 1154-р) [26].

Прийнято Закон України від 27.12.2019 № 418-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людині», який автоматизує процеси завдяки поступовому запровадженню Єдиної державної інформаційної системи трансплантації органів і тканин – реєстру донорів, що допомагатиме вчасно знаходити потенційного донора

з потрібними фізичними показниками для порятунку пацієнтів, які потребують трансплантації [27].

Постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 689 «Питання проведення моніторингу наркотичної та алкогольної ситуації в Україні» запроваджено порядок проведення моніторингу наркотичної та алкогольної ситуації [28].

Його основні завдання та показники визначені Європейським моніторинговим центром з наркотиків та наркозалежності, Управлінням Організації об'єднаних націй з наркотиків та злочинності, Міжнародним комітетом з контролю за наркотиками. Починаючи з листопада 2017 року Україна на постійній основі співпрацює з Європейським моніторинговим центром з наркотиків та наркотичної залежності.

2. Впровадження електронної системи охорони здоров'я – eHealth [29].

Ключовою метою вказаної системи, забезпечення функціонування якої почалося одночасно зі стартом медичної реформи в Україні, є наближення стандартів надання медичної допомоги до рівня країн-членів ЄС і надання українцям доступу до більш якісних медичних послуг.

Порядок функціонування електронної системи охорони здоров'я, а також Порядок опублікування відомостей з електронної системи охорони здоров'я Національною службою здоров'я, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 411 «Деякі питання електронної системи охорони здоров'я». Проведено реформу сфери державних закупівель шляхом імплементації до неї європейських правил. Що теж має безпосередній вплив на сферу охорони здоров'я. Відтепер державні закупівлі відбуваються лише через електронну систему ProZorro, мінімізуючи людський фактор і можливість корупції (головним фінансовим розпорядником у сфері охорони здоров'я є НСЗУ).

Попри виклики пандемії, Україною дано старт процесу, який отримав назву Євроінтеграція 2.0, ключове завдання якого – перейти від реалізації наявних політик ЄС до участі України у їх формуванні.

of transformation in the field of health care in Ukraine in the implementation of sustainable development goals and European integration processes. The methodological and information base is the report "Sustainable Development Goals 2020", reports of the State Statistics Committee of Ukraine, the Ministry of Health of Ukraine, the National Health Service of Ukraine, the Institute of Demography and Social Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Ministry of Infrastructure of Ukraine. base for European integration processes in the field of health care.

The article substantiates the strategic directions of health care development according to the goals of sustainable development of Ukraine. The basic principles that underlie the goals of sustainable development are highlighted (interconnectedness and indivisibility, inclusiveness, not to leave anyone out, to be created for the exchange of resources and cooperation during implementation, universality). The stages of the process of adaptation of sustainable development goals for Ukraine are studied and the system of government strategic documents for taking into account the Sustainable Development Goals for 2030 adapted to Ukraine is determined, which includes the Constitution of Ukraine, government strategic documents, intersectoral government strategic documents, sectoral government strategic documents, regional and local strategic documents, documents, territorial documents. The directions of realization of the goals of sustainable development in Ukraine at the national and regional levels for the sphere of health care are determined. Also, the key objectives of Goal 3 for implementation by 2030 are outlined, the results of the implementation of tasks to achieve Goal 3 – Strong health and well-being are determined. The task of adapting the legislation of Ukraine to the law of the European Union for 2021 is determined and the achievements on the approximation of the legislation of Ukraine to the law of the European Union in various areas of health care are summed up. Conclusions are made on the formation and implementation of further tasks in the process of reforming and transforming the health care system based on global and European dimensions to improve the strategic directions of health care development in Ukraine.

Key words: *globalization, European integration, sustainable development, health care, strategic management.*

Received: 22.10.21

References

1. Nagaraj, P., & Deepalakshmi, P. (2020). A framework for e-healthcare management service using recommender system. *Electronic Government, an International Journal*, 16 (1/2), 84-100 [in English].
2. Orlova, N., Mokhova, I., Kozyrieva, O., Diegtiar, O., Derenska, Y., & Bratishko, Y. (2020). Public Information Policy in Health Care Sector: Ukrainian Perspectives. *35th International Business Information Management Conference*, Seville, Spain 1-2 April, 341-351 [in English].
3. Lekhan, V.M., Kriachkova L.V., Zaiars'kyj M.I. (2018). Analiz reform okhorony zdorov'ia v Ukraini: vid zdobuttia nezalezhnosti do suchasnosti [Analysis of health care reforms in Ukraine: from independence to the present]. *Ukrayna. Zdorov'ya natsiy – Ukraine. Health of the nation*, 4(52), 5-11 [in Ukrainian].
4. Seniuk, Yu., & Nadiuk, O. (2020). Suchasna derzhavna polityka u sferi okhorony zdorov'ya: analiz reformuvannya systemy [Modern state policy in the field of healthcare: analysis of system reform]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and public administration*, 2, 211-220 [in Ukrainian].
5. Orlova, N., & Chechel, A. (2019). The Determinants Of Ukraine's Sustainable Development. *MIND Journal*, 8, 1-15 [in English].
6. Orlova, N.S. (2019). Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia u reformuvanni systemy okhorony zdorov'ia [Mechanisms of public administration in reforming the health care system]. *Publichne ad ministruvannia ta natsional'na bezpeka – Public administration and national security*, 6. Retrieved from <https://doi.org/10.25313/2617572X201965377> [in Ukrainian].
7. Filipova, N. V. (2020). Analiz suchasnoho stanu systemy okhorony zdorov'ya v Ukrayni [Analysis of the current state of the healthcare system in Ukraine]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu – Bulletin of Khmelnytsky National University*, 4(2), 33-37 [in Ukrainian].
8. Muliar, H. (2020). Zarubizhnyj dosvid funktsionuvannya systemy okhorony zdorov'ya v konteksti zabezpechennya realizatsiy prava na okhoronu

zdorov'ya [Foreign experience of functioning of the health care system in the context of ensuring the realization of the right to health care]. *Visnyk APSVT – Bulletin of the APSVT*, 1-2, 43-52 [in Ukrainian].

9. Popov, S., & Voshko, I. (2021). Reformuvannya natsional'nykh system okhorony zdorov'ya: aktual'ni aspekty zakordonnoho dosvidu [Reforming national healthcare systems: current aspects of foreign experience], *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia – Current issues of public administration*, 82(1), 136-141 [in Ukrainian].

10. Ohanian, A. A., & Savychuk N. O. (2021). Pravove upravlinnya reformuvanniam okhorony zdorov'ya u kraynakh Tsentral'noy, Skhidnoy Yevropy ta SND: porivnyal'nyj analiz [Legal department of healthcare reforms in Central, Eastern Europe and CIS countries: comparative analysis]. *Investytsii: praktyka ta dosvid - Investments: practice and experience*, 5, 117-123 [in Ukrainian].

11. Peretvorennia nashoho svitu: Poriadok dennyj u sferi staloho rozvytku do 2030 roku [Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development]. (n.d.). *ua.undp.org*. Retrieved from <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html> [in Ukrainian].

12. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy Pytannia zboru danykh dlia monitorynhu realizatsii tsilej staloho rozvytku: pryiniate 21 serp. 2019 roku № 686-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine on Issue of data collection for monitoring the implementation of sustainable development goals from August 21 2019, № 686-r]. (2019, August 21). (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/686-2019-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

13. Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: pryiniaty 30 ver. 2019 roku №722/2019 [Decree of the President of Ukraine on the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030 from September 30 2019, №722/2019] (2019, September 30). (n.d.). *president.gov.ua*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> [in Ukrainian].

14. Monitorynhovyj zvit “Tsili staloho rozvytku. Ukraina, 2020” [Monitoring report “Sustainable Development Goals. Ukraine, 2020”]. (n.d.). *unicef.org*. Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/reports/sustainable-development-goals-ukraine-2020-monitoring-report> [in Ukrainian].

15. Reznikova, O. O., & Kovalivs'ka S. V. (2019). Schodo udoskonalennya koordynatsiy ta monitorynhu implementatsiy tsilej staloho rozvytku Ukrainy [On improving the coordination and monitoring of the implementation of the sustainable development goals of Ukraine]. *Analychna zapyska Seriiia «Natsional'na bezpeka» - Analytical Note National Security Series, 5*, 1-5 [in Ukrainian].

16. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehional'noho rozvytku na 2021-2027 roky: pryiniata vid 5 serp. 2020 roku №695 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027 from August 5 2020, № 695]. (2020, August 5). (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

17. Yzhak, O. I., Maksymenko, O. P., & Khymynets', V. V. (2020). Udoskonalennya rehional'noho ta mistsevoho stratehuvannya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku [Improvement of regional and local strategy of socio-economic development]. (n.d.). *niss.gov.ua*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/files/2020-09/socialno-ekonomichni-rozvytok-1.pdf> [in Ukrainian].

18. Pidtrymka vprovadzhennia Tsilej staloho rozvytku v Ukraini [Supporting the implementation of the Sustainable Development Goals in Ukraine]. (n.d.). *ua.undp.org*. Retrieved from <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/operations/projects/closed-projects/supporting-sdgs-implementation-in-Ukraine.html> [in Ukrainian].

19. Povidomlennia pro draft dobrovil'noho natsional'noho ohliadu schodo prohresu Ukrainy u dosiagnenni tsilej staloho rozvytku [Report on the draft of the voluntary national review of Ukraine's progress towards the sustainable development goals]. (n.d.). *me.gov.ua*. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7e82b45d-3135-4788-99ce-f20ffbede635&title=PovidomlenniaProDraftDobrovilnogoNatsionalnogoOgliaduSchodoProgresuUkrainiUDosiagnenniTsileiStalogoRozvitku> [in Ukrainian].

20. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro utvorennia Komisii z pytan' koordynatsii vykonannia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropejs'kym Soiuzom, Yevropejs'kym Spivtovarystvom z atomnoi enerhii i ikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: pryiniata 2 ver. 2020 roku № 851 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the establishment of the Commission for Coordination of the Implementa-

tion of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand from September 2 2020, № 851]. (2020, September 2). (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

21. Dorozhnia karta ievrointehratsijnykh zakonoproektiv [Roadmap for European integration bills]. (n.d.). *eu-ua.kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://eu-ua.kmu.gov.ua/dorozhnya-karta-ievrointegraciynyh-zakonoproektiv> [in Ukrainian].

22. Zvit pro vykonannia uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropejs'kym soiuzom 2015-2020 [Report on the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union 2015-2020]. (n.d.). *kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/zviti-pro-vikonannya/aa-implementation-report-2015-2020-ukr-final.pdf> [in Ukrainian].

23. Nakaz Ministerstvo Okhorony Zdorov'ya Ukrainy Pro zatverdzhennia Poriadku vedennia obliku, zvitnosti ta epidemiolohichnoho nahliadu (sposterezhennia) za infektsijnymy khvorobamy ta Pereliku infektsijnykh khvorob, scho pidliahaiut' reiestratsii: pryiniaty 30 lyp. 2020 roku №1726 [Order of the Ministry of Health of Ukraine On approval of the Procedure for accounting, reporting and epidemiological surveillance (surveillance) of infectious diseases and the List of infectious diseases subject to registration from July 30 2020, № 1726]. (2020, July 30). (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1332-20#Text> [in Ukrainian].

24. Rozporyadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro skhvalennia Strategii rozvytku natsional'noi systemy krovi na period do 2022 roku ta zatverdzhennia planu zakhodiv schodo ii realizatsii: pryiniaty 20 liut. 2019 roku, № 120-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On approval of the Strategy for the development of the national blood system for the period up to 2022 and approval of the action plan for its implementation from February 20 2019, № 120-r]. (2019, February 20). (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/120-2019-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

25. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia Poriadku otrymanna ta nadannia hemopoetychnykh stovburovykh klityn ta obminu informatsiieiu schodo naiavnykh anatomichnykh materialiv liudyny, pryznachenykh

dliа transplantatsii: pryiniata 25 ber. 2020 roku, № 257 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On approval of the Procedure for obtaining and providing hematopoietic stem cells and exchange of information on available human anatomical materials intended for transplantation from March 25 2020, № 257]. (2020, March 25). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

26. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayny Pro utvorennia spetsializovanoi derzhavnoi ustanovy “Ukrains’kyj tsentr transplant-koordynatsii”: pryiniata 23 ver. 2020 roku, № 1154-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the Establishment of a Specialized State Institution “Ukrainian Transplant Coordination Center” from September 23 2020, № 1154-r]. (2020, September 23). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1154-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

27. Zakon Ukrayny Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy, scho rehuliuiut’ pytannia transplantatsii anatomicznykh materialiv liudyni: pryiniaty 20 hrud. 2019 roku №418-IX [Law of Ukraine On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regulating the Issue of Transplantation of Anatomical Materials to Humans from December 20 2019, № 418-IX]. (2019, December 20). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/418-20#Text> [in Ukrainian].

28. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayny Pytannia provedennia monitorynhu narkotychnoi ta alkohol’noi sytuatsii v Ukraini: pryiniata 10 lyp. 2019 roku № 689 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine The issue of monitoring the drug and alcohol situation in Ukraine from July 10 2019, № 689]. (2019, July 10). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/689-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

29. Elektronna systema okhorony zdorov’ia v Ukraini [Electronic health care system in Ukraine]. (n.d.). *ehealth.gov.ua*. Retrieved from <https://ehealth.gov.ua/> [in Ukrainian].

Відомості про автора / Information about the Author

Гавриченко Дмитро Георгійович: Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету: Фонтанська дорога 23а, м. Одеса, 65000, Україна.

Dmytro Havrychenko: Odesa Medical Institute of the International Humanitarian University: Fontanskaya road 23a, Odessa, 65000, Ukraine.

ORCID. ORG./ 0000-0003-1595-4467

E-mail: dmytrohavrichenko@gmail.com

спроможності порту. За допомогою інтегрального показника роботи порту з перевалки вантажів проаналізовано ступінь використання потужностей морських портів України. Встановлено наявність резервних портових потужностей у 25-30% за умов оптимальної по структурі вантажів експлуатації портів. Введено поняття «ідеального» морського порту з точки зору відповідності структури пропускної здатності структурі вантажообігу, який матиме дисперсію показника, що близька до нуля. Обчислені для «ідеального» морського порту середнє значення та дисперсія критерія структурної відповідності. Продемонстровано можливість використання критерія для прогнозування розвитку порту в залежності від прогнозу зміни структури вантажного потоку. Наведено приклади розрахунку критерія структурної відповідності вантажного потоку через порт структурі пропускної спроможності порту.

Ключові слова: морський порт, оцінка продуктивності порту, критерій структурної відповідності вантажного потоку структурі пропускної спроможності, прогноз розвитку порту, порівняння портів.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Близько 80 % міжнародної торгівлі спрямовується через порти [6]. Таким чином, морська портова галузь безпосередньо пов'язана з розвитком світової і вітчизняної економіки. Від її стану залежить якість логістики великих підприємств-експортерів, її вдосконалення забезпечує зниження витрат по закупках імпортних товарів, збут готової продукції та дозволяє збільшити доходи за рахунок розширення обсягів транзиту [13]. Значною мірою стан галузі обумовлюється результативністю діяльності основних її учасників – портів.

Результативність порту (port performance) відноситься до виконання портової діяльності таким чином, щоб вона відповідала цілям, встановленим власниками і постачальниками послуг, та очікуванням клієнтів порту (користувачів) [8]. Концепція результативності формується двома взаємопов'язаними компонентами, а саме

ефективністю (port effectiveness) та продуктивністю (port efficiency) [10], і доповнюється характеристикою стійкості (resilience to disruptions).

Ефективність порту – це ступінь виконання очікувань та надання бажаних послуг своїм користувачам [8]. Продуктивність зазвичай відноситься до експлуатаційних характеристик портів і максимізації виробленої продукції за певних ресурсів або виробництва даної продукції за обмежених можливих ресурсів. Стійкість до збоїв – третя складова результативності порту визначається як здатність передбачати, готуватися, реагувати та відновлюватися після значних загроз із великою кількістю небезпек, що впливають і руйнують морські мережі.

Оцінка результативності роботи порту є складною справою, що зумовлено: великою кількістю залучених параметрів; відсутністю актуальних, фактичних та достовірних даних, доступних для публікації або розголошення; сильним впливом на отримані дані місцевих факторів; різними інтерпретаціями однакових результатів, що надаються різними користувачами результатів оцінювання [5]. Природно, що порти відрізняються за масштабом, торговим контекстом, моделями управління та набором послуг. Ситуація ускладнюється ще й не однаковими завданнями та, відповідно, інтересами різних користувачів (Табл.1).

Таблиця 1.

Інтереси користувачів оцінок ефективності роботи портів

Користувачі інформації	Інтереси користувачів
Політики	Транснаціональні та часові порівняння результатів діяльності портів
Споживачі послуг	Оперативні та фінансові заходи, що стосуються вантажного режиму
Макроекономісти	Порівняння результатів політики та функціонування портів на національному рівні

Морські економісти	Аналіз та пояснення якісних параметрів діяльності портів
Науковці та фахівці галузі	Розробка інструментів для порівняння та управління портами
Морські, інженерні та фінансові професіонали	Розробка заходів для забезпечення конкурентоспроможності портів

Джерело: Таблицю складено авторами на основі [5]

Відповідно до не однакових інтересів користувачів розрізняються і підходи до оцінювання результативності роботи портів. Наприклад, в задачах обґрунтування вибору порту споживачем послуг [9, 11], визначення рівня сталості функціонування [7], обґрунтування стратегії розвитку порту [2] тощо. Так само пропонуються неоднакові системи показників оцінювання, кількість яких коливається від 7 до 20 [4, 12, 20].

Складність задачі оцінки результативності порту породжує дві паралельні тенденції. По-перше, прагнення до конструювання інтегрального показника, який охоплює характеристики всіх важливих напрямків діяльності: операційну, використання активів, фінансові та економічні характеристики, параметри безпеки діяльності тощо. По-друге, пошук власне методів оцінювання: так серед основних методів, що використовуються в оцінках результативності порту, крім аналізу регресії, факторного аналізу та математичного моделювання, найчастіше застосовуються Data Envelopment Analysis – DEA (аналіз оболонки даних), Multi-Criteria Decision Making – MCDM (мульти критеріальне прийняття рішень), а також аналіз літературних джерел [3].

Порти є доволі привабливим об'єктом для інвестицій. Інвесторам важливо оцінити потенціал дохідності вкладень. Він обумовлюється взаємопов'язаними чинниками, що формуються як зовнішнім середовищем, і тому переважно не є контрольованими, так і внутрішніми параметрами функціонування: проектною пропускною спроможністю порту та якістю управління.

З техніко-технологічної точки зору порт не може перевищити кількісні параметри обробки вантажів, які задаються проектувальниками та охоплюють, крім суто технічних характеристик, організацію надання послуг, особливості розташування та кліматичні умови. Можна не сумніватися, що в основі оцінки потенціалу підвищення результативності функціонування порту лежить порівняння саме фактичних та проєктованих кількісних параметрів.

Продуктивність (*efficiency*) роботи морських портів, прийнято оцінювати за критеріями, які встановлюють взаємозв'язок між отриманим результатом роботи і витраченими на досягнення цього результату ресурсами. Критерій, як правило, виражатися у відносних величинах. Більше значення величини показника в цьому випадку відповідає більшій продуктивності функціонування [19].

Для порівняльного аналізу діяльності портів в різних країнах і економічних умовах, на думку ряду дослідників, представляється більш доцільним використовувати натуральні показники продуктивності.

Одним з них є відношення фактичного вантажообігу морського порту до пропускної спроможності порту (встановленої потужності обладнання порту). Будучи інтегральним показником, він, однак, не враховує структуру вантажного потоку порту. Тому для оцінки та перспективного планування продуктивності порту важливо використовувати показник, який був би достатньо деталізованим і дозволяв виявити відповідність пропускної спроможності порту структурі вантажного потоку по різних категоріях вантажів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних публікаціях та дослідженнях присутні різноманітні погляди щодо оцінювання продуктивності порту.

Так пропонується використовувати показник, що враховує технічну оснащеність порту, його пристосованість до нововведень та до умов зовнішнього середовища [17]. Подібний підхід, як видно, враховує технічні можливості порту з перевалки різних видів вантажів.

Технічна готовність морського порту до технологічних нововведень і змін зовнішнього для порту середовища

взаємопов'язані між собою, так як технічні нововведення часто викликаються змінами зовнішнього середовища – змінами в структурі вантажного потоку. З цієї причини автори [17] в чисельнику пропонованої ними моделі для оцінювання роботи морського порту підсумовують коефіцієнти пристосовності порту до нововведень і умов зовнішнього середовища. Як кількісно оцінити для порту зазначену пристосовність порту автори статті не вказують.

Коефіцієнт технічної оснащеності порту може бути розрахований за наявності докладної інформації по всіх технічних засобах конкретного порту. У довідковій літературі, присвяченій портам, наводиться в ряді випадків інформація щодо кранового обладнання порту.

У статті [19] пропонується комплексне використання показників роботи логістичного підприємства. Автором показано, що для формування системи показників діяльності підприємства необхідне створення деталізованої бази даних. Крім того, він вказує на доцільність поділу показників на дві категорії: ті, які характеризують технічні можливості підприємства, і показники, що відображають його фактичну діяльність. При оцінці діяльності порту в поточному періоді і, особливо при прогнозуванні показників роботи порту в майбутньому, даний підхід представляється обґрунтованим. Для порівняльного аналізу діяльності підприємств автор рекомендує застосовувати процедуру бенчмаркінгу.

Під час оцінювання ефективності роботи порту рекомендується використовувати такі показники: технічна оснащеність, вантажообіг, рентабельність, ліквідність [14]. Перший показник відноситься до продуктивності та являє собою оцінку проектованої пропускної спроможності порту. Решта відображають результати фактичної діяльності підприємства.

Основними показниками результатів роботи морських портів, згідно з практикою портового господарства, є вантажообіг і вантажоперевалка [21].

Аналіз публікацій і досліджень, виконаних на тему оцінки продуктивності роботи порту, показує, що більшість дослідників

приділяє увагу оцінці результатів фактичної роботи порту, або його технічної оснащеності – оцінці пропускної спроможності порту, яка визначається встановленою потужністю обладнання. Показники оцінювання, що одночасно враховують співвідношення фактичних обсягів надання послуг і технічних можливостей порту розглядаються рідше і в багатьох випадках не пристосовані для оцінки потенціалу росту результативності морського порту.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). **Мета статті** полягає у розробці методу оцінювання продуктивності роботи порту на основі критерію структурної відповідності вантажного потоку структурі пропускної спроможності порту. Виходячи із мети поставлені наступні завдання дослідження: розробити для морських портів об'єктивний натуральний показник продуктивності роботи, що дозволяє оцінювати відповідність пропускної спроможності морського порту структурі вантажного потоку і зіставляти діяльність різних портів між собою; перевірити працездатність критерію структурного відповідності вантажного потоку структурі пропускної спроможності порту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історично морські порти створювалися під певні вантажні потоки. Вид і кількість вантажів, що перевалюються, визначали технічні характеристики порту. Порти, за ступенем охоплення різних видів вантажів, можна розділити на три групи [15]:

- хаби – найбільші представники портової галузі: вони рівномірно обробляють всі види вантажів, мають широкий спектр обладнання, транспортну інфраструктуру, зв'язок з більш дрібними внутрішніми портами, сприятливе зовнішнє оточення, тісні зв'язки з усіма працюючими в порту компаніями;

- диверсифіковані порти: вони мають середні розміри, однаково успішно працюють з усіма видами вантажів;

- нішеві порти – підприємства, особливо активно розвивають обробку певного вантажу або групи вантажів, вироблених або споживаних на прилеглих територіях.

В цілому подібну класифікацію портів слід визнати коректною, але необхідно зробити деякі застереження. Більш правильно було

б стверджувати, що хаб – великий порт для обробки не всіх видів вантажу, а широкої номенклатури вантажів, так як багато-які хаби не обробляють вибухонебезпечні, хімічні, радіоактивні та їм подібні вантажі. До диверсифікованих портів також може бути повною мірою застосоване застереження про роботу з широкої номенклатурою вантажів. Деякі дослідники називають нішеві порти спеціалізованими, що, не змінюючи суті назви, очевидно краще характеризує їх діяльність з урахуванням зробленого раніше застереження про номенклатуру вантажів.

Автори кількісно оцінюють рівень спеціалізації порту. Концентрацію діяльності порту на певному виді вантажу пропонують встановити за допомогою коефіцієнта спеціалізації. Рівень спеціалізації порту визначається в залежності від значення коефіцієнта: менше 0,2 – низький; 0,2-0,4 – середній; 0,4-0,6 – високий; більше 0,6 – дуже високий [15].

Таким чином, порти в нашій задачі можна розділити на універсальні і спеціалізовані. Граничним випадком для спеціалізованого порту буде вузькоспеціалізований порт, що здійснює перевалку одного виду вантажу. Граничним випадком для універсального порту буде порт, який здійснює перевалку досить великого числа видів вантажу.

Технічні показники роботи морського порту, в свою чергу, будемо поділяти на диференціальні і інтегральні. Диференціальні визначатимемо по відношенню до окремого, конкретного виду вантажу. Інтегральні показники об'єднують диференціальні показники в один узагальнюючий, що характеризує досягнуті результати роботи та технічні параметри порту.

Розглянемо ряд відносних величин, які з різних сторін характеризують продуктивність роботи морського порту. Виходячи з призначення морського порту, результатом його роботи є перевалка вантажів з одного виду транспорту на інший (з одного транспортної одиниці на іншу), зберігання, сортування та формування товарних партій вантажу.

При оцінці продуктивності роботи порту в якості досягнутого результату роботи в світовій практиці прийнято розглядати річний

вантажообіг порту [1, 21]. Інтегральний показник роботи порту з перевалки вантажів розраховується за формулою:

$$K_p = \frac{P}{Q}, \quad (1)$$

де: P – річний вантажообіг морського порту, Q – річна пропускна спроможність морського порту (встановлена потужність обладнання порту).

Значення інтегрального показника продуктивності роботи для портів України, наведені Кухарчик В.Г. [16] В таблиці 2 у скороченому вигляді представлено дані 2010 року.

Таблиця 2.

Ступінь використання потужностей морських портів України

№	Найменування порту	Пропускна спроможність, тис. т	Вантажообіг, тис. т	K_p , %
1	Ізмаїл	8500	6633,1	78
2	Рені	7700	1587,4	20,6
3	Усть-Дунайськ	5600	2016,1	36
4	Белгород-Дністровськ	2250	1048,5	46,6
5	Іллічевськ	32100	15053,5	46,9
6	Одеса	45575	24700,8	54,2
7	Южний	23000	18220,6	79,2
8	Миколаїв	9515	7204,4	75,7
9	Жовтневий	2570	2475,1	96,3
10	Херсон	3130	2347,1	74,9
11	Скадовськ	1120	400,3	35,7
12	Євпаторія	2900	1216,2	41,9
13	Севастопіль	1050	447,9	42,6
14	Ялта	600	106,2	17,7

15	Феодосія	8320	3180,2	38,3
16	Керч	3180	4859	152,7 ¹
17	Бердянськ	2300	2197,5	95,5
18	Маріуполь	16500	15934,8	96,5
	Всього	175820	107624	61,6

Для ряду років значення інтегрального показника продуктивності роботи портів України, наведені в [16], відтворено в таблиці 3.

Таблиця 3.

**Ступінь використання потужностей морських портів України
в 2000-2010 роках**

Роки	2000	2005	2008	2010
Пропускна спроможність, тис. т	140830	156300	174080	175910
Вантажообіг, тис. т	84100	109000	132100	107642
1. Всього	60	70	76	61,6

З таблиць 2 і 3 видно, що ступінь використання потужностей морських портів України знаходиться в межах 60-76% тобто існує резерв портових потужностей у 24-40% за умов оптимальної по структурі вантажів експлуатації портів.

Розглянемо результати роботи морського порту за допомогою диференціального показника. Диференціальний показник результативності роботи порту з перевалки і-го вантажу розраховується за формулою:

$$k_{di} = \frac{P(i)}{Q(i)}, \quad (2)$$

де: $P(i)$ – річний вантажообіг морського порту по і-му вантажу, $Q(i)$ – річна пропускна спроможність морського порту по і-му вантажу.

Показник кількісно характеризує вантажний обіг морського порту по конкретному вантажу, віднесений до пропускної здатності порту по цьому ж вантажу, інакше кажучи, віддзеркалює ступень використання портових потужностей в поточному періоді по i -ому вантажу. Для кожного виду вантажу показник буде мати своє значення. Він дозволяє оцінити продуктивність використання встановлених в морському порту потужностей для перевалки i -ого вантажу. Диференціальний показник продуктивності роботи порту з перевалки i -го вантажу є корисним для оцінки можливостей порту при терміновій потребі порту в зростанні перевалки i -ого вантажу. Для прикладу наведемо декілька значень диференціального показника продуктивності роботи порту з перевалки i -го вантажу умовного порту (табл. 4).

Таблиця 4.

Ступінь використання потужностей умовного порту за різними категоріями вантажів

№	Вид вантажу	Вантажообіг, млн. т	Пропускна спроможність, млн. т	K_{di}
1	Генеральні	1,500	3,947	0,380
2	Нафта та нафтопродукти	2,620	25,000	0,105
3	Насипні крім зерна	0,970	8,365	0,116
4	Зернові	8,200	11,278	0,727
5	Тропічна й рослинна олія	0,116	0,360	0,322
6	Швидкопсувні	0,032	0,053	0,602
7	Метали	6,100	9,000	0,678
8	Контейнери	480,360	900,000	0,534
	Середнє			0,433
	Дисперсія			0,058

Таблицю побудовано авторами на підставі інформації [18] як демонстраційну для прикладу використання показника завантаженості порту за різними категоріями вантажів. Число видів вантажу штучно скорочено.

Виходячи з результатів розрахунку диференціального показника продуктивності роботи порту з перевалки вантажів, можна зробити висновок про середньому завантаженні потужностей умовного порту на 43,3%.

Технічні норми проектування морських портів передбачають, що коефіцієнт зайнятості універсальних причалів повинен перебувати в межах 0,6-0,7 (60-70% часу використання причалів), а для контейнерних терміналів – 0,4-0,5 [16].

Коефіцієнт зайнятості причалу (K_z) враховує необхідність використання встановленої потужності причалу з перевалки вантажу без створення черги суден на рейді, а також без простою залізничного та автомобільного транспорту. Простої суден і наземного транспорту значно збільшують транспортні витрати при перевезенні вантажів, тому вводиться запас на зайнятість причалу.

Для обліку коефіцієнта зайнятості причалу в прикладі, наведеному в таблиці 3, зробимо коректування показника використання потужностей умовного порту за різними категоріями вантажів.

Відкориговане значення показника використання встановленої потужності порту з перевалки i -го вантажу розраховується за формулою:

$$k_{odi} = \frac{k_{di}}{k_z}, \quad (3)$$

де: K_{di} – ступінь використання портових потужностей по i -ому вантажу, K_z – коефіцієнт зайнятості причалу по i -ому вантажу .

Відкориговані значення показника для умовного порту наведено в таблиці 5.

Таблиця 5

Скоригований ступінь використання потужностей умовного порту за різними категоріями вантажів

№	Вид вантажу	Вантажо-обіг, млн. т	Пропускна спроможність, млн. т	K_z	K_{zdi}
1	Генеральні	1,500	3,947	0,65	0,585
2	Нафта та нафтопродукти	2,620	25,000	0,7	0,150
3	Насипні крім зерна	0,970	8,365	0,7	0,166
4	Зернові	8,200	11,278	0,6	1,212
5	Тропічна й рослинна олія	0,116	0,360	0,6	0,537
6	Швидкопсувні	0,032	0,053	0,4	1,504
7	Метали	6,100	9,000	0,65	1,043
8	Контейнери	480,360	900,000	0,45	1,186
	Середнє				0,798
	Дисперсія				0,227

Джерело: Авторська розробка

Виходячи з результатів наведеного в табл. 5 розрахунку диференціального показника результативності роботи порту з перевалки вантажів з урахуванням коефіцієнта зайнятості причалу, можна зробити висновок, що середнє завантаження потужностей умовного порту становить 80%.

У попередньому випадку, розглянутому в табл. 4, середнє завантаження потужностей умовного порту становить 43,3%. Значно збільшилася дисперсія показника використання потужностей порту за різними категоріями вантажів – з 0,058 до 0,227.

Диференціальний показник роботи порту з перевалки вантажів з урахуванням коефіцієнта зайнятості причалу показує, що потужності

умовного порту з перевалки зерна, металів і контейнерів вичерпані. Можливості умовного порту з перевалки таких вантажів як нафта і нафтопродукти, насипні вантажі (крім зернових) використовуються недостатньо. Потужності умовного порту з перевалки генеральних вантажів, а також рослинної та тропічної олії використовуються наполовину.

Значення інтегрального показника використання потужностей морських портів України, наведене в табл. 3 і знаходиться в межах 0,6-0,76, та в дійсності відповідає повному використанню можливостей портів з перевалки одних видів вантажів і малому використанню можливостей портів по іншим видам вантажів. Як вказує [16] порти України мають найбільші резерви по нафтоналивним вантажам в розмірі 11,2 млн. т., а найменші резерви по вугіллю (дефіцит 1,7 млн. т); по руді і контейнерам можливості портів вичерпані повністю.

Таким чином, застосування інтегрального показника використання потужності морського порту не дозволяє отримати об'єктивну оцінку продуктивності порту. Цей недолік виправляється через врахування коефіцієнта зайнятості.

Очевидно, що для підвищення продуктивності порту необхідно нарощувати потужності, коефіцієнт використання яких близький до одиниці, і не розвивати потужності, коефіцієнт використання яких близький до нуля.

Порівняння ряду портів за якістю використання портових потужностей за однакової структури вантажного потоку може проводитися із застосуванням диференціального показника роботи порту з перевалки вантажів з урахуванням коефіцієнта зайнятості причалу. Однак при різній структурі вантажного потоку для порівняння показників портів цього показника недостатньо.

Зіставлення роботи портів з різною структурою вантажних потоків повинно проводитися з урахуванням дисперсії показника. Морський порт, для якого дисперсія показника більше, має велику нерівномірність завантаженості з різних видів вантажу. «Ідеальний» морський порт з точки зору відповідності структури пропускної здатності структурі вантажообігу матиме дисперсію показника, що

близька до нуля. Морський порт, у якого структура потужностей протилежна структурі вантажного потоку (порт з неефективною структурою вантажного потоку) буде мати дисперсію показника майже на рівні 0,25 з середнім значенням близьким до 0,5.

Проілюструємо вищесказане на прикладах, наведених в таблицях 6 і 7.

Таблиця 6.

Ступінь використання потужностей умовного «ідеального» порту за різними категоріями вантажів

№	Вид вантажу	Вантажо-обіг, млн. т	Пропускна спроможність, млн. т	K_z	K_{odi}
1	Генеральні	1,500	2,308	0,65	0,650
2	Нафта та нафтопродукти	2,620	4,031	0,7	0,650
3	Насипні крім зерна	0,970	1,492	0,7	0,650
4	Зернові	8,200	12,615	0,6	0,650
5	Тропічна й рослинна олія	0,116	0,178	0,6	0,650
6	Швидкопсувні	0,032	0,049	0,4	0,650
7	Метали	6,100	9,385	0,65	0,650
8	Контейнери	480,360	739,015	0,45	0,650
	Середнє				0,650
	Дисперсія				0

Джерело: Авторська розробка

З урахуванням коефіцієнта зайнятості причалу всі види вантажів мають однаковий коефіцієнт ефективності використання портових потужностей - 0,65. Дисперсія показника природно дорівнює нулю. Структура портових потужностей повністю відповідає структурі вантажного потоку.

Таблиця 7.

**Ступінь використання потужностей умовного порту з
неефективною структурою вантажного потоку**

№	Вид вантажу	Вантажо- обіг, млн. т	Пропускна спроможність млн. т	K_z	K_{odi}
1	Генеральні	1,500	7	0,65	0,071
2	Нафта та нафтопродукти	2,620	0,479	0,7	0,835
3	Насипні крім зерна	0,970	21,32	0,7	0,045
4	Зернові	8,200	8,5	0,6	0,965
5	Тропічна й рослинна олія	0,116	2,97	0,6	0,039
6	Швидкопсувні	0,032	0,037	0,4	0,865
7	Метали	6,100	6,3	0,65	0,968
8	Контейнери	480,360	16500	0,45	0,029
	Середнє				0,477
	Дисперсія				0,214

Джерело: Авторська розробка

З урахуванням коефіцієнта зайнятості причалу половина видів вантажів має коефіцієнт використання портових потужностей близький до нуля. Друга половина видів вантажних робіт здійснюється з коефіцієнтом використання портових потужностей близьким до одиниці. Діяльність порту є неефективною, оскільки структура портових потужностей не відповідає структурі вантажного потоку. За одним видам вантажів порт перевантажений, а по іншим – спостерігається незначне завантаження.

Дисперсія коефіцієнта ефективності використання портових потужностей близька до 0,25.

Пропускна здатність морського порту визначається обсягом і структурою вантажопотоків через порт. Стратегія розвитку розвитку портів України повинна формуватися на прогнозах стратегічних вантажопотоків. Необхідно прогнозувати вантажопотоки з урахуванням розвитку національної економіки та взаємовідносин України з іншими країнами.

Використання, запропонованого в роботі критерію структурного відповідності вантажного потоку пропускної спроможності порту і дисперсії для оптимального проектування потужностей і оцінювання продуктивності функціонування морського порту може виявитися корисним.

Висновки. 1. Диференціальний показник продуктивності роботи порту з перевалки вантажів з урахуванням коефіцієнта зайнятості причалу об'єктивно відображає реальні результати діяльності логістичного підприємства. Диференціальний показник продуктивності роботи порту з перевалки i -го вантажу є корисним для оцінки можливостей порту при терміновій потребі порту в зростанні перевалки i -ого вантажу. Диференціальний показник продуктивності роботи порту з перевалки вантажів слід відкоригувати на коефіцієнт зайнятості: для універсальних причалів в межах 0,6-0,7 (60-70% часу використання причалів); для контейнерних терміналів передбачають коефіцієнт зайнятості 0,4-0,5.

2. Показник дозволяє оцінювати діяльність порту в різних умовах і зіставляти діяльність різних портів між собою при однаковій структурі вантажного потоку. Зіставлення ефективності роботи портів з різною структурою вантажних потоків повинно проводитися з урахуванням дисперсії показника. Менше значення дисперсії показника вказує на кращу відповідність структури встановлених потужностей порту структурі вантажного потоку. Морський порт, для якого дисперсія показника більше, має велику нерівномірність завантаженості з різних видів вантажу.

3. «Ідеальний» морський порт з точки зору відповідності структури пропускної здатності структурі вантажообігу матиме дисперсію показника, що дорівнює нулю. Морський порт, у якого

of the cargo flow to the structure of the port capacity was checked. The degree of utilization of Ukrainian seaports is analyzed with the help of the integrated indicator of the port's cargo handling operation. The presence of reserve port capacities of 25-30% in comparison with optimal operation of ports in terms of cargo structure has been revealed. The concept of "ideal" seaport is introduced in terms of compliance of the capacity structure to the structure of cargo turnover, which will have a variance of the indicator close to zero. The average value and variance of the structural compliance criterion are calculated for the "ideal" seaport. The possibility of using the criterion for forecasting the development of the port depending on the forecast of changes in the structure of cargo flow is demonstrated. Examples of calculation of the criterion of structural compliance of cargo flow through the port to the structure of port capacity are given.

Key words: seaport, port productivity assessment, criterion of structural compliance of cargo flow to capacity structure, port development forecast, ports comparison.

Received: 06.09.21

References

1. Boiko, Yu., Ishchenko, O., & Barabanova, Yu. (2019). Organizational and Managerial Aspects of Economic Efficiency of Enterprises (for Example, Seaports). *Baltic Journal of Economic Studies*, (Vol. 5), 5. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-5-32-38> [in English].
2. Brooks Mary, R., & Pallis Athanasios, A.. (2013). Advances in port performance and strategy. *Research in Transportation Business & Management*, (Vol. 8), (pp. 1-6). DOI <https://doi.org/10.1016/j.rtbm.2013.09.002> [in English].
3. Bucak, U., Başaran, İ. M. & Esmer, S. (2020). Dimensions of the Port Performance: A Review of Literature. *Journal of ETA Maritime Science*, (Vol. 8(4)), (pp. 214-240). DOI <https://dx.doi.org/10.5505/jems.2020.76598> [in English].
4. Kek Choo Chung. Port Performance Indicators. Transportation, Water and Urban Development Department. The world bank. *documents1*.

worldbank.org. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/303501468337289364/pdf/816090BRI0Infr00Box379840B00PUBLIC0.pdf> [in English].

5. Kruk, C. Bert, Donner, M. (2009). *Freight transport for development toolkit: Ports & Waterborne Freight. The International Bank for Reconstruction and Development*. The World Bank [in English].

6. Linking Performance Indicators to Strategic Objectives. (2016). *Unctad port management series*, (Vol. 4) [in English].

7. Muangpan, T., & Suthiwartnarueput, K. (2019). Key performance indicators of sustainable port: Case study of the eastern economic corridor in Thailand. *Cogent Business & Management*, (Vol. 6), 1. DOI <https://doi.org/10.1080/23311975.2019.1603275> [in English].

8. Notteboom, T., Pallis, A., & Rodrigue, J.-P. (2022). *Port Economics, Management and Policy*. New York: Routledge. Retrieved from <https://porteconomicsmanagement.org/pemp/contents/part6/port-efficiency/> [in English].

9. Rezaei, J., van Wulfften Palthe L., Tavasszy, L., Wiegmans, B., & van der Laan F. (2019). Port performance measurement in the context of port choice: an MCDA approach. *Management Decision*, (Vol. 57), 2, (pp. 396-417). DOI <https://doi.org/10.1108/MD-04-2018-0482> [in English].

10. The Container Port Performance Index 2020. The World Bank Publications. 2021. www.maritimes.gr. Retrieved from https://www.maritimes.gr/images/PORTS/Container-Port-Performance_Index-WB-2021.pdf?t=1620669079 [in English].

11. Vaggelas, George K. (2019). Measurement of port performance from users' perspective. *Maritime Business Review*, (Vol. 4), 2, (pp. 130-150). DOI <https://doi.org/10.1108/MABR-08-2018-0024> [in English].

12. Yeo, G.T., Ng, A.K., Lee, P.T.W., & Yang, Z. (2014). Modelling port choice in an uncertain environment. *Maritime Policy & Management*, (Vol. 41), 3, (pp. 251-267) [in English].

13. Demianchenko, A.H. (2013). Rol i struktura morskikh portiv v Ukraini [The role and structure of seaports in Ukraine]. *Zhurnal «Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom»*. *Problemy ekonomiky – Journal «Economics and Management of the National Economy»*. *Problems of the economy*, 2, (pp. 53- 59) [in Ukrainian].

14. Zheliezko, P.Ie. (2016). Ekonomichna otsinka rivnia rozvytku portiv [Economic assessment of the level of port development]. *Zhurnal «Uspekhy*

sovremennoi nauky – Journal «Successes of Modern Science», (Vol. 3), 11, (pp. 133–136) [in Ukrainian].

15. Zhudro, M.K., & Zhudro, M.M. (2006). *Ekonomika predpriyatiya: kurs lektsiy [Economics of the enterprise: a course of lectures]*. Gorki: BHSA [in Russian].

16. Kuharchik V.G. (2011). Portovyyiy potentsial Ukrainyi [Port potential of Ukraine]. *Zhurnal «Ekonomicheskie innovatsii» – Journal of Economic Innovation*, 43 [in Russian]

17. Nikolaeva, N.K., & Davyidova, A.L. (2004). Ob otsenke effektivnosti raboty morskikh portov [On the evaluation of the efficiency of seaports]. *Zhurnal «Fundamentalnyie issledovaniya» – Journal of «Fundamental Research»*, 3, (pp. 147-148) [in Russian].

18. Odesskiy morskoy port. Portyi Ukrainyi [Odessa seaport. Ports of Ukraine]. *ports.com*. Retrieved from <https://ports.com/ru> [in Russian].

19. Chornopyska, N.V. (2008). Metodichni pidkhody otsiniuvannya lohistychnoi diialnosti pidpriemstva [Methodical approaches to evaluating the logistics activities of the enterprise]. *Zbirnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik» – Proceedings of the National University «Lviv Polytechnic»*, 623, (pp. 265-271) [in Ukrainian].

20. Shemaiev, V., & Tolok, P. (2021) Formuvannya systemy system kliuchovykh pokaznykiv vymiriuvannya efektyvnosti diialnosti portiv [Formation of a system of systems of key indicators for measuring the effectiveness of ports]. *Zbirnyk naukovykh prats «Dorokhy i Mosty» – Collection of scientific works «Roads and Bridges»*, 23. DOI: <https://doi.org/10.36100/dorogimos-ti2021.23.043> [in Ukrainian].

21. Entsiklopediya statisticheskikh terminov [Encyclopedia of statistical terms]. (2013). *Ekonomicheskaya statistika – Economic Statistics*, (Vol. 4) Retrieved from <https://mosstat.gks.ru/folder/70314> [in Russian].

Відомості про автора / Information about the Author

Казарєзов Анатолій Якович: Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, просп. Героїв України, 9, Миколаїв, 54050, Україна.

Anatoli Kazariezov: Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Geroiv Ukrainy ave., 9, Mykolayiv, 54050, Ukraine.

ORCID.ORG / 0000-0001-8586-5596

E-mail: kazariezovanatoli1950@gmail.com

Верланов Юрій Юрійович: Чорноморський національний університет імені Петра Могили, вул. 68 Десантників, 10, Миколаїв, 54003, Україна.

Yurii Verlanov: Petro Mogyla Black Sea National University, 68 Desantnykiv Street 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine.

ORCID.ORG / 0000-0002-3447-5341

E-mail: yverlanov@gmail.com

Верланов Олександр Юрійович: Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика, вул. Котельна, 2, Миколаїв, 54003, Україна.

Oleksandr Verlanov: Pylyp Orlyk International Classical University, Kotelna Street 2, Mykolaiv, 54003, Ukraine.

ORCID.ORG / 0000-0002-4756-0860

E-mail: alverlanov@gmail.com

Ключові слова: *активна життєва позиція, відповідальність, громадянська свідомість, дозвілля, європейські стандарти, культура спілкування, сільська молодь.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інтеграційні процеси України до європейських стандартів передбачають високий рівень розуміння того, як має виконуватися не лише політична та економічна сутність розвитку країни, але й формування свідомості українців, яка б відповідала стандартам розвитку, стабільності, гармонійності. І саме на молодь покладаються основні запоруки майбутнього, в першу чергу на її свідомість.

Одним із ключових аспектів успіху сьогодення є процес комунікації, взаємодії один з одним та з суспільством в цілому. Провідні методики, способи комунікативних зв'язків, правила та секрети ділового, суспільно-побутового спілкування, як на рівні очного способу, так і на рівні інших способів – запорука гарних взаємовідносин в усіх сферах. Сьогодні завдяки якісній комунікації створюються нові умови праці, фінансуються важливі проекти, організуються маса заходів щодо благополуччя та взаємодії суспільства країни з іншими країнами світу.

Компетентність у сфері спілкування є однією з головних складових високого професійного рівня фахівця в будь-якій сфері людської діяльності. Професія соціального працівника відноситься до соціально важливих видів праці, а тому серед вимог до професійних якостей особливе місце належить рівню його комунікативної компетентності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розв'язання проблеми громадянського виховання молоді спирається на наукові дослідження Г. Костюка, С. Максименка, В. Кременя, С. Рубінштейна, Ю. Палагнюк. Філософський аспект формування громадянської позиції особистості представлено в працях В. Кузя, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, Г. Філіпчука, Г. Філонова; психологічне обґрунтування проблеми формування фахівця-громадянина – у працях О. Алексеєвої, І. Бега, М. Боришевського, О. Киричука, Т. Яценко. Дослідники все частіше

розглядають складові елементи системної підготовки молоді до формування та розвитку громадянської освіти, і одним з таких елементів є комунікативна компетентність: М. Гордієнко, І. Зимня, М. Загірняк, Дж. Равен, Д. Хаймс, Г. Халаж, Н. Хомський та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. На великій ролі свідомості в морально-духовному розвитку особистості наголошував ще В. Сухомлинський. На думку педагога, освідомість та самосвідомість як процес включає такі основні складові: саморозуміння, емоційне переживання та оцінювання самого себе, формування яких має бути направлено на творення добра для людей. Головна мета громадянського виховання сучасності, за визначенням О. Сухомлинської, – «підготовка молоді до життя у громадянському демократичному суспільстві, взаємопов'язаному світі; визнання й прийняття цінностей, є головними, визначальними для даного суспільства» [1, с. 3].

Про рівень розвитку громадянської свідомості та самосвідомості можна судити на підставі аналізу того, наскільки оволоділа людина певною системою суспільно значущих цінностей, якою мірою вони насправді визначають її громадянську сутність. Система громадянських цінностей особистості лежить в основі формування громадянської свідомості. Загалом громадянську свідомість характеризують певні моральні, соціальні, політичні якості людини, які формуються впродовж усього життя, але найпотужніше таке формування відбувається у молодому, студентському віці.

Трансформація української державності в нові стандарти європейського характеру вимагають в першу чергу від молоді переосмислення моральних цінностей, внутрішнього ставлення до всього, що оточує молодь, бажання бути включеним у формування свого життя та життя країни в цілому. Наше українське суспільство ще важко назвати громадянським, але ми рухаємося саме в цьому напрямі. Однак, значна частина молоді є пасивно свідомими до таких процесів, і більшість з них це вихідці із сільських місцевостей. Саме тому, варто привернути їх увагу до означених процесів, розкрити потенціал патріотично налаштованих, активних громадян своєї країни і використовувати для пришвидшення загального

формування громадянської свідомості, що дозволить окремо мій місцевості, регіону вийти на рівень європейського зразку. Сучасна Україна вкрай потребує активних і залучених громадян, яким притаманна громадянська культура, громадянська свідомість, потреба в суспільній діяльності, почуття обов'язку, патріотизм, справедливість, вміння робити свідомий моральний вибір. Тому виховання громадянської свідомості молоді, в тому числі сільської молоді, є однією з умов становлення особистості, що спроможна відновити суспільство і дух нації та розвинути ідею державності, спрямовану на людину.

Дослідниця Ю. Палагнюк визначає молодь як важливий стратегічний ресурс у розвитку громадянського суспільства, де наголошує на необхідності відповідної освіти, конкурентоспроможності, конструктивного мислення, самостійності прийняття рішень, долання бар'єрів [9].

Процес виховання громадянських якостей має забезпечувати випереджувальний характер у державотворчому процесі, воно має стати засобом відродження національної культури, стимулом пробудження високих моральних якостей - совісті, патріотизму, людяності, почуття громадянської і власної гідності, творчої ініціативи тощо; засобом самоорганізації, особистісної відповідальності дітей та молоді; запорукою громадянського миру і злагоди в суспільстві.

Безперечно, громадянське виховання у сучасному виховному процесі має надзвичайно важливе значення. Повноцінне формування особистості не може позитивно реалізовуватися без громадянської основи. Сьогодні як ніколи важливо спрямовувати дітей і молодь на вибір громадянсько-національних ідеалів та ціннісних орієнтацій у їхньому житті. Всебічне виховання підростаючої особистості в наш час не має сенсу без громадянського компонента.

Вагомим впливом на формування та становлення молоді є процес використання дозвілля та залучення до нього. І в сільській місцевості в цьому питанні спостерігаємо провал щодо забезпечення відповідних умов. Дозвілля може бути сферою всебічного і морального розвитку тоді, коли воно відзначено цілеспрямованістю, організованістю, обґрунтованим чергуванням

різних видів діяльності, позитивним спілкуванням. Але в українській сільській молоді такі ознаки не зберігаються і основна причина (але не єдина), це відсутність інфраструктури, фінансування та дорослих громадян, які були б зацікавлені у дозвілльовій діяльності молодого покоління, використовуючи необхідні засоби, методи, форми при формуванні громадянської свідомості, тобто активних, патріотично налаштованих, цілеспрямованих, відповідальних та дисциплінованих громадян своєї країни.

В Україні сьогодні існують сотні громадських формувань, які охоплюють різні напрями роботи, і значна частина з них може і має сприяти заохоченню реалізації проектів із залучення молоді як шкільного віку так і студентського до різних видів дозвілльової діяльності, які розвиватимуть якості громадянськості.

Таким чином, можна зробити висновок, що серед факторів, які забезпечують стимулювання процесу формування громадянських якостей і переконань, важливе місце має належати соціально-культурній діяльності через залучення громадських формувань, європейських та українських грантів, проектів.

Характерним для розвинених країн є новий підхід і до культури в цілому, і до організації культурно-дозвілльової діяльності. Зростає усвідомлення того, що вільний час і дозвілля ефективно сприяють формуванню високої духовності, громадянськості, фізичної досконалості, задоволенню інтересів і потреб молоді у спілкуванні, творчому розвитку, соціалізації особистості, а правильна його організація здатна пом'якшити соціальну напругу, навіть перевести її в безпечне русло. Організація дозвілля розцінюється як стабілізуючий фактор суспільства [3, с.11–13].

Вивчення нами практичної діяльності позашкільного часу сільської молоді по громадянському вихованню довело: робота майже не проводиться або ставляться до неї формально; відсутня системність, заходи не мають достатньої визначеності що до виховної мети; не розроблено обґрунтовану методіку формування громадянськості молоді у позанавчальній роботі, в закладах соціально-культурної сфери (яких практично не існує на територіях сіл, або вони знаходяться у руйнівному стані).

Організаційно-виховна робота має привчати сільську молодь до громадянської думки, до прийнятих норм поведінки, допомагати усвідомлювати позитивні звичаї і традиції, сприяти становленню гуманістично-орієнтованої особистості, з почуттям власної гідності, яка усвідомлює високу цінність свободи і демократії, поважає права і свободи людини і вміє захищати ці права. На нашу думку, цьому можуть сприяти такі форми роботи як: клуби за інтересами з чіткою дисципліною, допомога в проведенні виборчих кампаній, шкільні штаби порядку, молодіжні парламенти, участь у правозахисних акціях, воєно-патріотичні табори, клуби скаутів і т.д.

Одним із ключових аспектів успіху сьогодення є процес комунікації, культура спілкування, взаємодії один з одним та з суспільством в цілому. Провідні методики, способи комунікативних зв'язків, правила та секрети ділового, суспільно-побутового спілкування, як на рівні очного способу, так і на рівні інших способів – запорука гарних взаємовідносин в усіх сферах. Сьогодні завдяки якісній комунікації створюються нові умови праці, фінансуються важливі проекти, організуються маса заходів щодо благополуччя та взаємодії суспільства країни з іншими країнами світу.

Розвиток культури мовлення для можливостей села є абсолютно досяжною ціллю, на відміну від, наприклад, побудови інфраструктури для клубів за інтересами, бібліотек, приїзд провідних лідерів та наставників з розвитку громадянської освіти. І оскільки культура спілкування дозволяє не лише спілкуватись на відповідно високому рівні, але й краще розуміти один одного, надавати точні сигнали бажаної інформації та краще усвідомлювати значимість процесів громадянськості.

Завдяки вмінню правильно побудувати спілкування людина отримує такі можливості як: ефективно взаємодіяти з іншими; формувати своє коло спілкування; заводити нові знайомства, знаходити нових друзів; грамотно комунікувати при вирішенні ділових питань; не допускати та ефективно вирішувати конфлікти; досягати взаєморозуміння з оточуючими; зацікавлювати співрозмовника; коректно аргументувати свій погляд на ту чи іншу ситуацію; відстоювати свою точку зору; уникати маніпуляцій від інших людей (рис.1).

Рис.1. Провідні функції спілкування

Тому, можемо бачити – одним з провідних напрямів навчальної діяльності шкільної, позашкільної, в стінах університету мають стати розвиток умінь та навичок комунікабельності на високому рівні.

Численні дослідження свідчать про те, що успіх людини, яка працює у сфері постійного спілкування, на 80 % залежить від її комунікативної компетентності, культури спілкування.

Невміння спілкуватися з оточуючими може стати однією з вирішальних причин звільнення, неприйняття на роботу, швидке професійне згорання, ізоляція, нерозуміння сучасного світу та його можливостей.

Статистика свідчить, що семеро із десяти звільнених працівників залишають свою посаду не через те, що не впоралися зі своїми обов'язками, а через конфлікти зі співробітниками та керівниками; також восьмеро людей із десяти не проходять попередньої співбесіди з роботодавцями під час прийняття на роботу через відсутність у потенційних працівників навичок ефективного спілкування [10].

Провідну увагу на розвиток конкретних навичок комунікативної компетентності, основ культури спілкування молоді варто звертати не лише на відповідних заняттях, але поза ними, створювати гуртки, воркшопи, клуби.

Ю. Ємельянов зазначає, що найкраще застосовувати три навчальні блоки у взаємодії при розвитку культури спілкування [11]:

а) дискусійні методи, до яких належать групова дискусія, розбір казусів із практики, аналіз ситуацій й морального вибору та інші.;

б) ігрові методи, дидактичні й творчі ігри, в тому числі ділові (управлінські) ігри, рольові ігри (поведінкове навчання, ігрова психотерапія, психодраматична корекція), контргра (трансактний метод усвідомлення комунікативної поведінки);

в) сенситивний тренінг (тренування міжособистісної чуттєвості й сприйняття себе як психофізіологічної єдності).

Дискусійні методи навчання допомагають ефективно усвідомлювати і засвоювати навчальний матеріал, тому що вони стають не тільки пасивними слухачами повідомлювальної інформації, а також активну беруть участь в обговоренні питання, що обов'язково змушує їх зайняти власну позицію щодо обговорюваної проблеми, а значить, краще запам'ятати необхідні знання.

Дискусійні методи допомагають не тільки відстоювати власну точку зору, а і у ході дискусії колективно знайти правильну відповідь або рішення. Такі методи сприяють вмінню аргументовано викладати власні думки, доводити свою точку зору, логічно будувати відповідь.

До ігрових методів навчання належать дидактичні ігри, тобто спеціально створені ситуації, які моделюють різні ситуації спілкування і які молодь повинна самостійно вирішувати, обираючи собі ту або іншу роль. Під грою у педагогіці розуміють вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення й засвоєння суспільного досвіду, в якому створюється й вдосконалюється самокерування поведінкою [12].

Також до активних групових методів навчання належать тренінги, які спрямовані на розвиток комунікативних здібностей у спілкуванні, вміння встановлювати контакти з людьми. Дотримання провідних принципів під час проведення тренінгу дозволяє досягти високих результатів у підготовці молоді до спілкування, як професійного, так і міжособистісного, підвищити

рівень сформованості комунікативної компетентності, навчитися поважати, слухати, розуміти партнерів по спілкуванню.

Особливу цікавість слухачів викликає завдання риторичного практикуму. Риторика як предмет викладання у сучасній українській вищій школі та в загальноосвітніх навчальних закладах з'явилася нещодавно, набула значення протягом останніх двох десятиліть. Разом із тим за 2500 років свого існування риторика як наука накопичила суттєвий арсенал практично ефективних комунікативних засобів. Організація риторичного практикуму дозволяє полегшити цей шлях і зробити його більш ефективним.

Зауважимо також необхідність психогімнастики під час проведення тренінгових занять, адже саме ці вправи дозволяють скоригувати та підвищити рівень комунікативної компетентності у використанні невербальних засобів впливу.

Також механізмом реалізації молодіжних ініціатив на селі, способів взаємодії, комунікацій та вираження думки має бути діяльність молодіжних організацій. Сільська молодь має займати активну громадську позицію і змінювати життя молоді регіону в цілому, їх дозвілля на краще. На території сільської місцевості обов'язково ми рекомендуємо створювати Молодіжний Парламент, залучатися до співробітництва з іншими селами та регіонами, не лише виконувати, але й самостійно створювати соціальні проекти, вчитися шукати фінансування, тим самим, реалізуючи себе як особистість.

Студентське самоврядування є важливим фактором розвитку суспільства, виявлення потенційних лідерів, вироблення у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, формування лідерів майбутньої еліти нації.

Саме громадсько активна особистість може бути конкурентоспроможною в сучасному світі, саме цілісна, духовно багата, креативна людина спроможна по-справжньому керувати майбутнім, лише така особистість може впевнено подивитися в обличчя новому [7, с. 42]. Але варто зазначити, що громадська активність формується при взаємодії усіх видів активностей людського життя (рис.2).

Рис.2. Види активності населення як складова громадянської активності молоді

Також, рекомендовано сприяти в сільських місцевостях підвищенню мотивації до волонтерської діяльності – паралельно усвідомлення свого значення у суспільстві та набуття нових зв'язків, коригування своєї культури спілкування, оволодінню основними знаннями та вміннями, необхідними для здійснення волонтерської роботи, а також розвитку соціальної активності, навичок усвідомленого та активного вибудовування власного життя. З цією метою достатньо створити клуб. Волонтери будуть мати змогу проводити просвітницькі акції, благодійні фестивалі, виставки, а також здійснюють системну роботу з дітьми з обмеженими можливостями, людьми похилого віку. У результаті - відродження національних традицій благодійної діяльності, розвиток у молоді ранньої соціальної активності та усвідомлення суспільної позиції, виховання почуття самосвідомості, власної значущості та творчої ініціативи. А також сприяє підвищенню рівня готовності сільської молоді до змін в соціальному оточенні.

Сільська місцевість та відповідні регіони мають всі необхідні умови для створення патріотичних таборів, маршруту клубів скаутів, туризму і т.д.

Активне залучення сільської молоді до соціальної діяльності сприяє набуттю молодими людьми позитивного життєвого досвіду, забезпечує теоретичну та практичну реалізацію заходів, спрямованих на формування успішної особистості з активною життєвою позицією, запобігає росту негативних проявів у молодіжному середовищі, відсутності злочинності серед молоді.

Пріоритетну роль доцільно відводити активним методам, застосування яких ґрунтується на демократичному стилі взаємодії, сприяє формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів відносять: соціально-проектну діяльність, ситуаційно-рольові ігри, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, ігри-драматизації, створення проблемних ситуацій та ситуацій успіху, аналіз конфліктів і моделей стилів поведінки.

Під час проведення виховних заходів із сільською молоддю доцільно використовувати навчальні дебати, що є важливим засобом розвитку і в учнів школи, і в студентів критичного мислення та навичок аргументованого висловлювання, що знову таки підвищить рівень культури спілкування. Варто також активізувати діяльність історичних клубів у школах, де молодь матиме можливість глибше ознайомитися зі сторінками нашої історії, відчутти самотність та неповторність культури представників усіх націй, що становлять українську політичну націю.

Соціальні мотиви молоді мають стати більш диференційованими й дієвими, що зумовить використання в роботі з ними таких форм роботи, як диспут, брифінг, відверта розмова, етичний тренінг, конкурс, ділова зустріч, тестування, турнір ораторів, моделювання розвивально-виховних ситуацій, проект, благодійна акція, брейн-ринг, сократівська бесіда, телефон довіри, філософський стіл, складання індивідуальних програм саморозвитку, дебати, похід, екскурсія, бенефіс, колаж, агітбригада, експедиція (фольклорна, краєзнавча та інші), вечір (поезії, пам'яті та інші), круглий стіл, прес-конференція, фоторепортаж, інтернет-форум, відкрита кафедра, вернісаж, творчий портрет, школа лідера, театральна вистава, тематичний діалог, конкурс творчих робіт, експедиція, трудові загони та інші.

Не можна не згадати важливу проблему для сільської молоді, яка зводиться до бажання молоді залучатися до різних вище вказаних форм активності – відсутність традицій самоорганізації населення, відсутності своєї ролі та навичок прийняття рішень на рівні громади, тобто не зацікавленість органів місцевого самоврядування до формування активної сільської молоді. Варто звернути увагу на інтерактивні ігри для молоді та населення в цілому з формування громадянської свідомості, активної життєвої позиції тощо. Одним з таких яскравих прикладів є гра «Світ громад».

Отже, освітньо-виховний процес формування громадянської свідомості молоді на основі розвитку культури спілкування та вище вказаних шляхів та в рамках тих меж, які здійснюють безпосередньо навчальні заклади, українська сільська молодь має набути наступні напрями громадянськості, а саме:

- соціально-комунікативної: вміння й навички спілкування та встановлення конструктивних відносин між людьми, діалогу і громадського обговорення суспільних проблем;

- інформаційно-медійної: вміння критично мислити; навички пошуку, аналізу та оцінки інформації, критичної оцінки медіаповідомлень на основі аналізу джерел, соціальної ситуації;

- розв’язання соціальних конфліктів, проблем: уміння розв’язувати соціальні суперечності; формування установки на толерантне розв’язання конфліктів;

- відповідального соціального вибору й прийняття рішення: готовність до ухвалення обґрунтованого рішення на основі усвідомленого й виваженого вибору ;

- громадянської участі: установка на відповідальну суспільну діяльність; навички участі в соціальних та політичних процесах.

- формування цілісного світогляду сільської молоді та набуття нею інтегративних громадянознавчих знань включає такі напрями:

- морально-етичний: усвідомлення особистістю суспільних цінностей, громадянських ідеалів, формування етичних норм поведінки, моральних якостей, громадянської відповідальності, громадянської самосвідомості;

- політико-правовий: засвоєння знань про права, свободи людини

та механізми їхньої реалізації, способи суспільно-політичної участі; розуміння громадянського обов'язку, політичних подій і суспільних процесів;

– економічний: формування знань про економіку в повсякденному житті родини, місцевої громади, українського суспільства та розвиток ключових економічних компетентностей громадянина. Розвиток економічної грамотності, дотримання правових норм у економічному житті, участь у творенні громадянського суспільства.

– екологічний та глобалізаційний: формування екологічної культури особистості, розуміння нею сучасних екологічних проблем, викликів глобалізації та цілей сталого розвитку, усвідомлення їхньої актуальності, розвиток особистої відповідальності за стан довкілля, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки та здорового способу життя;

– інтеркультурний: оволодіння сукупністю здатностей, необхідних для життя у багатокультурному суспільстві на засадах толерантності; виховання культури соціальних відносин та ефективної комунікації.

– Залучення до дозвілля громадянського формування свідомості спрямоване на розвиток наступних знань та вмінь:

– критично мислити, визначати проблему та бачити шляхи її розв'язання;

– аналізувати різні джерела інформації та аргументувати власну думку;

– вести конструктивний діалог, співпрацювати з іншими, знаходити компроміс, поважати думку інших, проявляти толерантність, емпатію;

– реалізовувати свої права та захищати їх, допомагати іншим людям у захисті їхніх прав.

Виховання громадянина України покладається не лише на дозвілєву діяльність дітей та молоді, але й освітньо-виховні заклади: дошкільні навчальні заклади, школи, вищі навчальні заклади, позашкільні заклади освіти; бібліотеки, установи культури, громадські організації. Також важлива роль у формуванні громадянськості належить євроклубам.

Саме євроклуб є ідеальним місцем для формування компетентної сільської молоді, яка буде поширювати свої знання про Європу, свідомо брати участь у дискусіях про місце України на континенті та ролі держави в процесі європейської інтеграції. Клуб дозволяє реалізувати одне з головних завдань школи та університету – підготовку до життя в громадянському суспільстві. Цього вміння не можна навчити на звичайному уроці. В клубі діє самоуправління молоді, на чолі клубу – рада, її очолює голова. У клубі є свій статут, емблема [13].

У євроклубі молодь мають змогу сформувати позиції та світогляд сучасного громадянина України, випускника третього тисячоліття, проявити власну ініціативу, набути організаторських здібностей, набути навичок співпраці в колективі й культури дискусії. Головним елементом громадянської освіти є обізнаність з європейською культурою, освітою, життям людей в об'єднаній Європі.

Прикладом такого клубу є євроклуб «Астра» Кіровоградського обласного навчально-виховного комплексу (гімназія-інтернат – школа мистецтв), створений у січні 2010 року, об'єднує учнів старших класів небайдужих до проблем людства (екологія, громадянське суспільство, здоров'язбереження, політика).

Обговорюючи важливі теми, старшокласники формують навички мистецтва спілкування. Діяльність європейського клубу декларує правило: хоч би якою тепер була інтелектуальна мода, куди б не заводила людину втеча від нагальних потреб, відмежуватися від присутності оточуючих не можна. Мета євроклубу «Астра»: сприяння процесам євроінтеграції, підтримка курсу України на інтеграцію в Європейські структури; розширення знань про Європу, країни Європейського Союзу; Інформування про ЄС, євроінтеграційні процеси та співпрацю України та ЄС; поширення інформації про Україну, її місце на Європейському континенті та роль в процесі євроінтеграції; сприяння становленню активної громадянської позиції, створення сприятливих умов для самореалізації учнівської молоді; вироблення нового стилю відносин, поведінки, мислення; підготовка молоді до життя в об'єднаній Європі.

Висновки. Розвиток громадянської свідомості сільської молоді може і має бути на достатньому рівні, щоб формувати разом з усією країною правову, демократичну, європейську державу. Обов'язковою умовою є співпраця громадянського суспільства, органів місцевого самоврядування з сільською молоддю, а саме активне залучення до національно-патріотичного виховання молодіжних громадських організацій, учнівських та студентських органів самоврядування України і зарубіжжя, використання їхнього досвіду, потенціалу, у вихованні патріотів України; підтримка програм, проектів громадських організацій, спрямованих на громадянське виховання; доручення педагогічної та батьківської громадськості до популяризації кращого досвіду такого виховання; підтримка громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади стосовно національно-патріотичного виховання молоді.

Формування громадянської свідомості сільської молоді розвиває культуру поведінки особистості, що виявляється у сукупності сформованих соціально значущих якостей особистості, заснованих на нормах моралі, закону, вчинків людей. Культура поведінки виражає, з одного боку, моральні вимоги суспільства, закріплені в нормах, принципах, ідеалах закону, а з іншого – засвоєння положень, що спрямовують, регулюють і контролюють вчинки та дії людини. Окрім цього, розвивається мотивації до праці, усвідомлення життєвої необхідності трудової активності, ініціативи, підприємництва, розуміння економічних законів і проблем суспільства та шляхів їх розв'язання, готовності до соціальної творчості як умови соціальної адаптації, конкурентноздатності й самореалізації особистості в ринкових відносинах. Усвідомлення працьовитості як високої моральної цінності є одним з найсуттєвіших свідчень громадянської позиції людини, її суспільної значущості.

Очевидно, що для реалізації цих глобальних завдань необхідна система роботи, яка б охоплювала і навчальну, і позаурочну, позанавчальну діяльність педагогів, школярів, студентів, батьків, громадськості, науки, засобів масової інформації, суду і прокуратури, центрів зайнятості і здоров'я, соціальної служби та інших державних інститутів.

Стаття надійшла до редакції: 19.09.21

References

1. Sukhomlynska, O. (2005). Hromadianske vykhovannia: spadshchyna i suchasnist [Civic education: heritage and modernity]. *Upravlinnia osvitoiu – Management of education*, 24 [in Ukrainian].
2. Boryshevskiy M.Y., Yablonska, T.M., & Antonenko V.V. (Ed.). (2007). *Rozvytok hromadianskoi spriamovanosti [Development of civic orientation]*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Chmykhalo, Ye.I. (2004). Deiaki aspekty rozvytku kulturno-dozvilievoi diialnosti v zarubizhnykh krainakh ta yii kadrovoho zabezpechennia [Some aspects of the development of cultural and leisure activities in foreign countries and its staffing]. Proceedings from abstracts of sciences conf.: *Kulturno-prosvitnytska diialnist v suchasnykh umovakh – Cultural and educational activities in modern conditions*. Kyiv: KDIK [in Ukrainian].
4. Plyshevskiy, V.G. *Prognozirovanie, proektirovanie i modelirovanie v sotsialnoy rabote [Forecasting, design and modeling in social work]*. Moscow: Sotsialno-tehnologicheskiiy institut MGUS [in Russian].
5. Pometun, O.I. (2003). Molod obyraie diiu: Sotsialne proektuvannia – novyi pidkhid do vykhovannia molodi [Youth chooses action: Social design – a new approach to educating young people]. *Metod proektiv: tradytsii, perspektivy, zhyttievi rezultaty. Praktyko zoriientovanyi zbirnyk – Project method: traditions, prospects, life results: Practically oriented collection*, (pp. 327-330). Kyiv: Departament [in Ukrainian].
6. Vlasiuk, I.I. (2018). Rozvytok sotsialnykh initsiatyv studentskoi molodi. Studentski sotsialni proekty [Development of social initiatives of student youth. Student social projects]. Proceedings from VNPk: Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia «Sotsialno-pedahohichni zasady formuvannia hromadianskoi vidpovidalnosti u studentiv» – All-Ukrainian scientific-practical conference «Social and pedagogical principles of civic responsibility in students» [in Ukrainian].
7. Kulchytska, O.I. Diahnostyka rivnia rozvytku tvorchykh zdibnostei [Diagnosis of the level of development of creative abilities]. *Obdarovana dityna – Gifted child*, (pp. 42–44) [in Ukrainian].
8. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy Pro zatverdzhennia Kontseptsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei i molodi, Zakhodiv

shchodo realizatsii Kontseptsii natsionalno-patriotichnoho vykhovannia ditei i molodi ta metodychnykh rekomendatsii shchodo natsionalno-patriotichnoho vykhovannia y zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladakh vid 16.06.2015 r. № 641 [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine On approval of the Concept of national-patriotic education of children and youth, Measures to implement the Concept of national-patriotic education of children and youth and guidelines for national-patriotic education y general education institutions dated 16.06.2015 № 641]. *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf> [in Ukrainian].

9. Palagnyuk, Yu.V. (2016). Trening kak forma povyisheniya sotsialnoy kompetentnosti molodezhi [Training as a form of increasing the social competence of youth]. *Studia Humanitatis – Studio Humanitatis*, 2. Retrieved from www.st-hum.ru [in Russian].

10. Ivanova, I.F., Maksymenko S.D., & Yevdokymova N.O. (Ed.). (2013). Rozvytok komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv pedahohichnykh spetsialnostei na zaniattiakh z psykholohii [Development of communicative competence of students of pedagogical specialties in classes on psychology]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho – Scientific Bulletin of the Nikolaev State University named after V.O. Sukhomlinsky*, (Vol.) 2, 11 (99), (pp. 121-124) [in Ukrainian].

11. Emelyanov, Yu.N. (1985). *Aktivnoe sotsialno-psihologicheskoe obuchenie [Active social and psychological training]*. Leningrad. Izd-vo Leningradskogo universiteta [in Russian].

12. Kukushin, V.S. (Eds.). (2004). *Pedagogicheskie tehnologii: Uchebnoe posobie dlya studentov pedagogicheskikh spetsialnostey [Pedagogical technologies: A textbook for students of pedagogical specialties]*. Moscow: IKTs «MarT» [in Russian].

13. Shul, Ya.M. (Eds.). (2006). *Uchnivski obdnannia [Student Associations]*. Ternopil: Aston [in Ukrainian].

Відомості про автора / Information about the Author

Костєва Тетяна Богданівна: Чорноморський національний університет імені Петра Могили вул. 68 Десантників 10, Миколаїв, 54003, Україна.

Tetiana Kostieva: Black Sea National University of Petro Mohyla: 68 Desantnykiv str. 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine.

ORCID.ORG/ 0000-0002-6455-4382

E-mail: tetyana910@com.ua

Introduction. The polemic of child labour has become an unresolved problem by the Indonesian government. The work sectors carried out by child labour vary from agriculture, plantations, fisheries, roads, prostitution, and households. In Indonesia, it is easy to see child labourers as beggars, shoe polishers, and others in public places such as roads. There are still many things that are not visible, the efforts to exploit Indonesian children. They used manual construction and traditional mining workers, pearl divers, and even child commercial sex workers (Agustine et al., 2017).

Child labour tends to work long hours and is exploitative work. The policy of the Government of Indonesia is to issue Law Number 20 of 1999 concerning Ratification of the ILO Convention No. 138 Concerning Minimum Age For Admission To Employment. The law states that light work can only be done by workers aged 16 years and over. The age limit for child labour that endangers health, safety or morals, is over 18 years. In addition, Law No. 1 of 2000 concerning Violations and immediate action to eliminate the worst forms of child labour, Law No. 23 of 2002 concerning Child Protection, and Law No. 13 of 2003 concerning Manpower. With a set of policies owned by the Indonesian government, it seems that it has not guaranteed children's rights.

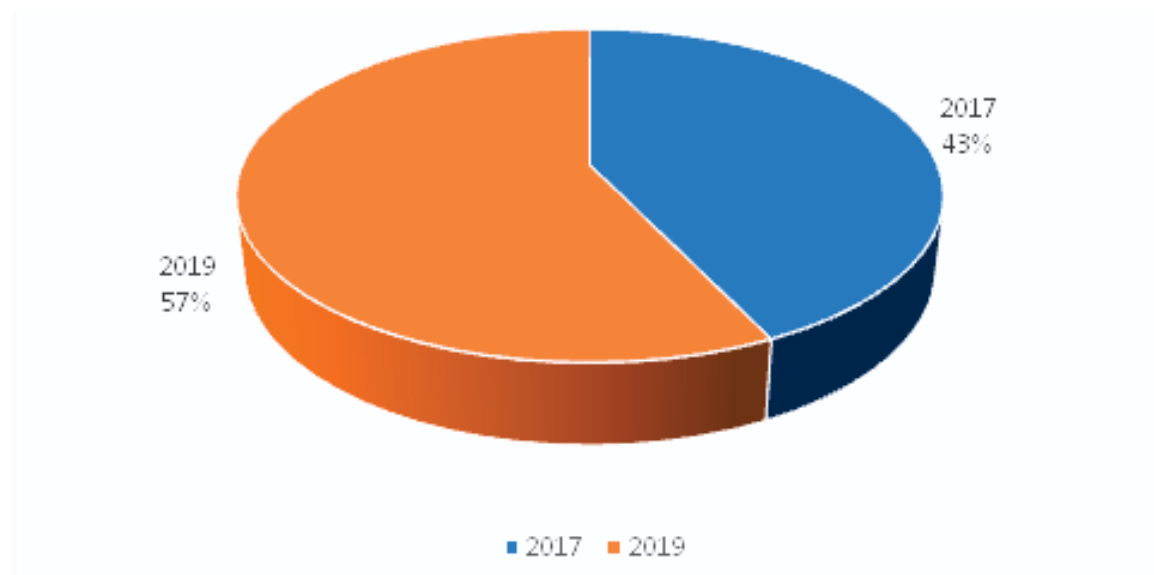
In fact, according to the results of the 2019 National Socio-Economic Survey, child labour in Indonesia has reached around 1.6 million children (SUSENAS, 2019). Based on Sakernas data in August 2020, it is known that 9 out of 100 children aged 10-17 years (9.34 per cent or 3.36 million children) work. Of the 3.36 million working children, 1.17 million are child labourers (SAKERNAS, 2020). Data from the Central Statistics Agency show the number of child labourers in 2017 amounted to 1.2 million and increased to around 1.6 million in 2019 (Sirusa.BPS, 2020).

The graph above shows that the increase in child labour from 2017 increased by 0.4 per cent in 2019. The International Labor Organization illustrates that children who have to work will be deprived of their childhood, even their potential and dignity. The situation is dangerous for their physical and mental development. Child labour is not entirely wrong, but there are limitations; children should not get heavy work such as carrying stones because this will affect their physical development,

thus hampering the growth and development of child labour (Agustine et al., 2017).

Chart 1.

Number of Indonesian Child Labor

Source: (Sirusa.BPS, 2020)

The issue of child labour requires handling from various related parties to collaborate between actors. The collaborative management perspective is chosen as a concept that describes facilitation processes and operates within a multi-organizational plan to solve problems that cannot be solved or solved efficiently by a single organization (Agranoff & McGuire, 2003). The Indonesian government's way of solving the problem of child labour is to create a roadmap for a roadmap to a child-labour-free Indonesia in 2022.

The concept applied by the Indonesian government through the roadmap Towards a Child Labour-Free Indonesia 2022 is based on collaboration. The basic principle of collaborative governance is an equal relationship between stakeholders in the public, private and community sectors based on consensus through deliberation (Sullivan & Skelcher, 2002; Huxam, 2008; Innes & Booher, 2003; Ansell & Gash, 2008). This roadmap is designed to reference all parties, including relevant ministries

and institutions, employers' organizations and business representatives, trade unions/labour unions, civil society groups (non-governmental organizations, social organizations, religious organizations, community organizations, and others) as international organizations.

The concept of governance puts forward the principle of cooperation and explains the phenomenon of collaboration in the administration (Ansell & Gash, 2008). However, looking at the high number of child labourers in 2019, which reached 1.6 million, the roadmap Towards a Child Labor Free Indonesia 2022 is quite questionable. The data shows that the distribution of child labour occurs in all areas of Indonesia. The regions with the highest child labour are Java (565 thousand), Sumatra (445 thousand), Sulawesi (195 thousand), Nusra (122 thousand), Kalimantan (96 thousand), Papua (91 thousand), Bali (24 thousand), and Maluku (18 thousand) (SUSENAS, 2020).

Graph 2.

Regions With the Highest Child Labor

Source: (SUSENAS, 2020)

Graph 1.1 shows that Java is the most significant contributor to child labour, followed by Sumatra. Child labour has a larger dimension than the economic aspect alone. Economic factors, such as family income,

influence parents' decisions to send their children to work, but family and cultural values also play an essential role in children's work. Parents may value children's position as a responsible learning process, and children's work can be culturally considered a child's contribution to their family (Holgado et al., 2014). The complexity of the problem of child labour requires collaboration between various parties in its resolution.

Paper objective. The paper objective is to analyze and describe the collaboration of actors in dealing with child labour. The focus of this study aims at several big cities that represent the provinces, namely Java, Sumatra, Sulawesi, Kalimantan, Papua, Bali and Maluku.

Research method. The type of research used is a qualitative approach with a case study strategy. Recent case research is closely related to exploring sensitive issues such as students dropping out of school experienced by many individuals or groups of people and originating from social or humanitarian problems. (Merriam & Tisdell, 2016; Schwandt & Gates, 2018; Yin, 2018). The consideration that underlies the use of qualitative research is due to the characteristics of the natural setting, namely the researcher collects field data as the main instrument at the location of the participants who experience the issue of child labour (Flick, 2014; Patton, 2017; Willig, 2014).

Observations are going directly to the field to observe the behaviour and activities of individuals, namely children of workers, family background, and location of residence. Interviews were conducted face to face interviews with participants; during the pandemic period, interviews were conducted via telephone, zoom meeting, WhatsApp video conference, and were involved in focus group interviews consisting of six to eight participants per group. Meanwhile, document analysis is in statistical data from the ministry of education and the central statistical agency.

Literature review. Nowadays, collaboration has become an essential instrument for public management because it can encourage different stakeholders to understand their differences and achieve common goals by combining human and material resources. The concept of collaboration can classify as formal contacts, informal networks and partnerships (Sullivan & Skelcher, 2002). Collaboration is a process in which organizations interested in a particular problem try to find a

jointly determined solution to achieve goals that they cannot achieve independently. (Kauffeld-Monz & Fritsch, 2013; London & Pablo, 2017).

The benefits of collaboration can make thinking comprehensive, practical, and transformative. In particular, transformative thinking is critical because it can change how they feel when interacting with other stakeholders with different goals and cultures. Through creating new ways of thinking, collaboration can influence how problems are recognized and handled. However, there are some catalysts and barriers to collaboration, especially how actors and organizations collaborate on cross-cutting issues. Key factors in building collaboration capacity are (1) skilled communicator and play an essential role in building relationships (2) facilitating and coordinating cooperation (3) creating solid links between stakeholders based on individual capacity and organizational capacity (Micó et al., 2013; Sullivan & Skelcher, 2002). There are also barriers to collaboration which include (1) different formal rules, (2) informal norms (3) different resources from different stakeholders. The three factors that hinder collaboration can undermine the capacity for collaboration because it causes an imbalance of power, and conflict can occur.

Collaboration involves several dimensions. Each dimension is not always consistent or complementary to one another but also mutually exclusive. The six collaborative dimensions are:

1. Collaboration can include cooperation to build commonalities, increase consistency and harmonize activities between actors
2. Collaboration can be a negotiation process that involves a readiness to compromise and make trade-offs
3. Collaboration can involve oversight, vetting, pulling together and central coordinating roles
4. Collaboration can involve power and coercion, the ability to force outcomes or impose one's preferences on others, to some extent with their compliance or involvement
5. Collaboration can involve future commitments and intentions, possible behaviour, planning or preparation to align activities
6. Collaboration can foster engagement, internal motivation and personal commitment to activities, decisions, organizational goals or more strategic goals (Vicsek et al., 2016).

To realize collaboration, necessary to have stages that show the scale and intensity or degree of collaboration. The collaboration scale leads increasing commitment from the lowest level of simple collaboration to the highest and most complex yet integrated level (O’Flynn & Wanna, 2008).

Tabel 1.

Collaboration Scale

Degree of collaboration	What is involved-activities
Highest level: high normative commitment to collaboration; often highest political/managerial risks	Transformative interaction between network actors; substantive engagement and empowerment; search for a high degree of stakeholders and inter-actor consensus and cooperation; coalition building by government and non-government actors
Medium-high level: strong normative orientation; high level of political/managerial risk	Strong engagement of stakeholders in decisions or policy process and implementation; devolving decision-making capacities to clients; more complex innovations in policy-delivery processes
Medium-level: commitment to multiparty input and buy-in; moderate levels of political/managerial risk	Formal commitment to inter-agency consultation and collaboration; joined government strategies; proper joint involvement exercises and joint funding initiatives
Medium- low level: operational forms of collaboration to get the job done; some political/managerial risk	Forms of co-production: technical improvements in delivery chains; assistance to comply with obligations; direct consultation with clients over delivery and compliance systems; systematic use of evaluation data; public reporting on targets informed by client preferences
Lowest level: marginal operational adjustments, low levels of political/managerial risk	Incremental adjustments using consultative processes; client discussions, and feedback mechanisms; gaining information on needs/expectations of others

Sources: (O’Flynn & Wanna, 2008)

The intensity of collaboration is indicated by a scale starting from the lowest to the highest. The lowest scale has a low political and managerial risk with marginal operations. So that the activities that occur are still incremental in the form of a consultation process, discussions to obtain input and obtain information, and among those who collaborate are still formulating ideas and hopes to achieve a typical picture of the future.

Result and discussion. Collaboration between stakeholders can provide adequate solutions to complex issues such as social inequality (Arnaboldi & Spiller, 2011; O'Flynn, 2014). The problem of social inequality that occurs is child labour spread throughout Indonesia. As for the average age of child workers 10-17 years old and doing heavy work, this violates Law No. 20/1999, which stipulates that for work that endangers the health, safety, or morals of children, the effort must not be less than 18 years. Except for light work must not be less than 16 years. SUSENAS 2019 data shows the number of child labourers reaching 1.6 million ranging in age from 10-17 years old who force to work. The exposure of these data makes collaboration a vital instrument for public management because it can encourage different stakeholders to understand their differences and achieve common goals by combining human and material resources (Agranoff & McGuire, 2003; Herzog et al., 2021; McDermott, 2010). The rising poverty rate causes the level of child labour in Indonesia. Children who work at an early age, who usually come from low-income families with neglected education, will perpetuate poverty because working children become adults trapped in unskilled and very poorly paid jobs. The condition of child labour is unfortunate, so collaboration is needed between organizations or actors who are in direct contact with the problem (Emerson et al., 2012; Florini & Pauli, 2018; Marwell & Calabrese, 2015; Rogers & Weber, 2010; Yuda et al., 2021) business involvement takes the form of collaborations with the more traditional actors—governments and non-governmental organizations. Although such partnerships for development have been seen before, the scale and expectations are new. This paper explores how and why these cross-sector collaborations are evolving, and what steps can or should be taken to ensure that partnerships create public and private value. The arguments are illustrated with reference to cases of market-

driven partnerships for agriculture in Southeast Asia that are intended to engage marginalized smallholder farmers in global value chains in agriculture. The aims of these cross-sector collaborations coincide with several targets of the Sustainable Development Goals such as poverty alleviation, decreasing environmental impact, and achieving food security. This is a hard case for mechanisms intended to protect public interests, given that the target beneficiaries (low-income smallholder farmers and the environment. In line with research on collaboration as a process in which organizations interested in a particular problem try to find solutions that are determined together to achieve goals that they cannot achieve individually.

A study of the number of poor people in March 2020 reached 26.42 million compared to March 2019; the number of poor people increased by 1.28 million. The percentage of poor people in March 2020 was 9.78 per cent, an increase of 0.37 percentage points from March 2019 (BPS, 2021).

Graph 3.

Number of poor people in March 2018, 2019, 2020

Source: (BPS-Indonesia, 2020)

They were considering the number of poor people in March 2020 of 26.42 million people, an increase of 1.63 million against September 2019 and an increase of 1.28 million people in March 2019. The percentage of poor people in March 2020 was 9.78 per cent, a rise of 0.56 percentage points against September 2019 and an increase of 0.37 percentage points against March 2019. Meanwhile, the distribution of poverty areas divides into urban and rural areas. The National Socio-Economic Survey (Susenas) data show that poverty in urban and rural areas increases. September 2019 data was 9.86 million poor people in urban areas and became 11.16 million in March 2020. Meanwhile, for rural areas in September 2019, there were 14.93 million people and 15.26 million in March 2020.

Table 2.

**Number and Percentage of Poor Population by Region,
March 2019–March 2020**

No	Region/Year	Number of Poor Population (Million)	Percentage of Poor Population
1	Urban		
	March 2019	9,99	6,69
	September 2019	9,86	6,56
	March 2020	11,16	7,38
2	Rural		
	March 2019	15,15	12,85
	September 2019	14,93	12,60
	March 2020	15,26	12,82
3	Total		
	Maret 2019	25,14	9,41
	September 2019	24,79	9,22
	Maret 2020	26,42	9,78

Source: (BPS-Indonesia, 2021)

Compared to September 2019, the number of poor people in March 2020 in urban areas rose by 1.3 million people from 9.86 million in September 2019 to 11.16 million in March 2020. Meanwhile, rural areas increased by 333.9 thousand people from 14.93 million in September 2019 to 15.26 million in March 2020. The percentage of poor people in urban areas in September 2019 was 6.56 per cent, rising to 7.38 per cent in March 2020. While the rate of poor people in urban areas in September 2019 by 12.60 per cent, rising to 12.82 per cent in March 2020.

Another problem that makes child labour is still serious is education. Their age influences the participation of children in the labour market. In particular, the probability of entering the labour market increases as children age, so older children are more likely to work. The sex of children also plays an essential role in explaining their participation in the labour market. In general, child labour is significantly more common in boys than girls (Lee & Hwang, 2016; Priyambada et al., 2005; Sim et al., 2017; Takahashi & Barrett, 2014). Data from the Indonesian Child Protection Commission in 2020 also shows that children with elementary, middle, and high school education work more than 40 hours per week.

Graph 4.

Distribution of Indonesian Child Labor

Source: (KPAI, 2020)

The graph above shows how the situation of child labour in parts of Indonesia is. The predominance of the sex of child labourers is that there are more boys than girls. Meanwhile, more people have an elementary school diploma and do not have a certificate for the diploma level. The roadmap towards a Child Labour-Free Indonesia 2022 is prepared to integrate the roles of various sectors. Government actors, private sector, trade unions/labour unions, civil society organizations and other stakeholders. These efforts need to eliminate child labour in Indonesia.

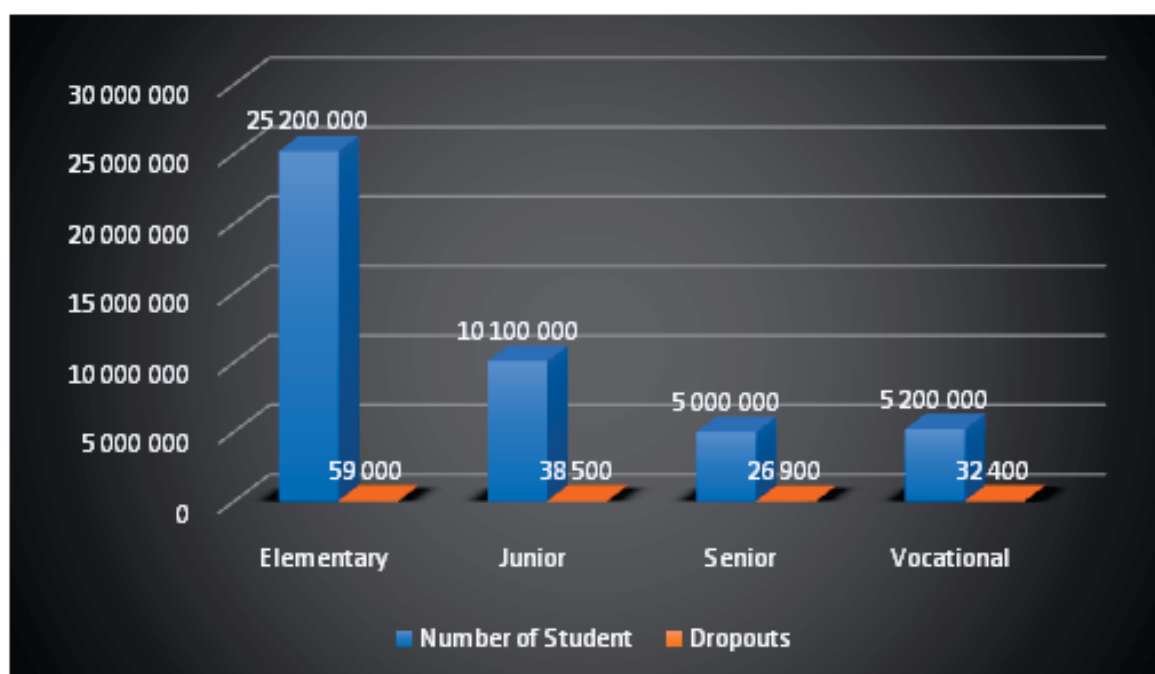
The above roadmap is a comprehensive acceleration effort in eliminating child labour throughout Indonesia. This effort is a joint movement carried out in a coordinated manner by involving all parties, including the central, provincial and district/city governments, trade unions/labour unions, employers, civil society organizations, families and children. The concept of collaboration is classified into three forms, namely (1) in the form of formal and legal contacts between organizations, (2) informal networks in individual relationships based on trust and reciprocity (3) partnerships related to long-term formal and joint consensus decision making and implementation (Hakenes & Katolnik, 2017; Micó et al., 2013; Sullivan & Skelcher, 2002).

In carrying out the concept of collaboration in the form of formal and legal contacts between organizations, the government collaborates with formal and non-formal educational institutions. To break the high level of child labour, the government issued a policy of Compulsory Education for Nine Years of Basic Education. Nine years is considered the minimum time to equip young people with the basic knowledge and skills necessary to continue higher education, earn a decent living, and benefit from technological advances. It will be difficult for children who drop out of school to find a decent job with a decent salary before acquiring these skills. One of the factors of this problem is the lack of collaboration in managing process standards set by the ministry of education and culture (Zamili, 2021).

The compulsory education program has not been entirely successful with the high data on children dropping out of school. According to data from the Ministry of Education and Culture, in 2020, there will be 25.2 million elementary school students, 10.1 million junior high

school students, 5 million high school students, and 5.2 million vocational high school students in the 2019/2020 school year. Meanwhile, in the 2019/2020 school year, 157,000 elementary to high school students dropped out of school. The highest number of students dropping out of school was as many as 59.4 thousand students at the elementary level. Furthermore, at the junior high school level, as many as 38.5 thousand students. 26.9 thousand high school students and 32.4 thousand vocational high school students quit school (Kemendikbud, 2020).

Graph 5.

Student Data and Dropouts, 2020

Source: (Kemendikbud-Statistic, 2020)

The government increases education that is integrated into poverty alleviation programs and eliminates child labour. One of them is the School Operational Assistance Program which started running in 2005. This scheme transfers school fees through the provision of assistance to schools based on the number of students. This program is one of the government's ways to curb the rate of children dropping out of school,

eventually becoming child labourers. Collaboration is essential for public management because it helps develop human and material resources by encouraging different stakeholders to achieve goals. (Florini & Pauli, 2018; Yuda et al., 2021).

In addition, the government is also in partnership with the private sector and the community. Partnership carries out compliance with labour standards, not to tolerate child labour. Together with the International Labor Organization, the government initiated a forum entitled «Public Partnership, Private, Local Communities Combating Child Labor in Indonesia». This forum provides an opportunity to strengthen cooperation between various stakeholders at the general level, companies and communities to have an integrated approach towards eliminating child labour. This forum plays a vital role in developing more robust and better public, private and local community partnerships. Through dialogue and exchange of experiences, cooperation between three partners is further enhanced in the future.

These partners have a potential role in the initiative's sustainability to eliminate child labour in Indonesia. Details on collaborative collaboration involving intensive cooperation between parties, including conscious alignment in goals, strategies, agendas, resources and activities. Two or more institutions with different goals build a shared vision and make it happen together (Senge, 2010).

Collaboration can carry out by stakeholders consisting of various parties, both government and non-government, in a sustainable manner. The primary role of collaborative governance is to encourage all stakeholders to achieve common goals with different resources to create innovative thinking through negotiation and collaboration. (J. . Innes & Booher, 2004). Such as the role of the Central Government by making policies, comprehensive and sustainable programs, and the availability of funds to overcome the problem of child labour. Meanwhile, for the Regional Government, creating programs and integrating them in building consultations (called: musrenbang) to overcome children vulnerable to child labour.

Meanwhile, the DPR (House of Representatives) and DPRD (Regional House of Representatives) institutions can make and

encourage legislation related to efforts to fulfil children's rights and carry out strict supervision of the program. Elements of religious institutions in the lectures conveyed the prohibition and elimination of child labour. The employers prohibit child labour and the worst forms of child labour. Prevention activities through agreed regulations and take quick action on the recorded child labour efforts. Non-governmental organizations can provide direct assistance to child workers.

In addition, teachers and educational institutions can appeal to all parties not to employ children in their families and environment. Provide quality education and collaborate with other parties to advocate for education policies, programs and budgets. Other actors are families or parents by providing an understanding of protecting children's rights and forming associations of caring parents. Children are considered very valuable, both as themselves and as human resources who will determine their future. Child labour stops children from getting the education and skills they need and perpetuates poverty.

Conclusion. The increase in child labour in Indonesia is influenced by poverty. Data shows that the number of poor people in March 2020 was 26.42 million people, increasing 1.28 million people compared to March 2019. Another problem that makes child labour still severe is education, with the nine-year compulsory education program not being maximized. Data from the Ministry of Education and Culture shows that in the 2019/2020 school year, there are 157,000 elementary to high school students dropping out of school. The highest number of students dropping out of school was as many as 59.4 thousand students at the elementary level. Furthermore, at the junior high school level, as many as 38.5 thousand students. As many as 26.9 thousand high school students and 32.4 thousand vocational high school students quit school.

Collaboration between actors from various parties, both government and non-government, is needed in tackling child labour. The central and local governments can make regulations and programs that strengthen between the centre and the regions. Meanwhile, the DPR and DPRD can create policies or legal products regarding protecting children's rights. Religious institutions can include the theme of the prohibition and elimination of child labour. Furthermore, employers implement

неурядовими організаціями. Центральні та місцеві органи влади можуть приймати цілеспрямовані постанови та програми щодо вирішення цієї проблеми. Палаті представників та регіональній палаті представників необхідно створити правові підстави для захисту прав дітей. Релігійні установи можуть включати заборону та ліквідацію дитячої праці, а неурядові організації надають безпосередню допомогу тим хто потирпає від дитячої праці. Показано що освітні установи можуть підвищувати обізнаність та створювати асоціації з батьками, які дбають про права дітей.

Ключові слова: співпраця учасників, дитяча праця, Індонезія.

References

1. Agranoff, R., & McGuire, M. (2003). *Collaborative Public Management: New Strategies for Local Governments*. Georgetown University Press.
2. Agustine, E. M., Ishartono, I., & Resnawaty, R. (2017). Kondisi Pekerja Anak Yang Bekerja Di Sektor Berbahaya. *Prosiding Penelitian Dan Pengabdian Kepada Masyarakat*, 2(1), 1–7. <https://doi.org/10.24198/jppm.v2i1.13228>
3. Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543–571.
4. Arnaboldi, M., & Spiller, N. (2011). Actor-network theory and stakeholder collaboration: The case of Cultural Districts. *Tourism Management*, 32(3), 641–654. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.05.016>
5. BPS-Indonesia. (2020). *Persentase Penduduk Miskin Maret 2020 naik menjadi 9,78%*. Penduduk Miskin. <https://www.bps.go.id/pressrelease/2020/07/15/1744/persentase-penduduk-miskin-maret-2020-naik-menjadi-9-78-persen.html>
6. BPS-Indonesia. (2021). *Jumlah dan Persentase Penduduk Miskin Menurut Daerah*. Badan Pusat Statistik Indonesia. <https://www.bps.go.id/indicator/23/192/1/persentase-penduduk-miskin-menurut-provinsi.html>

7. Emerson, K., Nabatchi, T., & Balogh, S. (2012). An integrative framework for collaborative governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 22(1), 1–29. <https://doi.org/10.1093/jopart/mur011>
8. Flick, U. (2014). *An Introduction to Qualitative Research* (5th ed.). Sage.
9. Florini, A., & Pauli, M. (2018). Collaborative governance for the Sustainable Development Goals. *Asia & the Pacific Policy Studies*, 5(3), 583–598. <https://doi.org/10.1002/APP5.252>
10. Hakenes, H., & Katolnik, S. (2017). On the Incentive Effects of Job Rotation. *European Economic Review*, 98, 424–441. <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2017.07.003>
11. Herzog, L., Ingold, K., & Schlager, E. (2021). Prescribed by law and therefore realized? Analyzing rules and their implied actor interactions as networks. *Policy Studies Journal*, 00, psj.12448. <https://doi.org/10.1111/psj.12448>
12. Holgado, D., Jariego, I. M., Ramos, I., Trespacios, O. O., Mendoza, V. R., & Aimar, J. (2014). Impact of child labour on academic performance: Evidence from the program “Educame Primero Colombia.” *International Journal of Educational Development*, 1(34), 58–66.
13. Innes, J. ., & Booher, D. . (2004). Reframing Public Participation: Strategie for the 21th Century. *Planning Theory and Practices*, 5(4), 419–436.
14. Innes, J., & Booher, D. (2003). *Collaborative policy making: Governance through dialogue*, in: M. Hajer (Ed.) *Deliberative Policy analysis: Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge University Press.
15. Kauffeld-Monz, M., & Fritsch, M. (2013). Who Are the Knowledge Brokers in Regional Systems of Innovation? A Multi-Actor Network Analysis. *Regional Studies*, 47(5), 669–685. <https://doi.org/10.1080/00343401003713365>
16. Kemendikbud-Statistic. (2020). *Number of Drop-Outs*. Statistik Data. <http://statistik.data.kemdikbud.go.id/>
17. KPAI. (2020). *Expose Hasil Pengawasan Pekerja Anak TA 2020 di 9 Provinsi, 20 Kabupaten/Kota*. Komisi Perlindungan Anak Indonesia. <https://www.kpai.go.id/publikasi/expose-hasil-pengawasan-pekerja-anak-ta-2020-di-9-prov-20-kota-kab>
18. Lee, K. W., & Hwang, M. (2016). Conditional cash transfer against child labor: Indonesia Program Keluarga Harapan. *Asia Pacific Education Review 2016 17:3*, 17(3), 391–401. <https://doi.org/10.1007/S12564-016-9436-7>

19. London, K., & Pablo, Z. (2017). An actor–network theory approach to developing an expanded conceptualization of collaboration in industrialized building housing construction. *Construction Management and Economics*, 35(8–9), 553–577. <https://doi.org/10.1080/01446193.2017.1339361>
20. Marwell, N. P., & Calabrese, T. (2015). A Deficit Model of Collaborative Governance: Government-Nonprofit Fiscal Relations in the Provision of Child Welfare Services. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 25(4), 1031–1058. <https://doi.org/10.1093/jopart/muu047>
21. McDermott, P. (2010). Building open government. *Government Information Quarterly*, 27(4), 401–413. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2010.07.002>
22. Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. Jossey-Bass.
23. Micó, J. L., Masip, P., & Domingo, D. (2013). To wish impossible things*: Convergence as a process of diffusion of innovations in an actor-network. *International Communication Gazette*, 75(1), 118–137. <https://doi.org/10.1177/1748048512461765>
24. O’Flynn, J. (2014). Crossing Boundaries: The Fundamental Questions in Public Management and Policy. In J. O’Flynn, D. Blackman, & J. Halligan (Eds.), *Crossing Boundaries in Public Management and Policy: The International Experience* (pp. 11–44). Routledge.
25. O’Flynn, J., & Wanna, J. (2008). Collaborative Governance : A new era of public policy in Australia? In *Collaborative Governance : A new era of public policy in Australia?* ANU Press. https://doi.org/10.26530/oapen_458884
26. Patton, M. Q. (2017). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (4th ed.). Sage.
27. Priyambada, A., Suryahadi, A., & Sumarto, S. (2005). What happened happened to child labor in Indonesia during the economic crisis: The trade-off between school and work. In *SMERU Working Paper September 2005*.
28. Rogers, E., & Weber, E. P. (2010). Thinking harder about outcomes for collaborative governance arrangements. *American Review of Public Administration*, 40(5), 546–567. <https://doi.org/10.1177/0275074009359024>
29. SAKERNAS. (2020). *Booklet Survei Angkatan Kerja Nasional*. Survey. <https://www.bps.go.id/publication/2020/12/23/d8b9a75ce826d-dafbddb9657/booklet-survei-angkatan-kerja-nasional-agustus-2020.html>

30. Schwandt, T. A., & Gates, E. F. (2018). Case Study Methodology. In *The SAGE handbook of qualitative research* (5th ed., pp. 600–630). Sage.
31. Senge, P. M. (2010). *The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization*. Doubleday.
32. Sim, A., Suryadarma, D., & Suryahadi, A. (2017). The Consequences of Child Market Work on the Growth of Human Capital. *World Development*, 91, 144–155. <https://doi.org/10.1016/J.WORLDDEV.2016.11.007>
33. Sirusa.BPS. (2020). *Persentase Pekerja Anak Terhadap Penduduk*. Survey Indicator. <https://sirusa.bps.go.id/sirusa/index.php/indikator/1274>
34. Sullivan, H. M., & Skelcher, C. (2002). *Working Across Boundaries: Collaboration in Public Service*. Hampshire. Palgrave Mac.
35. SUSENAS. (2019). *Survei Sosial Ekonomi Nasional*. Sosial Dan Kesejahteraan Rakyat. <https://sirusa.bps.go.id/sirusa/index.php/dasar/view?kd=1558&th=2019>
36. SUSENAS. (2020). *Survei Sosial Ekonomi Nasional*. Survey National. [https://sirusa.bps.go.id/sirusa/index.php/dasar/view?kd=3249&th=2020#:~:text=Susenas September 2020 dirancang untuk,merupakan subsample Susenas maret 2020.](https://sirusa.bps.go.id/sirusa/index.php/dasar/view?kd=3249&th=2020#:~:text=Susenas%20September%202020%20dirancang%20untuk,merupakan%20subsample%20Susenas%20maret%202020.)
37. Takahashi, K., & Barrett, C. B. (2014). The System of Rice Intensification and its Impacts on Household Income and Child Schooling: Evidence from Rural Indonesia. *American Journal of Agricultural Economics*, 96(1), 269–289. <https://doi.org/10.1093/AJAE/AAT086>
38. Vicsek, L., Király, G., & Kónya, H. (2016). Networks in the social sciences: Comparing actor-network theory and social network analysis. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 7(2), 77–102. <https://doi.org/10.14267/CJSSP.2016.02.04>
39. Willig, C. (2014). Interpretation and Analysis. In U. Flick (Ed.), *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis* (1st ed., pp. 136–150). Sage.
40. Yin, R. K. (2018). *Case Study Research and Applications: Design and Methods* (6th ed.). Sage.
41. Yuda, T. K., Pratiyudha, P. P., & Kafaa, K. A. (2021). Managing social policy in the emerging welfare regime of governance: What Indonesia can learn from South Korea's experience. *International Social Work*, 61(3), 23–40. <https://doi.org/10.1177/00208728211011634>

42. Zamili, M. (2021). The education process viewed from the standard-based education paradigm in public schools: a case from Central Java, Indonesia. *Management and Entrepreneurship: Trends of Development*, 15(1). <https://management-journal.org.ua/index.php/journal/article/view/244>

Information about the Authors

Lisdiana: Lecturer at STISIPOL Candradimuka Palembang, Indonesia.

E-mail: lisdiana.joen@gmail.com

Moh. Zamili: PhD in Public Administration, is an lecturer at Universitas Ibrahimy, Jawa Timur, Indonesia.

ORCID.ORG/ 0000-0002-6987-8220

E-mail: fine.zam@gmail.com

Neni Sriwahyuni: PhD in Public Administration, is a head of Department of Communication, Informatics, and Encoding, Aceh Tamiang District, Indonesia.

E-mail: yuniolatief13@gmail.com

Susniwati, M.Si., Lecturer at Sekolah Tinggi Ilmu Administrasi, Bandung, Indonesia.

ORCID.ORG/ 0000-0002-6987-8220

E-mail: fine.zam@gmail.com

ефективного місцевого самоврядування для створення і підтримки повноцінного й комфортного середовища для життя громадян нашої країни, надання їм якісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад. Реформа децентралізації влади передбачає відповідальність органів місцевого самоврядування перед жителями громад – за ефективність своєї роботи, а перед державою – за її законність. Вона має великий потенціал для стимулювання розвитку регіонів і, через цей розвиток, України у цілому. В статті визначені основні переваги та проблемні питання адміністративної реформи та її подальший вплив на сучасне державне управління.

Ключові слова. *Децентралізація, місцеве самоврядування, державне управління, територіальна громада, адміністративно-територіальна реформа.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Від незалежності до сьогодні країна пройшла важкі випробування на шляху впровадження реформ. Важливою умовою успіху реформи є усвідомлення країною та суспільством того, що для реального впровадження реформи потрібна не лише політична воля, а й час. Відразу після того, як Україна стала незалежною, виникла необхідність реформування адміністративно-територіального устрою та системи державного управління, що сприятиме розвитку демократичних інститутів, становленню громадянського суспільства й підвищенню ефективності державного управління. Процеси децентралізації формують нову систему відносин між різними гілками влади. Трансформація адміністративно-територіального устрою є одним з найскладніших і безумовно історичних етапів реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Вона є основою побудови нової моделі територіального управління, заснованої на засадах децентралізації, субсидіарності, балансу загальнодержавних інтересів з інтересами населення регіонів й територіальних громад, повсюдності місцевого

самоврядування, спроможності й самостійності територіальних громад щодо вирішення питань місцевого значення.

Реформування адміністративно-територіального устрою сучасної України вимагає згуртованості українців та їхнього вміння домовлятися і відшукувати нові можливості у надскладних дискусіях. Запорука успіху для всієї України вбачається в рівних можливостях усіх громад країни, які дозволять їм змінювати життя людей на краще, надавати якісні і доступні послуги. В децентралізованій країні це можливо, так як кожен з мільйонів українців, обираючи місцеву владу та співпрацюючи з нею, може і має впливати на розвиток свого села чи міста, робити свою громаду кращою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реформування адміністративно-територіального устрою в Україні вже два десятиліття розглядається як актуальне питання, вирішення якого може стати вагомим чинником активізації соціально-економічного розвитку регіонів. Проблематиці адміністративно-територіальної реформи в Україні присвячено багато праць вітчизняних науковців та практиків: Ю.Ганущака, В.Ємельянова, В.Куйбіди, Р.Безсмертного, А.Ткачука, І.Коліушка, А.Лісового, В.Литвина, О.Соскіна, І.Кресіної, А.Коваленка, М.Паламарчука та ін. Корисними у контексті визначення підходів до реформування вітчизняної системи адміністративно-територіального устрою є також праці зарубіжних вчених, серед них К.Дейві, З.Долецький, Я.Гонцяж, Т.Качмарек, Г.Горжеляк, М.Кулеша, Б.Яловецькі та ін. З усього розмаїття наукових підходів до питань реформування системи адміністративно-територіального устрою України практика вимагає вибору оптимальних виходячи з актуальних запитів сьогодення та перспектив на майбутнє.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне обґрунтування впливу трансформації адміністративно-територіальної реформи на реформування державного управління в Україні.

Виклад основного матеріалу. В умовах розбудови України як правової, демократичної та соціальної держави з урахуванням кардинальних змін, які відбулися останнім часом, розвиток

місцевого самоврядування є одним з пріоритетних напрямів політики держави. Україна перебуває в активній фазі реформ і вони здійснюються, в першу чергу, в системі адміністративно-територіального устрою задля підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування.

Місцеве самоврядування грає особливу роль у поєднанні в єдине ціле інтересів держави, суспільства та окремої особистості, сприяє узгодженню прав і свобод громадянина і людини з інтересами держави і суспільства.

Адміністративно-територіальний устрій – це складне системне державно-правове явище. Важливу роль на формування території держави впливає низка чинників: економічні, національні, географічні, культурні, історичні, демографічні та політичні, кожний. Територіальний лад в кожній розвиненій країні повинен бути закріплений низкою нормативно-правових актів на законодавчому рівні. Можна зазначити, що Україна не є винятком і в її Конституції зазначаються основні принципи визначення державних кордонів та територіального устрою. Згідно зі статтею 2 Конституції Україна визначається як унітарна, тобто єдина неподільна держава. Важливими принципами формування системи територіального устрою визначаються принципи єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їхніх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій відповідно до статті 132 Основного Закону України [1].

Взагалі, визначення територіального устрою є досить широким. Дослідники цієї теми по-різному тлумачили цей термін. Так, вітчизняні науковці визначають територіальний устрій як внутрішній поділ держави на певні територіальні частини та як співвідношення країни в цілому з її складовими частинами, зумовлену історичними, географічними, політичними, економічними, культурними та іншими чинниками зовнішню та внутрішню організацію території держави з поділом на складові частини, принципи та форми взаємовідносин центральної влади з органами влади на місцях [2].

У науковій літературі немає єдиного підходу до визначення поняття «адміністративно-територіальна одиниця». Здійснюючи методологічний аналіз, ми виокремимо сутнісні характеристики цієї категорії з різних поглядів. (Таблиця 1)

Таблиця 1.

**Визначення понять «Територіальний устрій»,
«Адміністративно-територіальна одиниця»,
«Адміністративно-територіальний устрій».**

Автори поняття	Дефініція понять «Територіальний устрій», «Адміністративно-територіальна одиниця», «Адміністративно-територіальний устрій»
В. О. Серьогін	Територіальний устрій – це внутрішній поділ території держави на різні, окремі територіальні одиниці, статус цих одиниць і форма їхніх правових відносин між собою і з державою в цілому [3, с. 306].
І. М. Скуратович	Адміністративно-територіальна одиниця – це не лише населений пункт у межах забудови, а й частина території держави, на яку поширюється юрисдикція органу влади цієї території [25]
В. С. Кравців	Адміністративно-територіальний устрій країни -це поділ країни на адміністративно-територіальні одиниці певних рівнів, у яких формуються структура органів публічної влади, що забезпечують територіальне самоврядування й державне управління, та система адміністративно-управлінських, фінансово-економічних та інших взаємозв'язків між адміністративно-територіальними одиницями й центральними органами державної влади [26, с. 104-112].
В. Ф. Погорілко	Адміністративно-територіальні одиниці є штучно створеними формами територіальної організації центральною владою з метою визначення просторових меж для діяльності місцевих органів державної влади, а самоврядними є такі територіальні одиниці, які слугують просторовою (територіальною) основою місцевого (регіонального) самоврядування [27].

продовження таблиці 1

С. Є. Саханенко	Адміністративно-територіальна одиниця - це межа, назва, постійний центр, де здійснюються функції держави в особі як органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування в частині делегованих державою повноважень [28, с. 47]
А. Б. Гетьман	Адміністративно-територіальний устрій – це територіальна організацію держави з її внутрішнім поділом на складові частини – адміністративно-територіальні одиниці, які перебувають між собою в структурних і функціональних зв'язках, це асиметричності розвитку його адміністративно-територіальних одиниць та стабільності адміністративно-територіального устрою, який означає, що існуюча система адміністративно-територіальному устрою країни та її складові повинні стабільно розвиватися, вдосконалюватися, пристосовуватись до існуючих суспільних трансформацій та змін [29, с. 49-54].
Т. М. Безверхнюк, С. Є. Саханенко, Е. Х. Топалова	Адміністративно-територіальний устрій - це самодостатність регіонів і територіальних громад; розв'язання проблем розвитку регіонів шляхом добровільного об'єднання зусиль органів місцевого самоврядування у сферах діяльності, що становлять спільний інтерес; однорідність території адміністративно-територіальних одиниць за певними ознаками чи їх поєднання; соціально-економічна цілісність і пов'язаність адміністративно-територіальних одиниць за критеріями (наявність адміністративного центру, спроможного обслуговувати територію, інфраструктурна транспортно-комунікаційна забезпеченість території, політико-адміністративний плюралізм) [30, с. 242–243].

Можна визначити, що автори, які досліджували принципи функціонування адміністративно-територіального устрою, наголошували на укрупненні масштабу адміністративно-територіальних одиниць із метою повного та раціонального використання ресурсів; зміцненні кадрового потенціалу місцевих

органів влади; урахуванні особливостей регіональних систем розселення та прогнозів їхнього розвитку; науково-методичному опрацюванні всього комплексу питань адміністративно-територіальної реформи до початку її здійснення [2, с. 12]

Здійснення реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади неможливе без оновлення законодавства. Діюча система нормативно-правової бази потребує вдосконалення на засадах зміцнення правової, організаційної, фінансової, адміністративної самостійності місцевого самоврядування, розбудови нової моделі адміністративно-територіального устрою на принципах децентралізації, деконцентрації, субсидіарності, єдності системи публічної адміністрації тощо.

Процес децентралізації було розпочато в 2014 році після схвалення Кабінетом Міністрів України Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [6].

Верховною Радою України 16 квітня 2020 року № 562-ІХ ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад», за яким сформувався новий адміністративно-територіальний устрій України й відповідно мали провестись вибори за новою територіальною ознакою [10].

Основними положеннями Закону є:

1) тлумачення адміністративного центру територіальної громади;

2) Кабінет Міністрів України отримав повноваження встановлювати адміністративні центри та затверджувати території територіальних громад. Адміністративні центри територіальних громад визначаються та затверджуються на підставі перспективних планів формування територій громад Автономної Республіки Крим, областей, які затверджені постановою Кабінету Міністрів України;

3) у 2020 році водночас з черговими місцевими виборами пройшли і перші місцеві вибори депутатів та голів сільських, селищних, міських рад відповідних територіальних громад, території яких затверджено Кабінетом Міністрів України на підставі цього Закону.

На виконання своїх повноважень, передбачених зазначеним Законом, Кабінет Міністрів України ухвалив розпорядження 12 червня 2020 року № 707-р-730, яким визначено адміністративні центри та затверджено території територіальних громад регіонів України, і створено 1469 територіальних громад.

Цими рішеннями уряд закріпив територіальний базовий рівень, що забезпечить повсюдність місцевого самоврядування в кожному територіальному суспільстві України [12].

Керуючись пунктом 29 статті 85 Конституції України, Верховна Рада України 17 липня 2020 року прийняла постанову № 807-ІХ «Про утворення та ліквідацію районів», якою ліквідовано 490 старих районів АР Крим і областей та утворено 136 нових [14].

Зазначена Постанова Верховної Ради України була поштовхом Центральної виборчій комісії для прийняття постанови від 14 серпня 2020 року №176, в якій зазначалося про призначення перших виборів депутатів до 119 обласних рад на 25 жовтня 2020 року.

У зв'язку зі змінами в адміністративно-територіальному устрої України виникла необхідність врегулювання окремих питань організації діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій. Тому, Верховною Радою України 17 листопада 2020 року ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування та районних державних адміністрацій» [8].

Положеннями Закону впорядковується наступне:

1) припинення повноважень сільських, селищних, міських голів, відповідних рад та їх виконавчих органів, районних рад у зв'язку зі змінами в адміністративно-територіальному устрої України;

2) реорганізація сільських, селищних, міських рад, їх виконавчих органів, районних рад як юридичних осіб публічного права, у зв'язку зі змінами адміністративно-територіального устрою України;

3) правонаступництво щодо майна, прав та обов'язків територіальних громад, території яких віднесено до територій територіальних громад, затверджених Кабінетом Міністрів України;

4) правонаступництво щодо майна, прав та обов'язків районних рад, що захищають загальні інтереси територіальних громад ліквідованих районів;

5) утворення та реорганізація районних державних адміністрацій у зв'язку зі змінами в адміністративно-територіальному устрої України;

6) продовження до закінчення бюджетного періоду виконання бюджетів територіальних громад, прийнятих до затвердження Кабінетом Міністрів України територій територіальних громад в регіонах України, та бюджетів районів, які ліквідовані Верховною Радою України;

7) особливості державної реєстрації щодо органів місцевого самоврядування та районних державних адміністрацій як юридичних осіб публічного права у зв'язку зі змінами адміністративно-територіального устрою України.

17 липня 2020 року Верховна Рада прийняла постанову «Про утворення та ліквідацію районів», згідно з якою в Україні ліквідовано 490 існуючих областей (також враховано області тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим і Донбасу) і на їх основі створено 136 нових регіонів [12]. Реформа районного рівня влади була неминучою в контексті впровадження реформи децентралізації, яка розпочалась у грудні 2014 року і була переведена на прискорений процес у квітні-травні 2019 року. Формування об'єднаних територіальних громад (часто за формулою «одна громада один район», «дві громади один район») постійно ставила на порядок денний питання модернізації районного рівня влади (станом на липень 2020 року, випадки, коли межі району збігалися з межами об'єднаної територіальної громади було 76). Зберігати районний рівень управління та самоврядування на території однієї чи кількох громад було зайвим.

Своєрідним закріпленням нового адміністративно-територіального поділу на районному рівні стали місцеві вибори 25 жовтня 2020 року, на яких, серед іншого, було обрано депутатський корпус із 123 районних рад, загалом 5350 депутатів. Водночас, незважаючи на загалом виправдану консолідацію адміністративних районів,

адміністративно-територіальна реформа мала низку процедурних недоліків, які в короткостроковій перспективі могли б стимулювати спроби її перегляду.

У 2021 році Кабінетом Міністрів України розроблено проект Закону «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою України» (zareєстрований у Верховній Раді України від 28.01.2021 р. № 4664), який передбачав скасування Указу Президії Верховної Ради РРФСР 1981 р. Встановлюються нові критерії для адміністративно-територіальних одиниць, у тому числі на рівні районів. Зокрема, гранична мінімальна чисельність населення району має становити 150 тисяч осіб. При цьому виняток з цього правила зроблено для гірських районів і територій, де щільність населення нижча за щільність населення відповідного регіону, а отже, площа району, сформована на основі зазначеного критерію, обертається перевищує середню площу по області.

Проте цей законопроект містить ряд недоліків, у тому числі пов'язаних із районним рівнем:

√ адміністративно-територіальною одиницею частина території України, створена в порядку, встановленому цим Законом (проектом). Таким чином, у разі прийняття законопроекту у запропонованій редакції буде делегітимізована існуюча територіальна структура, яка не встановлена у визначеному порядку.

√ видається нелогічним відносити назву/перейменування адміністративно-територіальних одиниць до переліку змін адміністративно-територіального устрою. У зв'язку з цим перейменування будь-якої адміністративно-територіальної одиниці формально тягне за собою ліквідацію старих та утворення нових органів влади. Однак на практиці така дія зовсім не потребує створення нових чи ліквідації діючих державних органів влади та органів місцевого самоврядування;

√ не вирішено низку питань щодо ведення Реєстру адміністративно-територіальних одиниць:

а) чітко не визначено орган, відповідальний за його проведення (його називають «центральною органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у розвитку

місцевого самоврядування, територіальної організації влади і адміністративно-територіального устрою»;

б) не визначено документи, на підставі яких відомості про адміністративно-територіальні одиниці вносяться до Реєстру (такі документи визначаються лише при вилученні облікових записів у разі ліквідації адміністративно-територіальних одиниць); не з'ясовано деякі організаційні та фінансові аспекти зміни адміністративно-територіального устрою:

а) як підстава для зміни меж адміністративно-територіальних одиниць, зазначається їх «уточнення...у випадках, визначених законом» (п. 2 ч. 4 ст. 12), хоча законодавством та цим законопроектом не визначено випадків та порядку такого роз'яснення;

б) знаходиться вимога про долучення до пояснювальної записки до проекту будь-якого рішення у сфері зміни адміністративно-територіального устрою «обґрунтованої позиції органів місцевого самоврядування» (п. 2 ч. 4 ст. 13); проте критерії «обґрунтованості» не визначені;

в) передбачено покриття витрат, пов'язаних зі змінами адміністративно-територіального устрою, за рахунок державного та місцевих бюджетів (зокрема, частина 4 статті 15), але пропорція таких витрат між бюджетами не встановлена.

В процесі проведення дослідження на базі Центру підвищення кваліфікації Херсонської обласної адміністрації було проведено опитування посадових осіб органів місцевого самоврядування та державних службовців категорії «Б», «В», які проходили підвищення кваліфікації в період з квітня по червень 2021 року. Опитування проводилось анонімно, без офіційного опублікування на офіційних сайтах. Узагальнена інформація, яка надається далі, була передана в Управління з питань децентралізації та розвитку громад Херсонської обласної адміністрації для подальшого опрацювання і надання пропозицій.

Загалом було опитано 128 осіб, з них 76 осіб – посадові особи органів місцевого самоврядування, 52 державні службовці категорії «Б», «В». (Табл. 2 та Табл.3).

Таблиця 2.

Зміст питань які були застосовані під час опитування посадових осіб органів місцевого самоврядування

№	Запитання	так	ні
1.	Ваше відношення до реформи адміністративно-територіального устрою?	70	6
2.	Чи потрібно в Україні проводити референдуми?	76	0
3.	Чи покращилась інфраструктура в територіальній громаді після реформи децентралізації?	66	10
4.	4.Коли виникають питання, Вам є куди звернутись?	60	16
5.	Чи покращилась якість надання адміністративних і соціальних послуг з проведенням децентралізації в Україні?	68	8
6.	Чи були випадки корупційних правопорушень на території Вашої територіальної громади?	74	2
7.	Чи влаштовує Вас оплата праці?	65	11
8.	Чи потрібно удосконалювати законодавчу базу?	75	1

Таблиця 3.

Зміст питань які були застосовані під час опитування державних службовців категорії «Б», «В».

№	Запитання	так	ні
1.	Ваше відношення до реформи адміністративно-територіального устрою?	41	11
2.	Запровадження посади префект: за чи проти?	42	10
3.	Чи потрібно в Україні проводити референдуми?	52	0

продовження таблиці 3

4.	Чи плануєте Ви в подальшому працевлаштовуватись в органи місцевого самоврядування?	47	5
5.	Ваше відношення щодо ліквідації обласних державних адміністрацій в подальшому	12	40
6.	Чи влаштовує Вас оплата праці?	10	42
7.	Чи потрібно зменшення чисельності держапарату	45	7
8.	Чи потрібно удосконалювати законодавчу базу?	50	2

Проаналізувавши опитування держаних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування можна зазначити: майже більшість опитуваних погоджуються з реформою адміністративно-територіального устрою. Що стосується оплати праці, державних службовців не влаштовує сьогоднішня оплата праці на відміну від посадових осіб місцевого самоврядування. Але можна зазначити, що територіальні громади більш задоволені оплатою праці ніж місцеві громади. Обидві категорії згодні, що в країні потрібно запроваджувати референдуми, але для цього треба створити законодавчу базу.

Органи місцевого самоврядування позитивно відзначають покращення інфраструктури в нових територіальних громадах, та позитивний зрух у наданні адміністративних і соціальних послуг.

Державним службовцям було поставлено питання «Чи плануєте Ви в подальшому працевлаштовуватись в органи місцевого самоврядування?». Це впершу чергу пов'язано з тим, що поступово повноваження від органів державної влади переходять до органів місцевого самоврядування і кількість державних службовців буде зменшуватись. Більшість опитуваних згодні перейти на роботу до органів місцевого самоврядування. Але на початку створення територіальних громад нові голови ОТГ не з великим бажанням приймали на роботу колишніх працівників місцевих адміністрацій, згодом ця ситуація змінилась, коли ОТГ зіткнулись із проблемою кадрів.

Державним службовцям було поставлено питання про запровадження префекта в подальшому, як представника Президента на місцях. Можливо, ще не має повного визначення повноважень та неосвідченість з новими законопроектами, що стосуються впровадження посади префекта і тому в процесі опитування 10 осіб відповіли, що вони проти запровадження такої посади.

Префект – державний службовець, який на довіреній йому території здійснює нагляд за додержанням Конституції та законів України органами місцевого самоврядування, координує діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади, забезпечує виконання державних програм, а також спрямовує і організовує діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади та забезпечує їх взаємодію з органами місцевого самоврядування в умовах воєнного або надзвичайного стану чи надзвичайної екологічної ситуації. Крім цього, префект може здійснювати й інші повноваження, покладені на нього Конституцією та законами України .

Законопроект 2217а було запропоновано запровадження інституту префектів шляхом внесення змін до Конституції України. Станом на грудень 2017 року даний законопроект було схвалено Верховною Радою у першому читанні, але інститут префектів в Україні досі не запроваджено. Після реформування Конституції, скасування поділу на райони та ліквідації держадміністрацій, передбачається створення округів та призначення перших префектів [14].

Що стосується ліквідації в подальшому обласних державних адміністрацій, більшість державних службовців проти цього. Це в першу чергу, на нашу думку, можливо через страх втратити роботу або це державні службовці передпенсійного віку. Питання зменшення чисельності держапарату передбачувальне, як правило вважають, що при зменшенні чисельності, буде збільшена оплата праці.

Загальне питання, яке було поставлено всім опитуваним, це джерела отримання інформації про реформу адміністративно-територіального устрою. Найбільший відсоток анкетуємих відзна-

чили, що інформацію та роз'яснення щодо змін в адміністративно-територіальному устрою отримали саме від свого керівництва. У зв'язку із запровадженням електронного документообігу великій відсоток опитуємих відзначили, що вони отримали інформацію по електронній пошті. Телебачення теж виконує свою роботу і доводить до державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, а також до всіх небайдужих громадян інформацію про адміністративно-територіальну реформу в Україні. (рис.1)

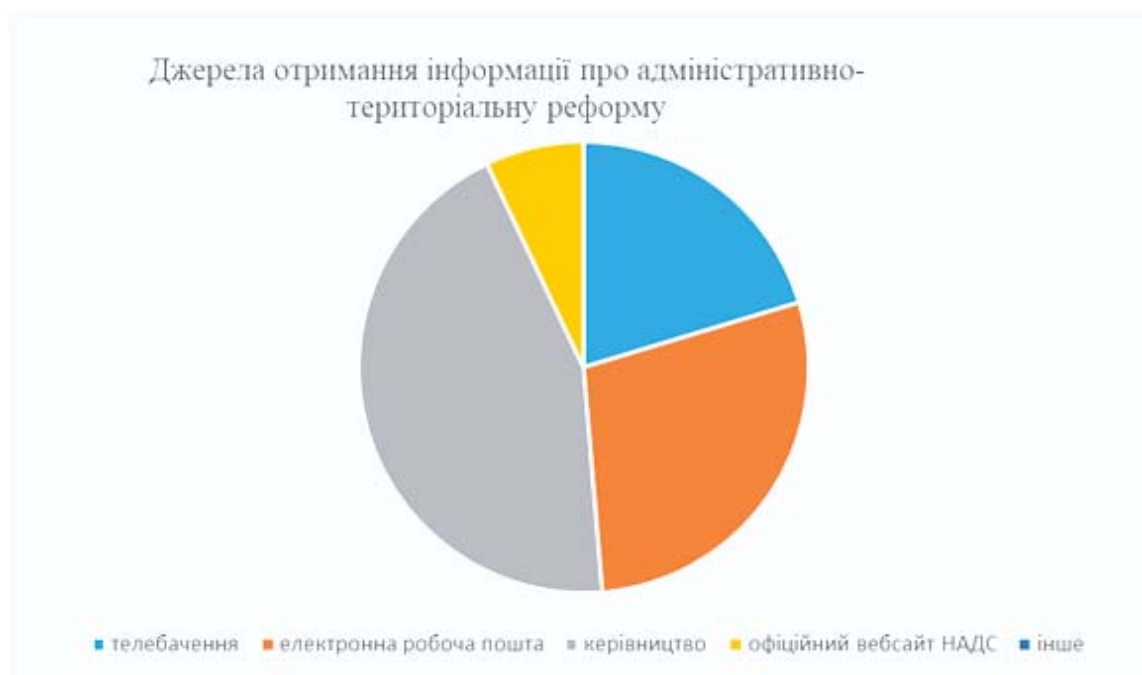

Рис. 1. Джерела отримання інформації про адміністративно-територіальну реформу

Висновки з опитування ми внесемо як пропозиції щодо подальших змін у законодавство наприкінці праці.

Кабінет Міністрів України отримав право змінювати карту громад в Україні. На підставі Закону від 16 квітня 2020 року Кабінет Міністрів затвердив нові перспективні плани формування об'єднаних територіальних громад у областях, плануючи створення 1450 об'єднаних територіальних громад [7].

Територіальні одиниці, утворені реформуванням районного рівня адміністративно-територіального поділу, є значними за площею,

чисельністю населення та потенціалом розвитку, а тому потенційно мають найвищий ступінь самодостатності. В результаті районні ради отримують велику ресурсну базу, яку можна використовувати в конфліктах з органами державної влади (навіть через незаконні рішення).

Такі тенденції небезпечні на прикордонних територіях, де існує ризик прийняття рішень місцевої влади екстреміського характеру під впливом зовнішніх факторів. Одночасно зі збільшенням території районів відбувається фактичне звуження можливостей їх органів місцевого самоврядування. Відповідно до п. 7 Перехідних положень Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» райради зобов'язані передати із загальної власності у власність територіальних громад об'єкти, розташовані на їх територіях (на вимогу відповідних сільських, селищних, міських рад).

Створення системи державного адміністративного нагляду за їхньою діяльністю могло б стати запобіжником від можливих протиправних дій органів місцевого самоврядування і на районному рівні також. Такий механізм утворено в рамках чинної конституційної моделі є однією з цілей проекту Закону «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіального устрою влади в Україні» (розроблений народними депутатами України), який зареєстровано 30 жовтня 2020 р. № 4298 та прийнято в першому читанні 2 березня 2021 року) [8].

Подібні повноваження щодо органів місцевого самоврядування територіальних громад запропоновано надати районним державним адміністраціям, а щодо обласних рад – спеціальному органу по забезпеченню законності при реалізації місцевого самоврядування на вищому рівні, який визначає Кабінет Міністрів України.

Принцип, згідно з яким повноваження щодо забезпечення законності по відношенню до органів місцевого самоврядування отримують адміністрації вищого, а не того ж самого рівня адміністративного поділу, є своєрідним запобіжником від спротиву з боку місцевих рад. Згідно з нормами Конституції України, обласна

або районна рада можуть висловити недовіру голові місцевої державної адміністрації, і таке право могло б бути використане органом місцевого самоврядування для блокування діяльності виконавчого органу, який здійснював би нагляд за законністю рішень цієї ради. Проте цей законопроект містить значну кількість недоліків, на які, зокрема, звернули увагу фахівці Головного науково-експертного управління Верховної Ради України.

Аналізуючи Закон України «Про місцеві державні адміністрації» визначаємо невідповідність окремих положень нормам Конституції:

➤ Пунктом 1 частини четвертої статті 14 представленої редакції Закону України «Про місцеві державні адміністрації» передбачається існування окремих структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій та здійснення ними делегованих обласними та районними радами повноважень до утворення виконавчих органів цих рад. Проте в чинній Конституції України не зазначено утворення виконавчих органів обласних та районних рад. Можливо, це обмеження автори законопроекту зазначили помилково в основній частині тексту замість перехідних положень;

➤ запропонована законопроектом редакція частини 4 статті 59-7 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає втрату дії за рішенням суду актами органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а стаття 144 Конституції України розширює можливість судового оскарження з мотивів невідповідності Конституції та законам України лише на акти самих органів місцевого самоврядування (але не їх посадових осіб);

➤ законопроектом встановлюється підконтрольність та підзвітність місцевих державних адміністрацій лише Кабінету Міністрів України (ч. 4 ст. 6 запропонованої редакції Закону України «Про місцеві державні адміністрації»), а стаття 118 Конституції України передбачає їх підзвітність і контроль також перед органами виконавчої влади вищого рівня;

➤ пропозиція Президента України або голови місцевої державної адміністрації вищого рівня про скасування актів місцевих державних адміністрацій (пропонована редакція частини другої статті 23 та частини другої статті 72 Закону України «Про місцеві

державні адміністрації») не відповідає нормі статті 118 Конституції України, яка передбачає такий порядок скасування лише стосовно актів керівників місцевих державних адміністрацій;

➤ звуження підстав для висловлення недовіри головам місцевих державних адміністрацій з боку місцевих рад. Так, частина статті 63 Законопроекту передбачає висловлення недовіри результатам звітності місцевих рад, а стаття 118 Конституції України таких умов не встановлює. Таким чином, відповідальність місцевих державних адміністрацій обмежується лише делегованими повноваженнями, що виправдано з практичної точки зору, але не відповідає нормам Основного Закону;

Проте, було б логічно, якби перед зміною карти районів пройшла підготовка змін системи державного управління та самоврядування. Більше того, цифровізація адміністративних та обслуговуючих функцій райдержадміністрації та самоврядування могла б значно зменшити незручності для людей через скорочення районів та оптимізувати процедури управління:

1) оцифрування всієї ресурсної бази місцевого самоврядування на районному рівні – створення відкритих реєстрів детальної інформації про кожну з них, у тому числі про об'єкти власності, що приватизуються чи передаються в оренду;

2) створення міських електронних реєстрів, з метою отримання послуг мешканцями територіальних громад районного рівня, а також відкриває можливість повного анулювання будь-яких сертифікатів в рамках певних управлінських процедур;

3) створення реєстрів закладів охорони здоров'я та освіти, електронних черг у медичних та навчальних закладах на муніципальному рівні, з метою надання якісних послуг представникам територіальних громад тощо.

Ухвалений 3 листопада 2020 року Верховною Радою України Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та покращення доступу до адміністративних послуг, що надаються в електронній формі», виявився витратним для Державного бюджету – створення Центру

надання адміністративних послуг у кожній територіальній громаді (близько 700 додаткових ЦНАПів) [10].

Та й новий районний підрозділ, створений згідно з указом «Про утворення та ліквідацію районів», не визначає своєї функціональності. Насамперед через різну чисельність населення та території районів, а також за рахунок включення міст обласного значення (у тому числі міст-мільйонників) до районів [17]. Разом з тим навіть на території однієї області є райони, що різняться за кількістю населення в декілька разів. З іншого боку, регіональний поділ ґрунтується не лише на критерії чисельності населення, а й на географічному положенні: віддаленості від районного центру до найвіддаленіших населених пунктів, що впливає на доступ до послуг, що надаються органами влади.

З ухваленням Верховною Радою України 15 грудня 2020 року Закону України № 1081-ІХ «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» було створено нове бюджетне функціонування регіонального рівня місцевого самоврядування, скасовано трансферти до районних бюджетів, вилучено більшу частину доходів районних бюджетів. Ухвалена новела статті 64-1 визначає доходи обласних бюджетів, які не здатні забезпечити конституційні повноваження обласних рад (відповідно до статті 143 Конституції України).

У новій редакції ст. 99 Бюджетного кодексу вилучено горизонтальне вирівнювання районних бюджетів. Так як це часто є фінансовою основою завдань районного рівня самоврядування – представлення спільних інтересів територіальних громад. Проте, районний рівень у зв'язку з укрупненням та зміцненням районного рівня потребує власних коштів.

Бюджетні зміни у фінансуванні районного рівня місцевого самоврядування ускладнюють діяльність представницьких установ – районних рад. Саме через неможливість сформулювати програми розвитку районів, що дало б змогу районним радам представляти інтереси територіальних громад.

Щоб пом'якшити потенційні негативні результати нового районного поділу, необхідно:

1. Міністерству розвитку громад і територій створити систему моніторингу результативності утвореного адміністративно-територіального устрою щодо дотримання внутрішніх районних соціально-економічних відносин, а також результативності надання соціально-адміністративних послуг населенню. Моніторинг дозволить з'ясувати основні упущення у визначенні меж окремих регіонів та підготувати їх оновлений варіант з метою можливого коригування меж адміністративно-територіальних одиниць.

2. Унормувати питання адміністративно-територіального устрою, шляхом відображення:

- основних принципів утворення адміністративно-територіального устрою;
- категорій адміністративно-територіальних одиниць та порядку зміни їх статусу та меж;
- категорій населених пунктів та оновлених критеріїв віднесення до них;
- зобов'язати Кабінет Міністрів України визначити або утворити центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері розвитку місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою;
- утвердити перелік документів, потрібних для внесення змін до Реєстру адміністративно-територіальних одиниць.

3. Здійснити удосконалення механізмів протидії порушенням законності в діяльності органів місцевого самоврядування:

а) У межах Конституції України. Прийняття законопроєкту «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації влади в Україні» (від 30.12.2020р. № 4298), який зможе наділити місцеві державні адміністрації повноваженнями нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування в частині часткового блокування прийнятих органами місцевого самоврядування рішень, які спрямовані на порушення державного суверенітету України [69].

б) За рахунок конституційної реформи, яка передбачатиме глибшу децентралізацію влади забезпечити: інституційний розподіл органів, що здійснюють виконавчу владу; скасування норм про делегування повноважень; надання префектам повноважень щодо забезпечення законності діяльності органів місцевого самоврядування.

4. Прийняти новий Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», який має окреслити компетенцію органів місцевого самоврядування на різних рівнях адміністративно-територіального устрою. Розмежування компетенції дозволить забезпечити формування бюджетів адміністративно-територіальних одиниць, у тому числі регіонального рівня.

5. Розробити зміни до Бюджетного і Податкового кодексу України щодо формування районних бюджетів залежно від змісту нового законодавства про місцеве самоврядування.

6. У майбутньому збільшити застосування інститутів прямої демократії у разі зміни територіального устрою та при здійсненні місцевого самоврядування:

- завбачити проведення місцевих референдумів у разі чергових змін лише в адміністративно-територіальних одиницях базового рівня – територіальних громадах. Умовою проведення такого референдуму має бути гарантія того, що винесені на голосування під час реалізації зміни не призведуть до порушення критеріїв, встановлених законодавством для різних категорій адміністративно-територіальних одиниць;

- запровадити обов'язок проведення громадських консультацій на районному рівні щодо адміністративно-територіальних змін.

Кабінет Міністрів України направив на розгляд Парламенту проект Закону «Про службу в органах місцевого самоврядування». Документ зареєстровано 5 січня 2022 року за № 6504. Його розробник – Національне агентство України з питань державної служби.

З прийняттям законопроекту, службу в органах місцевого самоврядування нарешті буде синхронізовано із законом України «Про державну службу».

У пояснювальній записці до проекту Закону йдеться, що в контексті децентралізації публічної влади серед пріоритетів - удосконалення принципів служби в органах місцевого самоврядування (ОМС), процедур добору та проходження служби в ОМС, соціальних гарантій та відповідальності службовців місцевого самоврядування, стимулювання кар'єрного зростання, деполітизації цієї служби та ін.

У Міністерстві розвитку громад та територій, яке є ключовим у реалізації завдань реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, законопроект «Про службу в органах місцевого самоврядування» назвали надзвичайно важливим для розвитку професійних кадрів органів місцевого самоврядування.

Опитування, яке проводилось серед посадових осіб місцевого самоврядування на базі Центру підвищення кваліфікації Херсонської обласної ради, визначили перелік питань, з якими зіштовхнулись об'єднані територіальні громади на початку свого створення. Серед них такі:

- Фінансове забезпечення;
- Кадровий потенціал;
- Освіта;
- Недостатнє методичне забезпечення;
- Розпорядження землями за межами населених пунктів.

Результати опитування показані на рис.2

В опитуванні приймали участь 78 посадових осіб місцевого самоврядування. Найбільше питання, яке виникло у територіальних громад, це розпорядження землями за межами населених пунктів. На даний час це питання вирішено, територіальним громадам передано право розпоряджатися землями за межами населених пунктів. Що стосується фінансового забезпечення територіальних громад. Громади повинні ефективно використовувати свій регіональний, природний потенціал для наповнення своїх бюджетів. Але для цього необхідно мати потужний кадровий потенціал, який буде спроможний та мати достатній досвід та освіту для виконання покладених на нього завдань. Тому реформа системи місцевого самоврядування разом з децентралізацією влади вимагають якісних

кадрів на місцях – професійних, мотивованих, здатних ефективно працювати над розвитком громад.

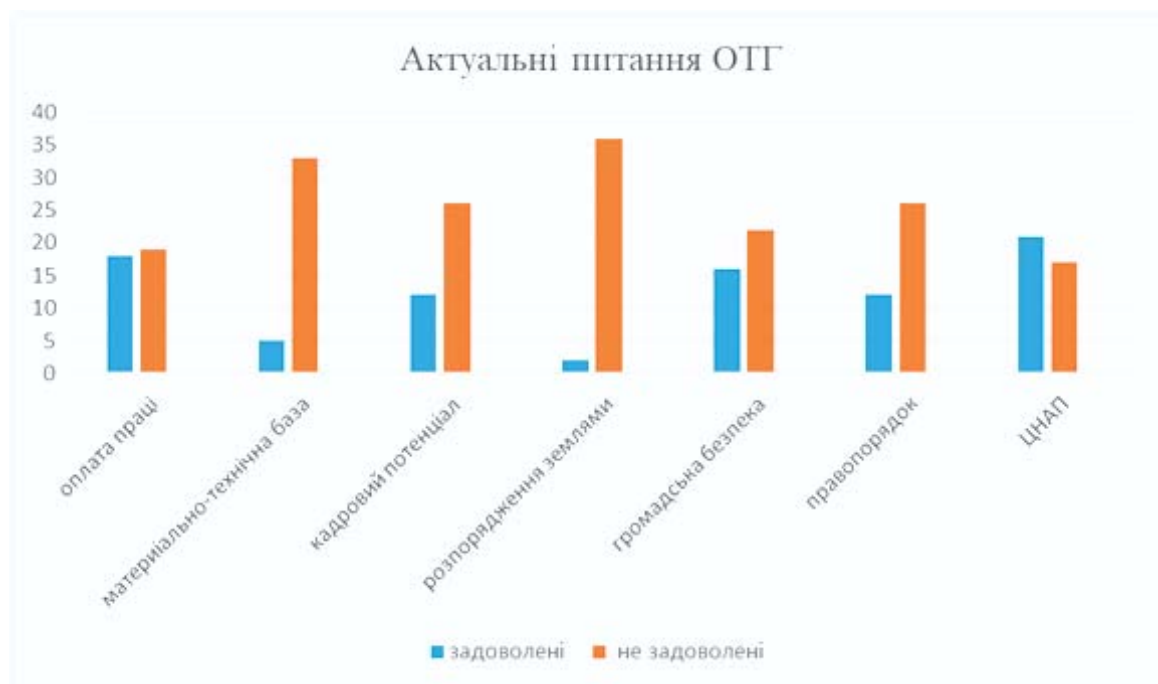

Рис.2. Перелік питань, з якими зіштовхнулись територіальні громади на початку свого створення

Тому Закон «Про службу в органах місцевого самоврядування» повинен буде розглянутий найблищим часом для того щоб парламент зміг ухвалити ті норми, яких потребують службовці органів місцевого самоврядування. Проєкт Закону передбачає зміни, зокрема, щодо:

- розмежування статусу службовців місцевого самоврядування та виборних посадових осіб місцевого самоврядування;
- закріплення принципу політичної неупередженості службовців місцевого самоврядування, із збереженням за ними конституційного права обиратися та гарантій передбачених виборчим законодавством;
- закріплення повноважень керівника служби в органах місцевого самоврядування;
- упорядкування проведення відкритих конкурсів на посади службовців місцевого самоврядування; опублікування оголошення

про конкурс та результатів його проведення через Єдиний портал вакансій публічної служби;

- оновлення порядку формування складу конкурсної комісії;
- запровадження щорічного оцінювання результатів службової діяльності службовців місцевого самоврядування;
- оновлення порядку професійного розвитку службовців місцевого самоврядування;
- запровадження механізмів кар'єрного просування службовців місцевого самоврядування, шляхом застосування можливості переведення на вищі посади служби в органах місцевого самоврядування в межах категорії посад протягом одного року після отримання відмінної оцінки за результатами щорічного оцінювання;
- удосконалення кадрового резерву службовців місцевого самоврядування;
- встановлення рамки посадових окладів службовців місцевого самоврядування;
- встановлення дисциплінарної та матеріальної відповідальності службовців місцевого самоврядування.

Враховуючи все вищесказане можна визначити основні проблеми децентралізації влади в Україні є:

- складна демографічна ситуація у більшості територіальних громад (старіння населення та виїзд молоді за кордон, знелюднення сільських територій та концентрація людей працездатного віку у велих містах);
- нерозвиненість форм прямого народовладдя, неспроможність членів громад до солідарних дій, спрямованих на захист своїх прав та інтересів, у співпраці з органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади задля сталого розвитку громади;
- закритість і непрозорість діяльності органів місцевого самоврядування, високий рівень корупції, що призводить до зниження ефективності використання ресурсів, погіршення інвестиційної привабливості територій, зростання соціальної напруги;
- погіршення якості та доступності публічних послуг внаслідок неспроможності переважної більшості органів місцевого самоврядування здійснювати власні і делеговані повноваження.

Проаналізувавши законодавчу базу, проекти підзаконних актів, проекти законів, що плануються бути прийняти найблищим часом, можна констатувати, що основними шляхами удосконалення механізмів децентралізації влади в сучасній Україні є:

- розмежування повноважень, прав та обов'язків різних рівнів влади відповідно до сутності демократичної держави та громадянського суспільства, що дозволить досягти балансу інтересів у системі публічних відносин;
- забезпечення втілення принципу субсидіарності як способу подолання конфлікту інтересів між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;
- розширення прав територіальних громад щодо вирішення проблем їх життєзабезпечення.

Зауважимо, що необхідними кроками для завершення реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні мають стати:

- закріплення трирівневої системи адміністративно-територіального устрою України (область, район, громада – наразі сформовано 136 районів та 1469 територіальних громад);
- передача функцій виконавчої влади від місцевих адміністрацій виконавчим органам рад відповідного рівня;
- розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування за принципом субсидіарності і наділення громад максимально широким переліком повноважень;
- забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування необхідними ресурсами, в тому числі через участь громад у розподілі загальнодержавних податків;
- ліквідація державних адміністрацій і створення державних представництв - інституту префектів з координаційними і контролюючими функціями, а не виконавчими функціями.

Висновки. В Україні зараз активно триває реформа децентралізації – найбільш успішна в країні за останні 6 років. Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади, або децентралізація, передбачає створення умов для формування відповідальної та ефективною місцевої влади, здатної

забезпечити безпечне та комфортне середовище для людей по всій території нашої країни. Децентралізація в Україні – це не просто передача повноважень, ресурсів та компетенції вирішувати основні питання життя на найбільш наближеному до людини рівні, де це можна зробити найефективніше (відповідно до принципу субсидіарності), а створення базового суб'єкта місцевого самоврядування – спроможної територіальної громади.

Незважаючи на загалом позитивне сприйняття реформи громадами в регіонах України, можемо зазначити наявність певних суттєвих недоліків в її поточному вигляді. Серед основних зауважень з приводу реформи, як правило, зазначали наявність в громадах «прогалин» в законодавстві, брак практичного досвіду та навичок в управлінні громадою, а також проблеми у відносинах з обласними або районними державними адміністраціями. Наразі на розгляді Верховної Ради перебуває декілька законопроектів, що покликані ліквідувати недосконалість законодавства у бюджетних відносинах, територіальних та фінансових галузях.

Для завершення децентралізації необхідно внести зміни до Конституції України щодо відносин між центральними та місцевими органами влади, а також ухвалити законодавство про місцеві референдуми та стосовно самоврядування у міських громадах. Це посилить вплив громади на діяльність місцевої влади та ухвалення ключових рішень саме на місцях.

Незважаючи на врахування досвіду інших країн світу щодо децентралізації, це поняття й досі залишається незрозумілим для більшості українців, адже впровадження такої системи за кордоном обумовлене історичним досвідом з урахуванням специфіки становлення та розвитку конкретної держави, тому запозичення певної моделі не гарантує досягнення успіху під час її впровадження в Україні. Європейський і світовий досвід свідчать, що місцеві проблеми можуть ефективно вирішуватися виключно на місцевому рівні. Децентралізація передбачає передачу повноважень вирішувати місцеві проблеми на найближчий для людей рівень – від центральної державної влади органам місцевого самоврядування – безпосередньо громадам, а також забезпечити громади власними

a new balance of checks and balances is actually being formed. The essence of the decentralization reform is to expand the powers, resources and responsibilities of local governments by transferring them from the state to the local level. The purpose of decentralization reform is to form effective local self-government to create and maintain a full and comfortable living environment for the citizens of our country, provide them with quality and affordable public services, establish institutions of direct democracy, harmonize the interests of state and local communities. The reform of decentralization of power presupposes the responsibility of local self-government bodies to the inhabitants of communities for the efficiency of their work, and to the state for its legality. To complete decentralization, it is necessary to amend the Constitution of Ukraine on relations between central and local authorities, as well as to adopt legislation on local referendums and self-government in urban communities. This will increase the community's influence on local government activities and key decision-making on the ground. Despite the experience of other countries in the world on decentralization, this concept is still unclear to most Ukrainians, because the implementation of such a system abroad is due to historical experience, taking into account the specifics of formation and development of a particular state. in Ukraine. European and world experience shows that local problems can be effectively solved only at the local level. Decentralization involves the transfer of power to solve local problems to the level closest to the people - from the central government to local governments - directly to communities, as well as to provide communities with their own financial resources that will enable them to solve these problems. Local governments are accountable to voters for the effectiveness of their work, and to the state for responsibility for the rule of law. It has great potential to stimulate the development of the regions and, through this development, Ukraine as a whole. The article identifies the main advantages and problems of administrative reform and its further impact on modern public administration.

Key words: *Decentralization, local self-government, public administration, territorial community, administrative-territorial reform.*

Received: 02.09.21

References

1. Konstytutsiia Ukrainy (zi zminamy) [Constitution of Ukraine (as amended)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30 [in Ukrainian].
2. Kryshtanovych, M., Dzanyi, R., Topalova, Ye., Tokhtarova, I., & Pirozhenko, N. (2020). Vyklyky kontseptualnoho rozuminnia staloho rozvytku shchodo detsentralizatsii vlady ta vidpovidalnosti v umovakh postmodernoho suspilstva [Challenges of the conceptual understanding of sustainable development regarding the decentralization of power and responsibility in a postmodern society]. *Postmoderni vidkryttia – Postmodern Discoveries*, 11(3), (pp. 257-268). DOI: <https://doi.org/10.18662/po/11.3/212> <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/po/article/view/3105> [in Ukrainian].
3. Sierohin, S.M., & Honcharuk N.T. (2015). Teoretychni zasady ta osnovni napriamky reformuvannia miskoho samovriaduvannia y detsentralizatsii vlady v Ukraini [Theoretical principles and main directions of reforming urban self-government and decentralization of power in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i miskoho samovriaduvannia – Theory and practice of public administration and urban self-government*, 2 [in Ukrainian].
4. Pro spivrobotnytstvo terytorialnykh hromad: Zakon Ukrainy vid 17.06.2014 № 1508-VII [On cooperation of territorial communities: Law of Ukraine of June 17, 2014 № 1508-VII]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18> [in Ukrainian].
5. Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad: Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 № 157-VIII [On voluntary association of territorial communities: Law of Ukraine of 05.02.2015 № 157-VIII]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> 11 [in Ukrainian].
6. *Rozporiadzhennia Kabminu Ukrainy Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini : vid 02 kvitnia 2014 roku № 333-r.* [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine The concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine: from April 2, 2014 № 333-r.] [in Ukrainian].
7. Pro mistseve samovriaduvannia: Zakon Ukrainy pryiniaty 20.05.1997 r. № 24 [On Local Self-Government. Law of Ukraine of 20.05.1997 r. № 24]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

8. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro mistsevi derzhavni administratsii» ta diiovykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo reformuvannia terytorialnoi orhanizatsii vykonavchoi vlady v Ukraini: zakonodavchi zakon Ukrainy 2009 roku № 2000 Zakonu Ukrainy 2010 roku [On Amendments to the Law of Ukraine «On Local State Administrations» and current legislative acts of Ukraine on reforming the territorial organization of executive power in Ukraine: Legislative Law of Ukraine 2009 № 2000 Law of Ukraine 2010]. *w1.c1.rada.gov.ua*. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70293 [in Ukrainian].

9. Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo pravosuddia): Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 № 1401-VIII [On Amendments to the Constitution of Ukraine (Regarding Justice): Law of Ukraine of 02.06.2016 № 1401-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1401-19> [in Ukrainian].

10. Pro vnesennia zmin do diiovykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo dii derzhavnoho kontroliu za vidpovidnistiu rishenniam orhaniv mistsevoho samovriaduvannia» (2017): proekt Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnyi kontrol» (2017): proekt Zakonu Ukrainy ta Ukrainy [On Amendments to the Current Legislative Acts of Ukraine of State Control over Compliance with Decisions on Local Self-Government Bodies (2017): Draft Law of Ukraine «On State Control» (2017): Draft Law of Ukraine and Ukraine]. Retrieved from https://www.minregion.gov.ua/wpcontent/uploads/2017/04/Proekt_ZU_Pro_derg_kontrol.pdf [in Ukrainian].

11. *Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia vid 15 zhovtnia 1985 roku.// Ofitsiinyi visnyk Ukrainy vid 03.04.2015 roku. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 16.11.2009 r. [European Charter of Local Self-Government of October 15, 1985// Official Gazette of Ukraine of April 3, 2015. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine of November 16, 2009]* [in Ukrainian].

12. Pro zatverdzhennia metodyky formuvannia spromozhnykh terytorialno-nykh hromad: Postanova Kabinetu Ministriv vid 04.04.2015 r. № 214 [On approval of the methodology for forming able-bodied territorial communities: Resolution of the Cabinet of Ministers of 04.04.2015 № 214]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

13. Zakon Ukrainy pro vnesennia zmin do zakonu Ukrainy Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad shodo sproshchennia protsedury

zatverdzhennia perspektyvnykh planiv formuvannia terytorii hromady Avtonomnoi Respubliky Krym, oblasna derzhavna hromadskist Krym, oblasna derzhavna terytorii Krym, oblasna derzhava terytorii, zakon Ukrainy № IX 209 Zakonu Ukrainy Pro derzhavnyi zakhyst Ukrainy Ukrainy pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad shchodo sproshchennia protsedury zatverdzhennia perspektyvnykh planiv utvorennia terytorii hromad Avtonomnoi Respubliky Krym, oblastei, pryiniato 5 hrudnia 2019 roku № 348-IX [Law of Ukraine on Amendments to the Law of Ukraine «On Voluntary Association of Territorial Communities» to simplify the procedure for approving long-term plans for the formation of communities of the Autonomous Republic of Crimea, regional state community of Crimea, regional state territory of Crimea, regional state territory, law of Ukraine № IX 209 of the Law of Ukraine «On State Protection of Ukraine» of Ukraine on voluntary association of territorial communities to simplify the procedure for approving long-term plans for the formation of the community of the Autonomous Republic of Crimea, regions, adopted December 5, 2019 № 348-IX]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

14. Proekt zmin do Konstytutsii v chastyni detsentralizatsii potribno obhovoriuvaty z predstavnykamy mistsevoho samovriaduvannia – Asotsiatsiia obiednanykh terytorialnykh hromad. [The draft amendments to the Constitution regarding decentralization should be discussed with representatives of local self-government - the Association of United Territorial Communities.]. *uacrisis.org*. Retrieved from <http://uacrisis.org/ua/74409-proyekt-zmin-konstitutsiyi-asotsiatsiya-otg> [in Ukrainian].

15. Proekt Zakonu nomer 2598 vid 13.12.2019 Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy shchodo detsentralizatsii vlady vid 13.12.2019 № 2598 [Draft Law № 2598 of 13.12.2019 On Amendments to the Constitution of Ukraine on Decentralization of Power of 13.12.2019 № 2598]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

16. Zakon Ukrainy Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy Pro mistsevi derzhavni administratsii ta diiovykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo detsentralizatsii ta rozmishchennia povnovazhen iz orhaniv mis-sovoho samovriaduvannia [Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine» On Local State Administrations and effective legislative acts of Ukraine on decentralization and placement of powers from local self-government bodies]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

17. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy Pro utvorennia ta likvidatsiiu raioniv [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine On the formation and liquidation of districts]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 33, st.235. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Tekst> [in Ukrainian].

18. Zakon Ukrainy Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta diiovykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo podatkovoi reformy [Law of Ukraine On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Current Legislative Acts of Ukraine on Tax Reform]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19> [in Ukrainian].

19. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo vyznachennia terytorii ta administratyvnykh tsestriv terytorialnykh hromad: Zakon Ukrainy vid 16.04.2020 № 562 [On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning the Definition of Territories and Administrative Centers of Territorial Communities: Law of Ukraine of 16.04.2020 № 562]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-20#Tekst> [in Ukrainian].

20. Petrushenko, Yu., & Ventsel, V. (Ed.). (2020). Innovations in fiscal equalization management: decentralization reform. *Marketing and Innovation Management*, 1, (pp. 208–221). DOI: <http://doi.org/10.21272/mmi.2020.1-17> [in English].

21. Nehoda, A.Z. Konstytutsiiu chy bez Konstytutsii, krytychno vazhlyvo zavershyty detsentralizatsiiu do mistsevykh vyboriv [Constitution or without a Constitution, it is critical to complete decentralization before local elections]. *decentralization.gov.ua*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/12271?page=9> [in Ukrainian].

22. Proekt Zakonu Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo detsentralizatsii vlady): pov. № 2217a vid 01.07.2015 [Draft Law on Amendments to the Constitution of Ukraine (concerning decentralization of power): pov. № 2217a of 01.07.2015]. *w1.c1.rada.gov.ua*. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812 [in Ukrainian].

23. Proekt Zakonu Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo detsentralizatsii vlady): pov. № 2598 vid 13.12.2015 [Draft Law on Amendments to the Constitution of Ukraine (on decentralization of power): pov. № 2598 of 13.12.2015]. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=67644 [in Ukrainian].

24. Proekt Zakonu Ukrainy Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: vid 20.12.2019, pov. № 2653 [Draft Law of Ukraine On Amendments to the Law of Ukraine On Local Self-Government in Ukraine: dated 20.12.2019, floor № 2653]. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=67740 [in Ukrainian].

25. Skuratovych, I.M. (2018). Administratyvno-terytorialnyi podil ta derzhavne upravlinnia u feodalno-rozdrobленomu rusi [Administrative-territorial division and public administration in the feudal-fragmented movement]. *Yurydychnyi forum – Legal Forum*, 2, (pp. 124-132) [in Ukrainian].

26. Kravtsiv, V., & Zhuk, P.V. (2016). Reforma administratyvno-terytorialnoho ustroiu: rezultaty, problemy, podalshi dii [Reform of the administrative-territorial system: results, problems, next steps]. *Stratehichna panorama – Strategic Panorama*, 2, (pp. 104-112) [in Ukrainian].

27. Pohorilko, V. (2002). Konstytutsiine pravo Ukrainy [Constitutional law of Ukraine]. *Naukova dumka – Scientific thought* [in Ukrainian].

28. Prykhodchenko, L.L., Sakhanenko, S.Ie., & Nadolishnii, P.I. (2017). *Systema derzhavnogo upravlinnia v umovakh detsentralizatsii vlady: mekhanizmy horyzontalnoi vzaiemodii* [The system of public administration in terms of decentralization of power: mechanisms of horizontal interaction]. Odessa: ORIDU NADU [in Ukrainian].

29. Hetman, A.B. (2008). Pryntsypy administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy [Principles of administrative-territorial organization of Ukraine]. *Universytetski naukovi zapysky – University Scientific Notes*, 3, (pp. 49-54) [in Ukrainian].

30. Zelinska, N.S. (2009). Udoskonalennia mekhanizmu rehuliuвання ATU: rehionalnyi riven [Improving the ATU regulation mechanism: regional level]. *Potochnyi pytannia derzhavnogo upravlinnia – Current issues of public administration*, 2, (pp. 186-195) [in Ukrainian].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Плющ Руслан Миколайович: Херсонський національний технічний університет: вул. Бериславське Шосе, 24, м. Херсон, 73008, Україна.

Ruslan Pliushch: Kherson National Technical University: Beryslavske Shosse, 24, Kherson, 73008, Ukraine.

ORCID.ORG./ 0000-0003-1135-1482

E-mail: r.pliushch@gmail.com

Філіппова Вікторія Дмитрівна: Херсонський національний технічний університет: вул. Бериславське Шосе, 24, м. Херсон, 73008, Україна.

Viktoriia Filippova: Kherson National Technical University: Beryslavske Shosse, 24, Kherson, 73008, Ukraine.

ORCID.ORG./ 0000-0002-8476-3341.

E-mail: filippova_vd@ukr.net

Проніна Оксана Володимирівна: Херсонський національний технічний університет: вул. Бериславське Шосе, 24, м. Херсон, 73008, Україна.

Oksana Pronina: Kherson National Technical University: Beryslavske Shosse, 24, Kherson, 73008, Ukraine.

ORCID.ORG./ 0000-0002-6449-1887

E-mail: Gydksz@ukr.net

балансу інтересів у цій сфері та пріоритетів соціального розвитку під час їх державного закріплення, зокрема визначення національної ідеї та громадської безпеки як векторів такої безпеки.

Констатовано головне призначення безпеки, що полягає у встановленні, підтримки і забезпеченні за допомогою різних засобів, методів і способів стану, при якому суб'єктам не загрожує небезпека, тобто здійснюється захист від небезпеки.

Ключові слова: держава, соціальна політика, державне управління, поняття, національна безпека, розвиток.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Об'єктивно необхідна модернізація українського суспільства, формування його нової ідентичності, припускають і включають становлення і зміцнення соціального партнерства, міжнаціональної згоди і громадянського миру. Усі ці стани виступають як інтегроване вираження національної безпеки в соціальній сфері, яка, у свою чергу, є результатом цілеспрямованої і послідовної політики держави з регулювання усієї системи громадських стосунків. Усебічно дослідження цієї політики має важливе теоретичне і практичне значення.

Таким чином, актуальність теми дослідження обумовлена наступними обставинами:

По-перше, для сучасної України характерні процеси поглиблення соціально-економічної нерівності, розшарування суспільства, що є наслідком недостатньо ефективної соціальної політики, тривалих реформ в усіх сферах суспільства, в результаті яких виникла безліч проблем в системі забезпечення національної безпеки в соціальній сфері. Дієвість зусиль, що робляться державою в цьому напрямі, безпосередньо залежить від їх наукового визначення і обґрунтування.

По-друге, перехід українським суспільством на ринкові стосунки, з одного боку, його інтеграцію у глобалізаційному світі, з іншої, створюють різного роду виклики і загрози його соціальному розвитку. Їх прогнозування і оцінка є необхідною частиною політики забезпечення безпеки в соціальній сфері.

По-третє, демократизація і лібералізація громадських стосунків в країні зумовили відмову від авторитарних методів управління соціальною сферою і забезпеченням безпеки в ній. Це ставить до порядку денного розробку нових, адекватних часу і обставинам напрямів, форм і методів відповідної управлінської діяльності.

По-четверте, в країні і світі накопичений різноманітний досвід управління забезпеченням безпеки в соціальній сфері. Його узагальнення і осмислення важливе для створення якісної багаторівневої системи державного управління забезпеченням безпеки в соціальній сфері.

По-п'яте, недостатнє теоретичне обґрунтованість проблеми дослідження управління забезпеченням безпеки в соціальній сфері негативно позначається на підготовці фахівців, практично зайнятих забезпеченням безпеки в соціальній сфері. Хоча в системі вищої освіти читаються спеціальні курси з проблем соціальної сфери, однак це негативно позначається на підготовці фахівців, практично зайнятих забезпеченням безпеки в соціальній сфері. Хоча в системі вищої освіти читаються спеціальні курси з проблем соціальної безпеки, проте в навчальних програмах і планах, змісті багатьох навчальних посібників питання її політичного управління не є предметом спеціальної уваги.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Досліджувана проблема у вітчизняній науці стала предметом спеціальної уваги відносно нещодавно. Проте, вже накопичений досить великий масив досліджень і публікацій, що розкривають різні аспекти теми, а саме при написанні наукової статті було використано наступні наукові джерела [1-5]. Метою статті є аналіз сутності соціальної політики держави, як складової національної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми, завдання і шляхи зміцнення національної безпеки можуть диференціюватися за галузевим, територіальним, функціональним, видовим принципами. Диверсифікація важлива, оскільки вона артикулює значущість тих або інших сфер громадського життя,

виникнення нових небезпек і загроз соціуму. Вона потрібна для поглибленого пізнання тих проблем і протиріч, які здатні порушити нормальний хід життя, а також для чіткого розподілу ролей і відповідальності між різними структурами і кращої координації їх діяльності з забезпечення безпеки. Стратегія національної безпеки Української держави на офіційному державному рівні встановлює, що забезпечення національної безпеки здійснюється разом з іншими сферами і в соціальній сфері. Розкриття змісту соціальної сфери як субстанціональна основа безпеки і визначення найважливіших завдань з її реформування становить основу держави. У політиці безпеки вона виступає як її об'єкт, ресурс і засіб. Операціоналізація поняття «Безпека в соціальній сфері» здійснюється на підставі розробленої методології; уточнення категоріального апарату, дозволяє уникнути описовості і не суворості викладу, надати, можливо однозначніший і зрозуміліший характер використовуваному науковому інструментарію. Введення в науковий оборот цього поняття як відносно самостійного виду безпеки, убереже від бездумного розпорошення соціальної сфери, штучного її розчленовування, розкидання її елементів за іншими видами безпеки.

Детальний аналіз наявних в літературі визначень соціальної безпеки показує, що у багатьох трактуваннях даного феномену простежується відома однобічність і недомовленість. У прагненні заповнити їх, необхідно підкреслити, що безпека в соціальній сфері не є суто соціальною категорією, але містить в собі соціальне, політичне, етичне і інші виміри. Її основу складає виробництво максимальної кількості соціальних послуг і благ найбільш ефективним способом. Проте ефективність має декілька характеристик: відповідність функціональному призначенню; міра задоволення соціальних потреб особи, суспільства і держави; ресурсо- і природозбереження; та ін., які в певних умовах можуть знаходитися в конфлікті між собою. До того ж ефективність соціальної сфери обумовлена багатьма іншими чинниками (природно-кліматичними, політичними, соціально-економічними, демографічними, менталітетом населення і т. п.).

Термін «безпека в соціальній сфері» підкреслює соціальний вимір національної безпеки, розкриває характер і рівень соціального розвитку суспільства, міру внутрішньої єдності складових його груп, його здатність забезпечити людині гідне життя в сприятливому середовищі існування. Тут в полі зору знаходяться змістовні характеристики соціальної структури суспільства (демографічна, класова, етнонаціональна, конфесійна, територіальна, професійна та ін.), статус і самопочуття складових його груп, зміст і форми соціальних зв'язків, соціальна інфраструктура, системи життєзабезпечення, соціального захисту і соціалізації людей, рівень і якість життя, права і свободи людини, соціальна активність і соціальна відповідальність громадян і інше. В той же час ми не рахуємо «соціальну безпеку» науково не коректною категорією. І «соціальна безпека» і «безпека в соціальній сфері» цілком операціональні. Вони означають з різною мірою деталізації і під різною точкою зору описують одну і ту ж систему стосунків, інститутів і встановлень. Обґрунтування сформульованого положення зажадало поглибленого аналізу поняття «Соціальна сфера», яке ще не отримало сталого, однозначного тлумачення в політичній науці і політичних документах. В статті соціальна сфера визначається як складна відносно самостійна освіта, що корелюється з іншими сферами життєдіяльності суспільства і включає у свою структуру взаємозв'язані компоненти, які і є власне об'єктами безпеки в соціальній сфері. Безпека в соціальній сфері ні зрозуміти, ні проаналізувати, ні забезпечити неможливо, не розкривши природу, зміст і характер існуючих соціальних загроз і небезпек. Їх кваліфікація, класифікація і, якщо і коли можливо, квантифікація, створюють початкову основу для типологізації і структуризації безпеки і в той же час визначають зміст і спрямованість політики забезпечення безпеки в соціальній сфері.

У зв'язку з цим нами було проаналізовано класифікацію небезпек за різними підставами. Відзначено, що для характеристики викликів і загроз в соціальній сфері треба враховувати їх обумовленість конкретними історичними, політичними, соціально-економічними і духовно-моральними умовами життєдіяльності соціуму. У

сучасній Україні багато з них породжуються специфічними особливостями перехідного періоду, коли захисні системи країни дезорганізовані або ослаблені, а ресурси для їх зміцнення обмежені. Але у будь-якому випадку безпека в соціальній сфері будується на основі і з використанням усіх ресурсів, засобів і методів, які мають в розпорядженні держава і суспільство, іноді – вони мають вирішальний вплив на безпеку в інших сферах життєдіяльності соціуму.

Розкриває політичний зміст управління забезпеченням безпеки в соціальній сфері, можливості, необхідність і межі участі держави в цьому політичному процесі. Державна політика в області забезпечення безпеки в соціальній сфері є частиною внутрішньої і зовнішньої політики України та сукупністю скоординованих і об'єднаних єдиним задумом політичних, організаційних, соціально-економічних, правових, інформаційних, спеціальних і інших заходів і дій. Всебічно і повно зрозуміти її можна тільки в широкому контексті стосунків, що виникають в політичній системі, важливими і відносно самостійними ланками, якими є держава, громадянське суспільство і бізнес-структури.

Вони формуються і функціонують під впливом різних причин, керуються різними мотивами, вирішують властиві тільки ним завдання. Відносно цілісні і, певною мірою, опозиційні по відношенню до двох інших, вони виступають як нерозривно пов'язані політичні інститути і політичні суб'єкти.

Нами аналізуються ці фактори, відмінність їх цілей і цінностей, а також спільність, що обумовлює можливість і необхідність їх співпраці, диференціація і координація в питаннях забезпечення безпеки в соціальній сфері. Їх взаємодія розглядається як один з напрямів взаємозв'язку соціальної сфери і політики. Ми вважає, що об'єктом політичного управління може бути будь-яка сторона будь-якої сфери громадського життя, а її регулювання може здійснюватися найрізноманітнішими інструментами – правовими і педагогічними, фінансовими і інформаційними, адміністративними і економічними і т. д. Безпека, стабільність і стійкість держави знаходяться в прямій залежності від закріплення в законах і

житті принципів демократії, справедливості і гуманності. Історія і сучасність показують, що якщо політика ударає по соціальному благополуччю народу, то він усуває таку політику і її прибічників від влади. Деформації соціальної сфери відбиваються на людях, які реагують на це дуже швидко і рішуче. Без міцної соціальної сфери не може бути політичної стабільності. Відповідно до цього і сама безпека в соціальній сфері з'являється як політична категорія. Абсолютно особлива роль соціальної сфери в системі забезпечення національної безпеки, пояснює, чому вона є постійним і важливим предметом політичного управління, регуляції і регламентації. Аналізуючи їх зміст і форми, ми спеціально зупиняємося на з'ясуванні співвідношення державної влади і державного управління, в іншій транскрипції – політики і адміністрування. Будується розглядається уявлення про те, що політика, влада, держава і управління не зовсім самостійні і самодостатні утворення, а різні прояви одного у своїй суті феномену. У зміст будь-якої з чотирьох названих категорій імпліцитно входять три інших. Державна влада функціонально складається з двох рівнів: один визначає цілі і завдання, напрями і пріоритети діяльності: виробляє «політику», інший організовує практичну роботу за рішенням сформульованих завдань: реалізує політику. У реальному житті функції цілепокладання, ухвалення політичного рішення і організації його виконання чітко і жорстко розділити між політиками і управлінцями в принципі неможливо. Всякий політик не може не бути частково управлінцем, і багато управлінців (особливо вищої ланки) у відомому сенсі є політиками. Політичний механізм управління з'являється як сукупність і логічний взаємозв'язок політичних елементів, процесів і закономірностей, за допомогою яких регламентується громадське життя, набуває бажаних параметрів. Формування і розвиток політичного механізму управління забезпеченням безпеки в соціальній сфері розгортається виходячи з уявлення про управління «по відхиленнях». Управлінські рішення приймаються як реакція на виникаючі проблеми внутрішнього і зовнішнього по відношенню до соціальної сфери обурення, тобто викликів і загроз особи, суспільству і держави в соціальній сфері. Безпека в соціальній сфері

- це характеристика цілісності системи або показник її динамічної рівноваги; вона описує здатність системи підтримувати своє нормальне функціонування в умовах зовнішніх і внутрішніх дій. Таке розуміння безпеки припускає не лише захищеність (разову, конкретну), але і здатність створювати механізми, що забезпечують нормальне функціонування і розвиток в умовах дій або загроз.

Політичний механізм управління забезпеченням безпеки може складатися з двох частин: механізму поточного управління і механізму безпеки (виживання і розвитку). Механізм поточного управління здійснює безпосереднє управління об'єктом, виконуючи рішення механізму безпеки (виживання і розвитку). Механізм безпеки (виживання і розвитку) розпізнає проблеми за відхиленнями від загальноприйнятих в суспільстві, державі або соціальній організації соціальних норм (життєвих стандартів) і після попереднього аналізу ділить їх на ординарні і неординарні. Ординарні проблеми спрямовуються у відповідні структурні підрозділи організації для рутинного вирішення. Іншими словами, вони передаються виконавчому механізму без якої-небудь його перебудови і вирішуються їм за допомогою засобів традиційного менеджменту. Неординарні проблеми вимагають вжиття спеціальних заходів. Викладені міркування дозволяють дійти висновку, що політичний механізм управління забезпеченням безпеки в соціальній сфері – це заснована на стратегії національної безпеки України і інших нормативних правових актах сукупність різних видів політико-управлінської діяльності цілісної, ієрархічної системи державних органів і установ, що здійснюють державну (законодавчу, виконавчу і судову) владу і суспільно-політичних організацій і інститутів, що здійснюють політичну артикуляцію і агрегацію загальних і специфічних інтересів, громадян і окремих соціальних і політичних груп населення, а також способів, методів і технології їх взаємовідносин, формальне і неформальне правило і процедуру, гарантоване міжнародне і національне право і включені в динаміку практико – політичних стосунків, які дозволяють оперативно вирішувати завдання забезпечення безпеки в соціальній сфері як інструменту політичного засобу. Політичний механізм

управління забезпечення безпеки в соціальній сфері утворюють декілька блоків. Нами проаналізовано утворення і / або реформування діючих на усіх рівнях державної влади : державному, регіональному і муніципальному державних структур, організацій, служб і установ; затвердження, збереження і вдосконалення структури громадських стосунків, які дозволяють задовольнити усю сукупність соціальних потреб суспільства; створенні і функціонуванні системи індивідуальної безпеки як сукупності заходів і засобів, вживані індивідами для забезпечення безпеки свого життя і майна, прав і свобод, самореалізації індивідуальних можливостей.

Для цього – запроваджується затвердження стилю безпечної життєдіяльності в сім'ї, школі, колективі, суспільстві, природному середовищі, а також активність в підтримці безпечного громадського і особового буття, існує правило: безпека кожного зумовлює безпеку усіх, у тому числі і держави.

Висновки. Таким чином, найвірніший шлях і спосіб забезпечення безпеки в соціальній сфері це звуження соціально-економічної бази і ліквідація причин соціальних небезпек. Тільки справедливо влаштоване суспільство несе позбавлення від різних соціальних небезпек. Його побудова вимагає глибокої реконструкції соціальної структури і стосунків, при якій забезпечувався б справедливий розподіл громадського багатства відповідно до вкладу кожного в його створення і нарощування, а також турбота про благополуччя усіх членів суспільства. Провідна і головна мета демократичної держави – культивування і розвиток гармонійних стосунків, здатних усувати соціальні небезпеки і загрози для життя суспільства і громадян. Організаційні засоби забезпечення безпеки в соціальній сфері пов'язані з розвитком системи забезпечення безпеки на основі вдосконалення механізмів стратегічного планування стійкого розвитку соціальної сфери і забезпечення безпеки під керівництвом вищого політичного керівництва країни. Основні ресурси забезпечення безпеки в соціальній сфері окрім об'єктивних особливостей географічного положення і наявності потужних силових структур, пов'язані з її інтелектуальним багатством, досить високим науково-технічним потенціалом,

education and accessibility for all categories of the population, provision of the population with the necessary social and material goods. The external and internal components of threats to the social security of the state have been identified, which has allowed to specify the concept of public administration to ensure this security as a set of methods and measures to maintain and improve its level of safe development by guaranteeing the independence, stability of the national economy and self-development of socio-economic systems.

The separation of approaches to the study of social security depending on the species classification (level and functional), and also the importance of ensuring a balance of interests in this area and priorities of social development during their state consolidation, including the definition of national ideas and public safety as vectors of such security.

The main purpose of security shall be stated, which is to establish, maintain and ensure by various means, methods and ways a state in which the subjects are not in danger, ie protection from danger.

Key words: *state, social policy, public administration, concept, national security, development.*

Received: 25.08.21

References

1. Bondarenko, M. (2010). *Bezopasnost kak sotsialnaya kategoriya: formirovanie kategorialno-ponyatiynogo apparata. Nauka i praktika [Security as a social category: the formation of the categorical-conceptual apparatus. Science and practice]*. Orel: Orlovskiy yuridicheskiy institut MVD Rossii. Retrieved from https://oriuy.mvd.rf/upload/site137/document_journal/CrTSJbK7QD.pdf [in Russian].
2. Andronov, V.A., Dombrovska, S.M., Kovalchuk, V.H., & Kriukov, O.I. (Ed.). (2016). *Ekolohichna bezpeka derzhavy: derzhavno-upravlinskyi vymir [Ecological security of the state: state-administrative dimension]*. Kharkiv: NUTsZU [in Ukrainian].
3. Kosolapov, N., Bogaturov, A., & Hrustalev, M. (2002). *Sila, nasilie, bezopasnost: sovremennaya dialektika vzaimosvyazey [Strength, violence, security: modern dialectics of relationships]*. *Ocherki teorii i politicheskogo*

analiza mezhdunarodnyih otnosheniy – Essays on the theory and political analysis of international relations. Retrieved from <http://www.twirpx.com/file/211557/> [in Russian].

4. Pavlusiva, S. Sotsialnaya bezopasnost [Social security]. *fb.ru*. Retrieved from <http://fb.ru/article/46303/sotsialnaya-bezopasnost> [in Russian].

5. Zakon Ukrainy Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy vid 19.06.2003 r. № 964-IV [Law of Ukraine On the basics of national security of Ukraine of 19.06.2003 № 964-IV]. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/964-15> [in Ukrainian].

Відомості про автора / Information about the Author

Примуш Роман Борисович: Національний університет цивільного захисту України: вул. Чернишевська, 94, м. Харків, 61023, Україна.

Roman Primush: National University of Civil Defence of Ukraine: 94 Chernyshevskya Str. Kharkiv, 61023, Ukraine.

ORCID.ORG./ 0000-0002-2408-6780

сільськогосподарського призначення державної власності – в комунальну власність територіальних громад та їх об'єднань. Проаналізована думка деяких науковців, що поняття «надання повноважень», оскільки воно означає як делегування, так і передачу повноважень та вплив на сьогоденні зрушення в державному управлінні. Розглянуто досвід країн Європейського Союзу про ефективність проведеної реформи децентралізації влади. Органи місцевого самоврядування нарешті наділяються державною функцією контролю за використанням та охороною земель в межах території громади. Акцентовано увагу на проблемах, з якими можуть в подальшому зіткнутись територіальні громади в процесі розпорядження землями комунальної власності.

Ключові слова: децентралізація влади; об'єднані територіальні громади; земельні ресурси; місцеве самоврядування, комунальна власність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Земля завжди була важливим природним ресурсом у всіх країнах світу, і не лише в сільському господарстві. Це те джерело, без якого не може існувати жодна країна. Тому кожна держава має свій підхід до використання землі і розробила унікальні засади державного управління. Можна зазначити, що основна мета державного землеустрою у провідних розвинених країнах – дбати про землю та підтримувати її в належному стані для майбутніх поколінь. Основними компонентами у сфері розпорядження земельними ресурсами є їх охорона, раціональне використання та подальше генерування усіх корисних та продуктивних властивостей. Використовувати землі як пріоритетний засіб виробництва допустиме протягом довготривалого періоду за умов її експлуатації згідно правил, однак вона не є безмежною у просторі і її не можливо штучно відтворити. Земля постає як одна із важливих матеріальних передумов процесу праці та головним речовим чинником виробництва в господарській діяльності сільськогосподарських підприємств. Для України ці проблеми є важливими, оскільки земля вже давно розглядається як інструмент

економічного зростання та добробуту її громадян, а основні принципи державної політики спрямовані на запобігання нелегального продажу землі. З іншого боку, предмет державного регулювання залишається слабо визначеним у законодавстві і, як наслідок, не розроблені принципи ефективного управління у сфері земельних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з управлінням земельними ресурсами в процесі децентралізації розглядали у своїх працях Н. Третяк, В. Ємельянов, П. Кулинич, Т. Титаренко А. Косач, М. Барановський, Т. Кравченко. Міжнародний досвід проведення реформ в умовах децентралізації досліджували В. Пилипів, Б. Данилишин. та ін. Розвиток сільських поселень в умовах децентралізації управління досліджували Т. Заяць, В. Рябоконт, М. Талавира, А. Горай, О. Василенко, М. Дяченко та ін.. І. Дробот, О. Мордвінов, А. Ткачук досліджують проблеми державного управління земельними ресурсами територіальних громад. Однак проведення кардинальних соціально-економічних перетворень та прийняття законопроектів щодо удосконалення управління та охорони земель у нашій державі постійно підвищують увагу до цієї проблеми. Не зважаючи на значний масив наукових напрацювань з означеної проблематики, залишається значна кількість питань, що потребують дослідження в сфері управління земельними відносинами територіальних громад. Це підтверджується динамічністю реформ, які зачіпають питання земельної децентралізації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження проблем та сутності перспективи реалізації земельної децентралізації, зокрема реформи органів державного управління земельними ресурсами, та передачі повноважень органів виконавчої влади у сфері земельних відносин місцевим органам влади для забезпечення ефективного використання та охорони земель територіальних громад.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Конституцією України [2] земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Надання Конституцією України землі статусу основного національного багатства, що перебуває

під особливою охороною держави, покладає на органи державної влади, органи місцевого самоврядування загальний обов'язок забезпечити регулювання раціонального використання та охорону земельних ресурсів України. З цією метою органи державної влади та органи місцевого самоврядування наділені законодавцем повноваженнями, які є невід'ємним елементом правового статусу будь-якого публічного органу і розуміються в науковій літературі та законодавстві як нерозривна єдність закріплених за органом публічної влади прав та обов'язків.

Численна кількість наукових праць присвячена співвідношенню понять «земля» і «земельна ділянка». Дефініція «земля» частіше використовується як економічна, географічна, екологічна, а не правова чи управлінська категорія. Земля – розташований над надрами, територіально обмежений кордонами України цілісний, нерухомий поверхневий шар земної кори, який є основою ландшафту та просторовим базисом для гармонійного розподілу місць розселення, діяльності людей, об'єктів природно-заповідного фонду з урахуванням економічних, соціальних, екологічних та інших інтересів суспільства, належить народу на праві абсолютної власності та складає частину національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави [19, с. 496].

Розглядаючи співвідношення поданих понять, можливо відмітити, що вони співвідносяться як частина та ціле. «Земля» виступає загальним об'єктом відносин, а «земельна ділянка» – безпосереднім. Але «земельна ділянка» маючи усі родові ознаки «землі», має ще відповідну додаткову видову ознаку - установлені межі. Вбачається некоректним вживання даних понять, як тотожних, хоча часто вони використовуються як синоніми законодавцем і науковцями.

Зрозуміло, коли мова йде про повноваження органів влади та місцевого самоврядування, об'єктом управління Земельний кодекс визначає «земельні відносини». Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», регламентуючи повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, визначає сферою регулювання «земельних відносин та охорони

навколишнього природного середовища» (ст. 33) [3]. При цьому, до основних галузевих повноважень місцевих державних адміністрацій, Закон України «Про місцеві державні адміністрації» відносить «повноваження в галузі використання та охорони земель, природних ресурсів і охорони довкілля» [24] .

Таблиця 1.

Тотожність визначення «земля» в різних джерелах

1.	Коренюк П.	«земля є головним засобом виробництва, предметом та частково продуктом праці в сільськогосподарському виробництві» [20, С. 11.]
2.	Дрозд О.	«земля характеризується тим, що вона: а) невід’ємна частина навколишнього природного середовища; б) територіально-просторова основа ландшафту; в) характеризується особливим ґрунтовим покривом; г) є основою для розміщення рослинності, водних об’єктів, корисних копалин, інших ресурсів і природних елементів [21, С. 33].
3.	ст.79 Земельного кодексу України	частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами [10].
4.	Шульга М.	Земельна ділянка як частину поверхні земного ґрунту, яка є основою ландшафту, має фіксовану площу, межі та місцезнаходження, а також характеризується певним якісним станом і притаманним їй правовим статусом [22, С. 29]
5.	Ільницька Н.	Земельна ділянка є об’єктом земельних відносин, і характеризує її як частину земель, яка, як безпосередній об’єкт земельних правовідносин, має фіксовану площу, межі, місце розташування, характеризується якісним станом, що відповідає її цільовому призначенню, і притаманним їй правовим режимом [23, С. 8].

Тому можна зазначити, що земельні ресурси територіальних громад – це певною мірою відновлювані об’єкти управління, які включають територію розміщення (територіальна громада), простір над нею, ґрунти, насадження та надра, що мають грошову цінність та матеріальну форму, потенційно можуть брати участь у виробництві агро- або промислової продукції, виконанні робіт, наданні послуг та приносити блага територіальній громаді переважно у вигляді земельної ренти [25, с. 41–45.].

Територіальні громади виступають суб’єктами земельних відносин як власники (розпорядники) земельних ділянок. Відповідно до статті 80 Земельного кодексу України, від імені територіальних громад у земельних відносинах правомочності суб’єкта комунальної власності здійснюють органи місцевого самоврядування.

В Україні процес децентралізації розпочато 2014 року з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [1], законів України «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об’єднання територіальних громад» [8] та змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації.

Все більшого розмаху в Україні набирає реформа децентралізації влади, зумовлена назрілою необхідністю перерозподілу владних повноважень від держави на користь місцевого самоврядування за прикладом найрозвинутіших країн світу. У основі зазначеної реформи лежить принцип відходу від загальної моделі вирішення місцевих проблем, характерної для роботи державних органів виконавчої влади, до моделі врахування всіх локальних особливостей і об’єктивних потреб територіальних громад, властивої діяльності саме органів місцевого самоуправління, підконтрольних відповідним територіальним громадам.

Децентралізаційні зрушення охопили всі сфери суспільних відносин. Земельні відносини не стали виключенням, які з огляду на їх провідну фундаментальну роль у забезпеченні формування належної матеріальної бази функціонування місцевих громад, набувають в нашій країні пріоритетного значення. При цьому між їх розвитком і процесами децентралізації державного управління існує чіткий

взаємозв'язок. Сучасні земельні відносини досягли стадії свого розвитку, яка потребує децентралізаційних змін. Водночас такі зміни, у свою чергу, спричинюють виникнення подальшого розвитку земельних відносин. Вказані процеси безумовно потребують свого теоретичного обґрунтування. Разом з тим у сучасній земельно-правовій доктрині існують лише окремі наукові праці, які зачіпають переважно загальні аспекти децентралізації владних повноважень у сфері земельних відносин на фоні відсутності комплексних досліджень у розрізі цілісного спектру існуючих практичних і теоретичних проблем.

В концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади зазначається, що однією з нагальних проблем розвитку місцевого самоврядування є подолання його відстороненості від вирішення питань у сфері земельних відносин. Для цього пропонується надання органам місцевого самоврядування базового рівня повноважень у вирішенні питань забудови (відведення земельних ділянок, надання дозволів на будівництво, прийняття в експлуатацію будівель), визначення матеріальною основою місцевого самоврядування майна, зокрема землі, що перебуває у власності територіальних громад сіл, селищ, міст (комунальній власності) та належної бази оподаткування, а також надання територіальним громадам права розпоряджатися земельними ресурсами у межах своєї території, об'єднувати свої майно та ресурси в рамках співробітництва територіальних громад для виконання спільних програм і більш ефективного надання публічних послуг населенню суміжних територіальних громад.

Цей процес дозволив формувати відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування [5] значний дієвий і спроможний інститут місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднані територіальні громади (ОТГ). За 6 років реформи утворено 1070 ОТГ, у які добровільно об'єдналися 4882 громад. Урядом затверджено перспективні плани формування територій громад 24 областей, які 100 % охоплюють територію утворених ОТГ становить майже 47 % від загальної площі України. В ОТГ та містах обласного значення проживає понад 70 % населення України.

З урахуванням зміни «правил гри», що регулює розподіл повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування у сфері управління земельними ресурсами, існує об'єктивна необхідність аналізу існуючої моделі взаємодії між ними та формулювання пропозицій щодо її вдосконалення. Відносини між органами державної влади і місцевого самоврядування, їх юридична природа і статус визначається, Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами. Всі суб'єкти управління земельними ресурсами територіальних громад є різними за структурою, юрисдикцією, функціями та повноваженнями.

На даному етапі земельної реформи та з урахуванням суттєвого розширення повноважень органів місцевого самоврядування, актуалізуються питання взаємодії в контексті другої форми – під час реалізації контрольнаглядових функцій державними органами влади. Така взаємодія відбувається лише у формі контролю за виконанням делегованих повноважень. А от контроль, що покликаний підтримувати баланс державних і місцевих інтересів не виконується, що дає простір для підвищення корупційних ризиків. Так, нагляд за законністю рішень органу місцевого самоврядування у сфері управління земельними відносинами не здійснюється жодним органом влади. Крім того, загальний нагляд за виконанням загальнодержавних цільових програм розвитку земельних відносин та екологічного природокористування, що раніше здійснювався спеціалістами земельних відділів районних державних адміністрацій, не здійснюється по причині відсутності земельних відділів у структурі. Єдиним органом, що відповідно до повноважень, здійснює контроль за дотриманням земельного законодавства є головні управління Держгеокадастру в областях.

Але необхідно зазначити, що в законодавстві України не міститься чіткого розуміння поняття «наділення органу повноваженнями». З одного боку, ст. 143 Конституції України передбачає, що органам місцевого самоврядування можуть «надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади», що, на думку деяких науковців, є тотожним поняттю «надані повноваження». З іншого боку, у Законі України «Про

місцеве самоврядування в Україні» [3] вживається термін «делеговані повноваження» (статті 27-35, 38). Наведена позиція узгоджується з положеннями ч. 1 ст. 4 Європейської хартії місцевого самоврядування [5], в якій йдеться про можливість надання органам місцевого самоврядування відповідно до закону повноважень для виконання конкретних завдань, тоді як у ч. 5 цієї ж статті вже передбачена можливість делегування повноважень органам місцевого самоврядування яким-небудь центральним або регіональним органом влади.

Принципова відмінність між передачею повноважень та їх делегуванням полягає у тому, що у разі передачі відповідне повноваження вилучається з компетенції органу виконавчої влади і включається до компетенції органу місцевого самоврядування, тоді як делегування – це надання органом виконавчої влади належного йому за законом повноваження вирішувати те чи інше питання органу місцевого самоврядування за згодою останнього [8, с. 29]. На думку деяких науковців, передача повноважень органів виконавчої влади у сфері земельних відносин органам місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад можлива лише у формі делегування законом. Їх передача у формі власних рішень призведе до незаконного втручання у справи держави [6, с. 76].

Досвід країн Європейського Союзу свідчить про ефективність проведеної реформи децентралізації влади. Основною причиною недостатньої ефективності земельних відносин та землекористування в Україні є нерационально побудована система державного управління земельними ресурсами. Недоліками сучасної системи державного контролю сфери земельних відносин в Україні доцільно вважати: діяльність органів, уповноважених на здійснення контролю, переважно є реакцією на зловживання у сфері землекористування, проте недостатньо проводяться превентивні заходи; контрольні функції сфери земельних відносин досить часто покладаються на органи, які здійснюють управління ними; відсутність дієвого механізму самоврядного контролю за використанням і охороною земель; відсутність належного державного контролю за особливо цінними ґрунтами [7, с. 70].

Тут потрібно зазначити, що малоактивним виявляться вплив саме громадянського суспільства у цю сферу за наявних механізмів впливу на перебіг реформ та контролю на місцях.

Можна зазначити, що основною причиною недостатньої ефективності земельних відносин та землекористування визначають нерационально побудовану систему державного управління земельними ресурсами, якій притаманні: неузгодженість, непослідовність і суперечливість рішень дій різних виконавчих органів влади; дуалізм повноважень та функцій в різних установах; надмірна концентрація функцій управління на вищих рівнях виконавчої влади; відсутність належного механізму контролю за процесами земельних відносин та землекористування; корупція.

В Україні за час впровадження реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, децентралізації владних повноважень досліджують ставлення громадян до реформи, її підтримку та наскільки є відчутними для людей зміни, що відбулися. Ці дослідження «Децентралізація та реформа місцевого самоврядування» серед населення України визначали думки і погляди жителів територіальних громад, які пройшли процес об'єднання з 2015 року.

Аналізуючи результати дослідження, ми бачимо зростаючі відсотки підвищення рівня обізнаності населення, поінформованості, усвідомлення того, що така реформа покращує послуги і наближує їх до громадян. Децентралізація – це двигун доброго врядування і це те, що наближує Україну до європейських країн. Результат дослідження такий: більшість населення – 59 % вважають потрібними реформу місцевого самоврядування та децентралізацію, а серед тих, хто добре обізнаний про реформу, 81 % вважають, що Україні потрібна децентралізація; 59 % українців або відчували покращення від реформи, або очікують на нього; абсолютна більшість населення – 87 % вважають, що необхідно встановити державний нагляд за законністю рішень органів місцевого самоврядування.

Ще на початку реформи було зазначено, що необхідно забезпечити постійний зворотній зв'язок від людей щодо реформи. Це потрібно для того, щоб зрозуміти, чи потрібні ті рішення, які

пропонує реформа, що потрібно скоригувати, чи є позитивні зрушення і чи відчують їх люди.

Як зазначають експерти з питань децентралізації та проведення реформ в Україні, що на результати останніх соцдосліджень негативно вплинуло багато факторів: неможливість проводити тісну комунікацію з учасниками реформи на місцях внаслідок карантину; підготовка до місцевих виборів у 2020 році; неможливість низки об'єднаних громад, сформованих у 2018 році, перейти на прямі міжбюджетні відносини; не призначення перших місцевих виборів в об'єднаних громадах, які сформувалися менш як за рік до чергових місцевих виборів.

Як Ви вважаєте, потрібна чи не потрібна реформа місцевого самоврядування та децентралізація влади?
(% серед усіх респондентів)

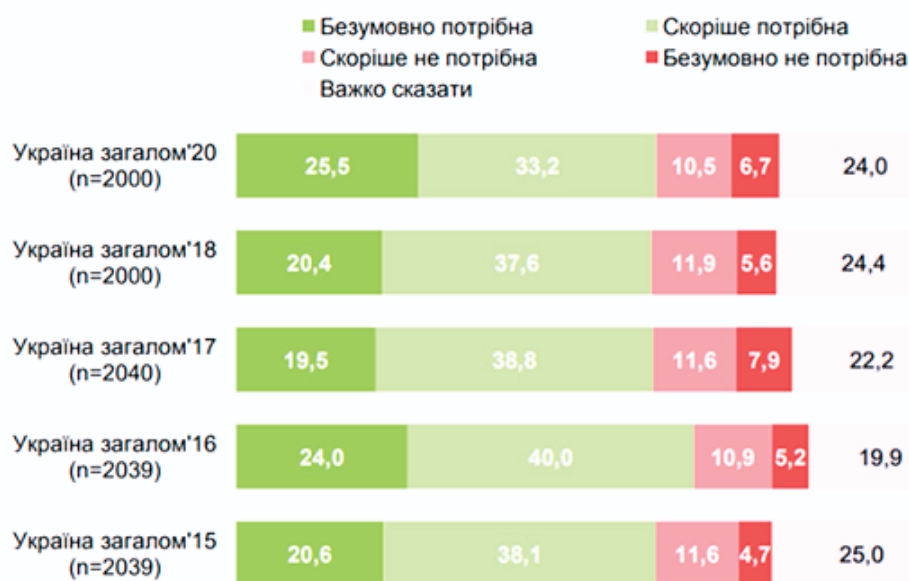

Рис.1. Матеріали Офісу Ради Європи в Україні щорічного соціологічного дослідження

Відповідно до прийнято Закону України від 16.04.2020 № 562-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад», Кабінетом Міністрів України визначено адміністративні центри та затверджено території 1470 спроможних територіальних громад [26].

Завдяки запровадженню міжмуніципального співробітництва громади отримали можливість консолідувати зусилля та реалізувати спільні проекти. Зокрема 1354 територіальних громад уклали 604 договори про співробітництво.

Мета реформи - формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад. Реформа передбачає відповідальність органів місцевого самоврядування перед жителями – за ефективність своєї роботи, а перед державою – за її законність.

Більшість громад відзначає низьку зацікавленість та участь населення, пов'язуючи це з низькою інформованістю про діяльність місцевих громад. Також відмічається відсутність доступної та структурованої інформації знижує залучення жителів. Другою комунікаційною проблемою є відсутність можливості обміну досвідом між громадами/

У Законі України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» відсутнє визначення поняття «об'єднана територіальна громада», але з огляду на основні його положення можна вважати, що об'єднана територіальна громада є об'єднанням суміжних територіальних громад сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр: якщо адміністративним центром визначено місто, громада є міською, якщо центром визначено селище – громада є селищною, якщо центром визначено село – громада є сільською [8]. Але таке тлумачення не відповідає на питання про статус ОТГ як адміністративно-територіальної одиниці і не розкриває ознак ОТГ, окрім єдиного адміністративного центру.

Однак, як зазначає Мамонова В., проаналізувавши цей Закон, можна виокремити такі ознаки ОТГ:

√ має органи, уповноважені вирішувати питання місцевого значення (рада, голова громади, виконавчий комітет та ін.);

√ має єдиний адміністративний центр (адміністративним центром об'єднаної територіальної громади визначається населений

пункт (село, селище, місто), який має розвинуту інфраструктуру і зазвичай розташований найближче до географічного центру території об'єднаної територіальної громади);

√ має територіальні межі, що є межами юрисдикції ради ОТГ (межі об'єднаної територіальної громади визначаються за зовнішніми межами юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися);

√ є суб'єктом права комунальної власності (об'єднана територіальна громада є правонаступницею всього майна, прав та обов'язків територіальних громад, що об'єдналися), їй належить рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є в комунальній власності відповідних територіальних громад. [12].

Названі особливості вказують на те, що ОТГ є адміністративно-територіальною одиницею, але при цьому при об'єднанні територіальної громади мають статус населених пунктів, що увійшли до складу об'єднаної громади міст, сіл, селищ, не змінюється. Тобто на даний момент ОТГ є ще однією територіальною ланкою, певною мірою – аналогом району.

Отже, на нашу думку, з метою уникнення колізій у просторовій організації, доцільно закріпити в законодавстві таке визначення: об'єднана територіальна громада – це адміністративно-територіальна одиниця базового рівня, що утворена внаслідок добровільного об'єднання суміжних територіальних громад сіл, селищ, міст, має єдиний адміністративний центр, органи місцевого самоврядування та є суб'єктом права комунальної власності.

Питання про визначення поняття «земельні ресурси ОТГ» є ще більш заплутаним і дискусійним, оскільки саме земельні ресурси є основою розвитку сільської економіки, територіальним базисом життєдіяльності громади та важливим джерелом наповнення бюджету ОТГ. Між тим чинне законодавство, по-перше, є перенасиченим бюрократичними процедурами; по-друге, не забезпечує узгодженої системи управління у сфері використання та охорони земель на рівні територіальних громад; по-третє, не забезпечує доступу до інформації про землі територіальних громад;

по-четверте, не дає можливості територіальним громадам захищати свої права на землю [16].

У 2020 році на базі Центру підвищення кваліфікації Херсонської обласної адміністрації під час проведення навчання було проведено анонімне опитування посадових осіб об'єднаних територіальних громад щодо врегулювання земельних питань, які виникають у новостворених громадах. Участь в опитуванні приймало 38 осіб, яким було поставлено наступне питання: «Які найбільш актуальні питання виникають в ОТГ?»

По результатам відповідей було сформовано наступне. (Рис.2)

Рис. 2. Актуальні питання, що повстали в об'єднаних територіальних громадах

Незважаючи на те, що це неофіційне дослідження проводилось в Херсонській області, зазначимо, що дійсно проблема розпорядження землями та матеріально-технічна база для територіальних громад має величезне значення по всій Україні. Всі територіальні громади в Україні виявляють значний інтерес до проблеми обліку сільськогосподарських земель. Очевидно більшість опитаних мають досвід проведення їх інвентаризації, розуміють, що від повноти обліку земель територіальної громади

буде залежати повнота наповнення бюджету громади від плати за землю. Практично всі представники громад бажають мати сучасний інструментарій землекористування та планують заходи із обліку сільськогосподарських земель, але не потрібно забувати, що необхідно для цього передбачили кошти у власному бюджеті.

Одна зі значущих проблем в територіальних громадах виявилась проблема кадрів. Враховуючи, що знов створеним громадам необхідно вирішувати проблеми, які зовсім не притаманні попереднім керівникам, то і підхід повинен бути зовсім іншим. Громади несуть відповідальність не перед державою, а перед громадою, де вони мешкають і завжди відповідальні за свої дії.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що основні проблеми, які є в територіальних громадах в сфері регулювання земельних відносин в процесі децентралізації такі (рис.3):

- Відсутність кваліфікованих спеціалістів в сфері регулювання земельних відносин;
- Недостання матеріально-технічна база;
- Самовільне заняття земельних ділянок;
- Відсутність актуальної інформації про землекористувачів та землевласників територіальних громад;
- Відсутність контролю за охороною земель;
- Неповнота сплати платежів за землю;
- Неврегульоване законодавство щодо передачі земель комунальної власності територіальних громад у власність та користування;
- Відсутність ініціативи та відсутність досвіду щодо залучення інвесторів.

На рис.3 видно, що головні проблеми, які є у територіальних громадах, на нашу думку це самовільне заняття земельних ділянок, слабкий контроль за охороною земель та нерегульоване законодавство. Бюрократичні «проволочки», кругова порука, застарілі кадри та корупція часто стають проблемою для громад на шляху реалізації реформ в сфері земельних відносин. Вважаємо, що у 2022 році Верховна рада прийме законодавчі акти, які будуть спрямовані на врегулювання проблемних питань, які виникли і виникають в процесі децентралізації в сфері земельних ресурсів.

Рис. 3. Проблеми територіальних громад в сфері регулювання земельних відносин

Джерело: Авторська розробка

Однією з наріжних проблем об'єднаних територіальних громад є підвищення інвестиційного клімату та залучення інвестицій. Розвиток місцевого виробництва та сільського господарства дасть можливість працевлаштувати населення, поповнити місцевий бюджет та підвищити рівень життя населення. Всі розуміють, що будь які інвестиції розпочинаються з відведення земельних ділянок, і від того наскільки громада володіє інформацією про стан та кількість земель залежить і інвестиційна привабливість територіальної громади. Ці фактори можуть суттєво вплинути на зменшення міграції з сіл. Проте потенційні інвестори не мають доступу до інформації про діяльність місцевих підприємців, не

можуть оцінити привабливість для інвестування тих, чи інших регіонів або галузей. Також на заваді стоять бюрократія та корупція в процесах, пов'язаних з землею.

Передача земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад має свої переваги та недоліки. Передбачається, що передача землі місцевим громадам знизить рівень корумпованості при ухваленні рішень про землевідведення. Крім того, після передачі земель громадам функції з розпорядження землями більше не будуть розпорошені між різними органами виконавчої влади. Місцеві ради зможуть ефективно впливати на раціональне використання земель. Також це стимулюватиме територіальні громади до добровільного об'єднання з метою формування спроможних органів місцевого самоврядування.

Децентралізація владних повноважень має змінити «розстановку сил» у сфері землекористування на користь органів місцевого самоврядування. Зміни мають стосуватися не тільки розширення впливу територіальних громад на об'єкти спеціального землекористування, а й охоплювати питання переадресації надходження плати за спеціальне землекористування до бюджетів відповідних сільських, селищних і міських рад. Розширення можливостей органів місцевого самоврядування має відбуватися за рахунок нормування максимального розміру площі земель, що надається у користування однієї особи, виходячи з особливостей місцевих умов. Ще одним напрямом збільшення обсягу повноважень органів місцевого самоврядування у галузі землекористування є сфера обмежень та обтяжень.

Ми погоджуємося з думкою деяких науковців, що поняття «надання повноважень» має більший обсяг, оскільки воно позначає як делегування, так і передачу повноважень [14, 15,16]. Наведена позиція узгоджується з положеннями ч. 1 ст. 4 Європейської хартії місцевого самоврядування, в якій йдеться про можливість надання органам місцевого самоврядування відповідно до закону повноважень для виконання конкретних завдань, тоді як у ч. 5 цієї

ж статті вже передбачена можливість делегування повноважень органам місцевого самоврядування яким-небудь центральним або регіональним органом влади. Принципова відмінність між передачею повноважень та їх делегуванням полягає у тому, що у разі передачі відповідне повноваження вилучається з компетенції органу виконавчої влади і включається до компетенції органу місцевого самоврядування, тоді як делегування – це надання органом виконавчої влади належного йому за законом повноваження вирішувати те чи інше питання органу місцевого самоврядування за згодою останнього.

На думку деяких науковців, передача повноважень органів виконавчої влади у сфері земельних відносин органам місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад можлива лише у формі делегування законом. Їх передача у формі власних рішень призведе до незаконного втручання у справи держави. Досвід країн Європейського Союзу свідчить про ефективність проведеної реформи децентралізації влади. Так, для федеративної системи Німеччини характерна значна концентрація законодавчих повноважень на федеральному рівні і майже повна децентралізація влади шляхом передачі великого обсягу повноважень на рівень місцевого самоврядування земель. Це здійснювалося шляхом проведення у 90-х роках функціональних реформ на рівні об'єднання муніципалітетів та округ, метою яких було скорочення державних органів на місцях та посилення багатофункціональності органів місцевого самоврядування. Доленосним кроком на шляху реформи місцевого самоврядування в Польщі було прийняття нової Конституції Польщі 1997 р., у якій було встановлено, що територіальна організація Республіки Польща забезпечує децентралізацію державної влади (ст. 15). Суть децентралізації в Польщі полягала у передачі завдань, компетенцій та повноважень, фінансових активів і коштів із центрального рівня на рівень місцевого само-врядування. Також гмінам (самоврядні громади) було надано самостійний правовий статус і передано право власності. Позитивні результати проведеної децентралізації мають

місце і у Великій Британії, Франції, Австрії, Швеції, Угорщини та країнах Балтії [11,13,25].

Прийняття Закону 1423-ІХ від 28.04.2021 вирішує низку проблем у сфері розпорядження та користування землею [6]. Раніше об'єднані територіальні громади могли розпоряджатися лише землею у межах населених пунктів. Землі, які не були у приватній власності та були розташовані на території громади поза межами міст, сіл або селищ, були у власності держави. Закон змінює це та дає громадам право розпоряджатися землею поза межами населених пунктів. Ці землі переходять із державної у комунальну власність за виключенням:

- земель, які використовують органи державної влади, державні підприємства, установи, організації на праві постійного користування (лісгосподарські та водогосподарські підприємства, установи НАН України та національних галузевих академій),
- земель оборони,
- природно-заповідного фонду,
- зони відчуження та відселення (внаслідок Чорнобильської катастрофи),
- земель під будівлями та спорудами, які знаходяться у державній власності,
- земель під об'єктами інженерної інфраструктури загальнодержавних меліоративних систем.

Рішення про передачу земель комунальної власності у приватну тепер вимагає підтримки не менш як двох третин голосів від загального складу місцевої ради (раніше – половини). Місцева влада також буде контролювати цільове використання земельних ділянок та надавати дозвіл на зміну цільового призначення особливо цінних земель (раніше ці рішення вимагали погодження КМУ та ВР). Закон також спрощує правила виготовлення та погодження землепорядної документації.

Земельна децентралізація, що передбачена цим законом, дає спроможному місцевому самоврядуванню якісно нові інструменти впливу на покращення рівня життя в громадах. Крім того, цей закон

змінює юрисдикцію місцевої влади над територіями. Тепер вони прийматимуть рішення щодо всіх земель територіальної громади, а не тільки щодо земель у межах населених пунктів (сіл, селищ, міст), як було раніше. І саме результативне - ламається централізована модель управління земельними ресурсами, коли державні органи приймали рішення про управління землями на місцях, не розуміючи локальні потреби та, часто, керуючись корупційними мотивами. По суті, громади отримали унікальні ресурси для залучення інвестицій, розвитку своїх територій та покращення життя їх жителів, у той же час вся відповідальність за раціональне використання земель теж перейшла до них».

Можна зазначити, що ці зміни мають вирішальне значення для громад, але залишаються не вирішені декілька проблем: залишилась можливість віддавати землю безкоштовно. Згідно цієї схеми було дозволено великим землевласникам не зовсім коректно забирати величезні ресурси землі, залишатиметься дієвою. Деякі експерти зазначають, що як тільки після того, як буде вилучена сама можливість віддати землю безкоштовно, ситуація буде вирішена. Якщо громада має життєво важливий інтерес поступитися землею для якихось важливих цілей – наприклад, залучення інвестицій для будівництва нових перспективних об'єктів, довгострокової оренди – це рішення».

Серед переваг земельної децентралізації можна зазначити наступне:

1. Контроль надходження коштів від плати за землю:
 - повнота обліку всіх земельних ділянок, що фактично використовуються територіальні громади
 - повноваження контролюючих органів, які адмініструють земельний податок та орендну плату за земельні ділянки державної і комунальної власності
 - належний обмін інформацією між державними органами щодо суб'єктів та об'єктів оподаткування платою за землю .

2. Врахування інфляційних процесів - відновлення проведення індексації нормативної грошової оцінки землі та встановлення коефіцієнту індексації на рівні реального індексу інфляції

3. Оптимізація бюджетного планування та зняття чи відтермінування деяких пільг чи обмежень.

Завдяки якісному наповненню земельного кадастру територіальної громади та повноти нарахування платежів можна буде залучати в повному обсязі такі надходження місцевих бюджетів як:

- земельний податок,
- орендна плата за державні та комунальні землі,
- єдиний податок четвертої групи для сільгоспвиробників,
- податок на доходи фізичних осіб, отримані від здачі в оренду земельних ділянок.

Крім того можна зазначити, що діє Програма Світового банку та ЄС «Підтримка прозорого управління земельними ресурсами в Україні», завданням якої є забезпечення технічної, аналітичної, методологічної та консультативної допомоги власникам сільськогосподарських земель, фермерам, територіальним громадам, органам влади у напрямку прозорості земельних ресурсів, сприяння наповненню Земельного кадастру та Реєстру прав, ефективного управління земельними ресурсами.

Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» № 1423[6], відповідні положення якого набирають чинності 26 травня 2022 року, після затвердження комплексного плану просторового розвитку громади в разі ухвалення радою відповідного рішення виконавчі органи відповідної громади можуть набувати повноваження зі здійснення державного контролю у сфері охорони та використання земель за дотриманням цільового використання земельних ділянок, щодо самовільного зайняття та забур'янення. Повноваження інспектора з контролю за використанням та охороною земель територіальної громади визначені Законом України «Про державний контроль за використанням та охороною земель».

Важливою новелою Закону 1423-IX [6] є те, що всі рішення ради щодо безоплатної передачі земельної ділянки комунальної

власності у приватну власність (крім земельних ділянок, що перебувають у користуванні громадян, та випадків передачі земельної ділянки власнику розташованого на ній жилого будинку, іншої будівлі, споруди) приймається не менш як двома третинами голосів депутатів від загального складу ради.

На наше переконання, це досить важливе нововведення, яке надасть змогу сільським, селищним, міським радам приймати більш якісні і справедливі рішення щодо розпорядження земельним ресурсом громади, а також, певною мірою, усунути конфліктність при прийнятті рішень щодо нового відведення у власність земельних ділянок.

Але крім позитивних наслідків децентралізації проблема може виникнути у територіальних громадах з прийняттям законопроекту № 3801 від 07.07.2020, «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо розпорядження землями комунальної власності», який був внесений на розгляд Верховною радою, але до сьогодні не прийнятий [17]. Цей законопроект передбачає прийняття рішення з питань розпорядження землями комунальної власності більшістю у дві третини від загального складу ради. Враховуючи нестабільну політичну ситуацію в країні, можна зазначити, що з прийняттям цього закону територіальні громади зіткнуться з проблемою прийняття рішень щодо передачі земельних ділянок із земель комунальної власності. А це буде стримувати залучення інвесторів та додаткових коштів до бюджетів територіальних громад.

Висновки. Виходячи з усього вищесказаного, можна зробити висновок, щоб забезпечити економічну незалежність територіальних громад, була проведена земельна децентралізація з передачею повноважень щодо володіння, користування та розпорядження землями сільськогосподарського призначення територіальними громадами за межами ОТГ. Для завершення цього потрібно якомога швидше здійснити інвентаризацію державних сільськогосподарських земель і передати їх у комунальну власність територіальних громад, розпорядження якими суттєво наповнить

бюджети громад і розширить їх можливості щодо досягнення фінансової незалежності та самозабезпечення.

Проблеми, з якими зіткнулись територіальні громади на початку свого існування, на нашу думку поступово вирішується і вважаємо, що законодавча база поступово змінюється у бік захисту прав та законних інтересів громад. Держава намагається створити конкурентоспроможні одиниці, які самостійно зможуть не лише існувати але і розвиватись, посилюючи свої позиції, як власники найціннішого ресурсу. Громади на теперішньому етапі лише навчаються використовувати надані можливості. Перші спроби нерішучі та отримані шляхом проб та помилок. Але позитивний розвиток вже чітко спостерігається. Громада розуміє що її економічна стабільність залежить в першу чергу від раціонального використання всього наявного ресурсу. Законодавча база ще не врегульована повністю, залишаються відкритими питання зміни неефективних землекористувачів користувачів. Та потрібна працювати з підприємствами, які знаходяться фактично на території, але зареєстровані в місцях. Наразі піднімаються питання щодо сплати податків за місцем безпосереднього здійснення господарської діяльності. Це лише перші кроки, але вони є вже суттєвими та направлені на реалізацію владних повноважень громад для створення економічно потужної та розвиненої громади, яка здатна забезпечити не лише потреби свого населення, але і підготувати фундамент для нащадків.

Також має бути сформований ефективний механізм управління земельними ресурсами території, який буде забезпечувати раціональне використання земель та їх охорону. Земля має природне походження, не може бути вироблена штучно, площа її обмежена і не може бути замінена іншими засобами виробництва, а в сільському господарстві земля є одночасно предметом праці, на який впливає людина в процесі виробництва, і знаряддям виробництва, що примножує до зростання людського потенціалу. Також визнано, що в сучасних економічних умовах розвиток земельних відносин сільськогосподарських підприємств у складі об'єднаних

legal, organizational support of the process of decentralization of state bodies of land resources management with transfer of the main means of production in rural areas - agricultural lands of state ownership - to communal ownership of territorial communities and their associations are offered. The opinion of some scholars that the concept of «empowerment» is analyzed, because it means both the delegation and transfer of power and the impact on current changes in public administration. The experience of the European Union countries on the effectiveness of the decentralization reform is considered. Local governments are finally empowered by the state to control the use and protection of land within the community. Emphasis is placed on the problems that may be faced by local communities in the process of disposing of communal lands.

In our opinion, the problems faced by territorial communities at the beginning of their existence are gradually being resolved and we believe that the legal framework is gradually changing in the direction of protecting the rights and legitimate interests of communities. The state is trying to create competitive units that can not only exist but also develop independently, strengthening their position as owners of the most valuable resource. At this stage, communities are only learning to use the opportunities provided. The first attempts are indecisive and obtained through trial and error. But positive development is already clearly visible. The community understands that its economic stability depends primarily on the rational use of all available resources. The legal framework is still not fully regulated, the issues of changing inefficient land users remain open. But you need to work with companies that are actually on the territory, but registered in the field. Currently, issues are being raised regarding the payment of taxes at the place of direct business. These are only the first steps, but they are already significant and aimed at exercising the power of communities to create an economically strong and developed community that can not only meet the needs of its population, but also prepare the foundation for posterity.

Keywords: decentralization of power; united territorial communities; land resources; local self-government, communal property.

Received: 16.10.21

References

1. Pro shvalennya Konceptcii reformuvannya misceвого samovryaduvannya ta terytorialnoyi organizacii vlady v Ukraini: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy; Konceptciya vid 01.04.2014 № 333-p. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Konstytucia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254к/96-VR v redakcii vid 01.01.2020, pidstava – 27-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian]
3. Pro misceve samovryaduvannya v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 № 280/97-VR v redakcii vid 23.07.2020, pidstava – 805-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian]
4. Majdannyyk O., Onishhuk Ju. Pravovi aspekty mekhanizmu peredachi dejakykh povnovazhenj u sferi zemeljnykh vidnosyn orghanam miscevogho samovrjaduvannja ob'jednanykh terytorialjnykh ghromad. Visnyk Akademiji praci ta socialjnykh vidnosyn. 2020. No 1-2. С. 71–79. [in Ukrainian]
5. Eivropeiska Hartia miscevogho samovryaduvannya, m. Strasburg, 15 zhovtnya 1985. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036. [in Ukrainian]
6. Pro vnesenny zmin do deykich acts of Ukraine on improving the system of management and deregulation in the field of land relations: Law of Ukraine of 28.04.2021 № 1423-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#n395>. [in Ukrainian]
7. Pro okhoronu zemel (2017) Zakon Ukrainy No 962-IV vid 18.12.2017 [About land protection] Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. No39. st. 349 [in Ukrainian]
8. Pro dobrovilne obiednannya terytorialnyh gromad: Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 № 157-VIII v redakcii vid 19.03.2017, pidstava 1851-19. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua>. [in Ukrainian]
9. Pro provedennia inventaryzatsii zemel silskohospodarskoho pryznachennia derzhavnoi vlasnosti (2018) Nakaz derzhavnoi sluzhby z pytan heodezii, kartohrafi i ta kadastru No 45 vid 15.03.2018 roku [About carrying out inventory of agricultural lands of the state property] Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN041353.html [in Ukrainian]
10. Zemelnyi Kodeks Ukrainy (2020) Zakon Ukrainy No 2768-III vid 07.06.2020 [Land Code of Ukraine] Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. No3-4. st. 27 [in Ukrainian]

11. Ebinger, F.K. & Sabineand B.J. (2018). Territorial reforms in Europe: effects on administrative performance and democratic participation. *Local Government Studies*, 45 (1), 1-23. Retrieved from <https://epub.wu.ac.at/6721/> [in English].

12. Mamonova, V. V., & Kozhurina, V. M. (2018). Vyznachennja bazovykh ponjatj zemeljnoji decentralizaciji. *Teorija ta praktyka derzhavnogho upravlinnja*, (1), 123-128. [in Ukrainian]

13. Bublyk Gh.V. Pravove rehuljuvannja deleghovanykh povnovazhenj za zakonodavstvom Ukrajiny. *Jurydychna Ukrajina*.2004. No 8. S. 28–31.

14. Pautova T.O., Sharyj Gh.I. Zemeljna reforma v Ukrajini: aktualnistj, problemy ta perspektyvy realizaciji. *Investyciji: praktyka ta dosvid*. No 15. 2017. C. 69–73. (Serija: «Derzhavne upravlinnja»)

15. Emelyanov V. & Shulga A. (2018). Problemy reformirovaniya mestnogo samoupravleniya i territorialnoy organizatsii vlasti v Ukraine: pravovoy i sotsialno-territorialnyy aspekty [Problems of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine: legal and socio-territorial aspects]. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, <https://doi.org/10.14746/ssp.2018.4.1> [in Russian]

16. Petrushenko, Y. & Ventsel, V. (Ed.). (2020). Innovations in Management of Fiscal Equalisation: Decentralization Reform. *Marketing and Management of Innovations*, 1, 208–221. DOI : <http://doi.org/10.21272/mmi.2020.1-17> [in English].

17. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrajiny «Pro mistseve samovryaduvannya v Ukrajini» shchodo rozporyadzhennya zemlyamy komunal'noyi vlasnosti. № 3801 vid 07.07.2020. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=69386. [in Ukrainian]

18. Ghorlachuk V., Klymenko O. (2019) Upravlinnja zemeljnomy resursamy v konteksti decentralizaciji derzhavnogho upravlinnja ta posylennja avtonomiji orghaniv miscevogho samovrjaduvannja // *Aghrosvit*. 20. S. 56–63. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.20.56 [in Ukrainian]

19. Mosijuk, I. P., Mosijuk S. I. Zemelnyj (2019) resursnyj potencial aghrarnogho vyrobnyctva ta racionaljnogho pryrodokorystuvannja Ukrajiny. *Nauk. Visn. NUBiP Ukrajiny. Ser.: Ekonomika, aghrarnyj menedzhment, biznes.* – 2011. Vyp. 163, ch.3. S.259–261[in Ukrainian]

20. Korenjuk P. I. (1988) Ekologho-ekonomichna efektyvnistj vykorystannja zemelnykh resursiv zony lisostepu Ukrajiny. *Avtoreferat dys. na zdobuttja naukovogho stupenja k.e.n.* 1998. S. 11.

21. Drozd O.Ju. Vyznachennja ob'jekta zemelnykh pravovidnosyn / O.Ju. Advokat. (2011). –# 1(124). S. 32–35. [in Ukrainian]
22. Shuljgha M. V. (1998) Aktualjni problemy pravovogho rehuljuvannja zemelnykh vidnosyn v suchasnykh umovakh: avtoref. dys. dokt. juryd. nauk : 12.00.06. M. V. Shuljgha ; Nac. jurydychna akademija im. Jaroslava Mudrogho Kh., 1998. – 37 s., S. 29 [in Ukrainian]
23. Iljnyckja N. V. (1999) Orenda zemelj siljskoghospodarskoghogo pryznachennja: pravovi aspekty: avtoref. dys. kand. juryd. nauk: 12.00.06 N. V. Iljnyckja; NAN Ukrajiny, In-t derzhavy i prava im. V. M. Koreckkogho. K., 1999. 18 s. [in Ukrainian]
24. Zakon Ukrajiny «Pro miscevi derzhavni administraciji» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>[in Ukrainian]
25. Murkovich L. (2010) Terytorialjna ghromada jak sub'jekt miscevogho samovrjaduvannja v Ukraїni: teoretychni aspekty. Derzhavne upravlinnja ta misceve samovrjaduvannja. 2010. #. 2. S. 41–45. [in Ukrainian]
26. Zakon Ukrajiny vid 16.04.2020 # 562-IX «Pro vnesennja zmin do dejaknykh zakoniv Ukrajiny shhodo vyznachennja terytorij ta administratyvnykh centriv terytorialnykh ghromad» [in Ukrainian]

Відомості про авторів / Information about the Authors

Проніна Оксана Володимирівна: Херсонський національний технічний університет: вул. Бериславське Шосе, 24, м. Херсон, 73008, Україна.

Oksana Pronina: Kherson National Technical University: Beryslavske Shosse, 24, Kherson, 73008, Ukraine.

ORCID.ORG./ 0000-0002-6449-1887

E-mail: Gydkz@ukr.net

Григор'єва Лідія Миколаївна: Херсонський національний технічний університет: вул. Бериславське Шосе, 24, м. Херсон, 73008, Україна.

Lidiia Hryhorieva: Kherson National Technical University:
Beryslavske Shosse, 24, Kherson, 73008, Ukraine.

ORCID.ORG./ 0000-0001-9280-9218

E-mail: Lid03@ukr.net

теріїв доволі важко, оскільки ці здібності молодого працівника знаходяться ще у стадії розвитку. Доведено, що в умовах децентралізації влади постала проблема розробки місцевих програм залучення молоді до управлінської діяльності. Це надасть можливість залучити обдаровану молодь, а також підтримувати її у самореалізації, забезпечити умови для підвищення рівня професійної компетентності, дозволить підвищити рівень обізнаності громадян у питаннях державно-управлінського характеру. У цих умовах різко зростає необхідність розвитку організованого молодіжного руху. При цьому найоптимальнішим для організації такого руху міг би стати місцевий рівень, як найбільш наближений до життєвого світу молодої людини.

Ключові слова: *молодь, державна молодіжна політика, сфера публічного управління, публічні службовці, управлінська діяльність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Побудова системи залучення на регулярній основі молодих фахівців в сфері публічного управління здатна вирішити багато проблем держслужби, підняти рівень її професіоналізму і поліпшити результати діяльності. Тому необхідність залучення молодих висококваліфікованих кадрів в держсектор широко обговорюється як дослідниками, так і практиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню державної молодіжної політики в цілому, а також залучення молоді до роботи в сфері публічного управління присвячено праці таких вітчизняних науковців, як Є. Бородін, Т. Витко, В. Орлов, В. Пантюхін, К. Плоский, П. Плотніков, Л. Чорна, І. Шевчук. Серед закордонних спеціалістів варто відмітити праці Т. Дісруес, Н. Дьюк, М. Генн, К. Керрол, Р. Фартінг, Н. Форд. Разом із тим слід відмітити, що попри наявність наукового розгляду цієї проблематики, молодіжна участь в управлінській діяльності потребує більш ретельного розгляду, оскільки вартує популяризації питання збільшення кількості молодих публічних службовців, котрі б професійно виконували свої обов'язки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є встановлення особливостей участі молоді в управлінській діяльності та визначення механізмів їх залучення в сфері публічного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розкриття сутності процесу залучення молоді до управлінської діяльності в органах публічно, необхідно уточнити зміст понять «молодь», «молодіжна політика», «державна молодіжна політики», «робота з молоддю».

У повсякденному розумінні молодь – це «молоде покоління, молоді люди», тобто люди, котрі не ще досягнули зрілого віку. Серед середовища науковців відсутня єдина точка зору що тлумачення даного поняття, вікових меж, критеріїв відокремлення молоді в окрему соціальну категорію.

Молодь – це об'єкт державних інтересів, а також один з головних чинників забезпечення розвитку суспільства та держави. Стратегічним завданням розвитку держави є формування нового життєздатного молодого покоління. Саме через це проблеми молоді мають безперервно знаходитися в центрі уваги влади, вчених та практиків [4, с. 103-104].

Теоретико-методологічні основи організації публічного управління стали предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених, що є вагомою науковою базою під час висвітлення механізмів залучення молоді до управлінської діяльності в сфері публічного управління.

Незважаючи на велику кількість питань і глибину їх дослідження, в сучасній науковій думці, окремі аспекти формування державної молодіжної політики (ДМП) залишилися невирішеними. Так, потребують подальшої деталізації механізми включення молоді до прийняття державно-управлінських рішень, що задекларовані майже в усій нормативно-правовій базі ДМП, вибору критеріїв визначення ефективності реалізації державних цільових молодіжних програм в рамках ДМП [5, с. 210].

Існують різні підходи до вивчення молоді з точки зору соціологів, психологів, фізіологів, демографів, а також класифікаційні траєкторії, що сформувався в тих чи інших наукових школах.

Структурно-функціональний підхід передбачає аналіз внутрішньої будови і рушійних сил розвитку молоді. Його прихильники розглядали молодіжну групу як систему позицій, що заповнюються індивідами, внаслідок чого набувають деякого соціального статусу і відповідних соціальних ролей.

Класовий підхід до дослідження молоді пропонували К.Маркс і Ф.Енгельс. Вони вперше реально оцінили революційний потенціал різних за класовим становищем груп молоді та заявили про необґрунтованість розуміння молоді лише як «резерву» суспільства і необхідності її розгляду як активної громадської сили. Нове розуміння класового підходу сформувалося у англійських соціологів, які критикували концепцію суспільства «загального благоденства», і у американських соціологів, які досліджували девіантну поведінку підлітків (в середовищі робітничої молоді). Так, Д.Доунс вважав, що причини девіації знаходяться в системі освіти, яка не враховує інтереси і здібності середніх і слабких учнів з робітничого класу [9, с. 95-96].

Соціологічний підхід обґрунтував К. Маннгейм в статті «Проблема поколінь» і в книзі «Діагноз нашого часу». Молодь і суспільство розглядаються ним у взаємодії, що визначає потреби молоді з урахуванням потреб цього суспільства. «Соціологія надає великого значення конкретному характеру суспільства, в якому виховується молодь і в життя якого вона повинна буде зробити свій внесок. Картина буде достатньо повною лише тоді, коли загальний підхід буде поєднуватися з аналізом історичної обстановки і конкретних умов, в яких доведеться діяти молоді» [8].

Психоаналітичний підхід спирається на виведену з психоаналізу концепцію життєвого шляху особистості. Його прихильники (Р. Бенедикт, І. Кон, С. Іконнікова та ін.) При вивченні молоді виходили переважно з обліку і аналізу вікових психофізіологічних особливостей молоді і розглядали не власне молодь, а молодість (юність) як період життя. На думку І. Кона, між віком і соціальними можливостями індивіда існує взаємозалежність. Хронологічний вік, а саме передбачуваний їм рівень розвитку індивіда, прямо або побічно визначає його суспільне становище, характер діяльності,

діапазон соціальних ролей і т. д. Від статевовікового поділу праці залежить соціальне становище, самосвідомість і рівень домагань членів відповідної вікової групи.

Особливо необхідно виділити гуманістичну концепцію молоді І. Ільїнського. На перше місце І. Ільїнській ставить розвиток особистості молодої людини, формування її життєздатності, при цьому акцент робиться на самоорганізацію, самореалізацію, самовираження. Основу концепції І. Ільїнського становить положення про те, що «молодь – це цінність особливого роду, це головна цінність суспільства, це поняття не тільки демографічне, але також економічне, соціальне, політичне». Молодь є стратегічним ресурсом суспільства. Аналізуючи концепцію І. Ільїнського, В. Луків пише: «Якщо в суспільстві, в діяльності держави робиться ставка на молодь, то цим змінюється не тільки майбутнє, але й сьогоднішнє, оскільки політика починає будуватися з опорою на управління процесами, на випередження подій, відтісняючи політику запізнених реакцій на те, що вже трапилось». Базові положення концепції І. Ільїнського такі:

«Молодь – це об'єктивне суспільне явище, що виступає завжди як велика специфічна вікова підгрупа. Специфічні, зумовлені віком проблеми молоді в будь-якому суспільстві полягають у тому, що:

- молодість тісно пов'язана з ідеєю залежності;
- велика частина молоді (учні, студенти та т. п.) ще не включена в процес виробництва і тому «живе в кредит»;
- більшість молодих людей не володіють особистою самостійністю в прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя;
- перед молодими людьми стоїть проблема вибору сфери трудової діяльності, вибору професії;
- молоді люди вирішують проблему морального і духовного самовизначення;
- вони вирішують проблему шлюбного вибору і дітонародження [7, с. 90-91].

Молодь за своєю природою двоїста: вона – явище біологічне і соціальне, що визначає зв'язок її психофізичного та соціального розвитку. Молодь – це носій величезного інтелектуального потенціалу, особливих здібностей до творчості.

Показником демократизму суспільства є те, наскільки широкою і активною є ця участь, наскільки різноманітні її форми і як в суспільній свідомості молодих людей відбивається політична реальність, який для них образ держави і влади.

Що стосується дослідження проблеми залучення молоді до публічного управління, то до цього часу вона майже не знаходилася в центрі уваги дослідників та управлінців. Сучасні науковці розглядають питання участі молоді у владно-управлінській діяльності ситуативно, односторонньо, тільки в контексті визначення механізмів соціальної адаптації молоді, аналізу статистичної інформації щодо кадрового складу органів влади, а також форм реалізації молодіжного руху [4, с. 34-36].

Сама категорія «молодь» у контексті нормативного регулювання службових відносин в органах влади практично не використовувалась до початку 2000-х рр. У ЗУ «Про державну службу» [10] було визначено лише граничний вік перебування на посаді в органах публічної влади, а мінімальний визначено згідно визначеної Конституцією право- та дієспроможністю, іншими словами 18 років. Професійну придатність молодого службовця доволі важко встановити в загальних визначеннях. Крім цього, для молодої людини характерною рисою є те, що управлінські здібності перебувають поки ще у стадії формування, тому виокремити та надати оцінку управлінському компоненту посеред всього розмаїття особистісних навичок, професійних якостей та рис характеру фактично не можливо.

Саме визначення здібності до управління як вміння виконувати певну діяльність обумовлене специфікою реалізації такої властивості в різних сферах суспільно-політичного життя, котра якраз і визначає способи визначення показників, котрі свідчать про наявність здатності до управлінської діяльності та дають змогу оцінити її.

ЄС намагається вирішити зазначені проблеми, роблячи заходи щодо включення молоді в політичні процеси, в процеси прийняття політичних рішень. Цьому питанню присвячені й роботи останніх років багатьох європейських авторів, які з різних позицій намагаються визначити найбільш оптимальні шляхи вирішення. На думку Р. Фартінга [21], молоді люди в Європі сьогодні роз'єднані і відчу-

жені від офіційної політичної діяльності, а тому змушені самотійно створювати нові форми своєї політичної участі. Інші автори, такі як К. Керрол [18], Т. Дісруес [19], Н. Дьок [20] вважають, що ЄС необхідно зосередитися на залученні молоді до політичного процесу в якості, в першу чергу, виборців і активістів різних громадських рухів.

Молодь не завжди розглядається як суб'єкт політичних процесів. Тим часом, молодь грає важливу і вирішальну роль в процесі суспільного розвитку, особливо в період побудови державності. Беручи до уваги особливості сучасного молодіжного руху необхідно виділити наступні напрямки (рис. 1), які дозволять детермінувати політичну активність молодого покоління:

1) участь молоді у формуванні національної ідеології, у визначенні основних політичних цінностей і пріоритетів українського суспільства;

2) політична участь молодих людей, яке реалізується за підтримки різних громадських і суспільно-політичних формувань. Примітно, що деякі молодіжні організації, хоча вони і не називають себе політично втягнутими у політичне життя країни, так чи інакше визначають політичне обличчя молодого покоління;

3) серед різноманіття поглядів і суджень молодих людей є також і універсальні цінності, які стають загальними і сприймаються молодшим поколінням. Саме молоде покоління за допомогою громадянськості і патріотизму, культури і мистецтва, освіти і науки повинно вести суспільство до нового рівня розуміння і сприйняття реальності. Захищаючи свої права, виконуючи свої обов'язки і проявляючи сьогодні політичну активність, молодь будує своє власне майбутнє і майбутнє своєї країни.

Діяльність, особливо політична, стаючи масовою, ґрунтується на діяльності конкретної особистості. Політична активність молоді є проявом реалізації її можливостей, і важливе місце в цьому процесі займає прагнення до самореалізації кожної молодої людини, а також активне формування ціннісних орієнтирів сучасної української молоді [6].

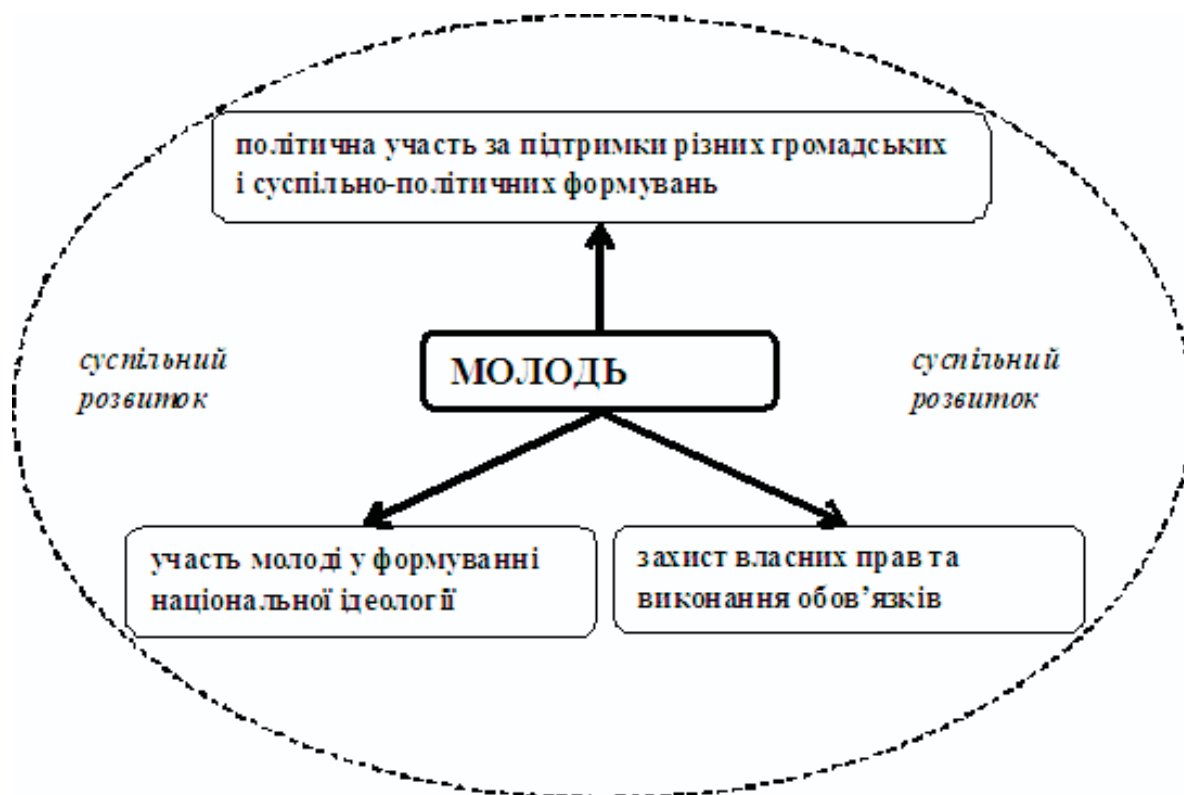

Рис. 1. Напрямки активної участі молоді у суспільному розвитку

Можна підсумувати, що здатність до управлінської діяльності є об'єднанням теоретичних знань, набутих умінь та навичок людини, котрі стануть основою для забезпечення співпраці між суб'єктами управлінської діяльності, а також вчасного прийняття управлінських рішень.

Виявити управлінські здібності потенційного молодого управлінця з використанням загальних критеріїв доволі важко, оскільки ці здібності молодого працівника знаходяться ще у стадії розвитку. Слід погодитися з думкою, що молодь – це потужний людський ресурс, що виступає рушійною силою для забезпечення подальшого суспільного розвитку. Молодий працівник органу влади має змогу та потенціал рішуче та нестандартно вирішувати поставлені завдання, однак при цьому може використовувати помилкові підходи та приймати поспішні рішення. Відповідно, категорія управлінської здібності котру розуміють як вміння виконувати низку певних дій, зумовлені особливостями вираження характеру такої діяльності у

різних сферах життєдіяльності та, відповідно, визначає методи встановлення показників, котрі допомагають дати оцінку та підтвердити наявність певних здібностей [17, с. 304-305].

Разом з тим здібність до управлінської діяльності як суспільне явище знаходить своє віддзеркалення не у будь-якій діяльності, а в активній, тобто тій, котра має спільні точки дотику з об'єктом дії. Відповідно, звичайної дії буде недостатньо для того, щоб дійти до висновків про наявність управлінської здібності у молодій людині. Доказом в такому випадку може бути позитивне, негативне або байдуже відношення людини до своєї діяльності.

До критеріїв визначення управлінської здібності можна, зокрема, віднести членство у громадській організації (як приклад, профспілка, студентське самоврядування, громадська організація тощо). Однак для ефективної управлінської діяльності теоретичних знань скоріш за все буде замало, через те що навички з управління формуються не в умовах аудиторних занять або громадських заходах, а у процесі системної роботи та послідовного набуття досвіду (як позитивного, так і негативного).

Для визначення здібності молодій людині до управлінської діяльності тільки одного показника певно буде замало, хоча поєднання декількох показників теж може не виявити наявних здібностей до управління.

Отже, системна криза, некерованість всіх сфер суспільного життя, розбалансованість соціально-економічних і політичних процесів в суспільстві, дисфункція його інститутів накладають істотний відбиток на реальний стан молоді в суспільстві. Тому дослідження життєвої позиції молодих людей набуває особливого значення в умовах глобальних соціальних змін, коли трансформації в різних сферах суспільного життя впливають не тільки на макросоціальні процеси, а й позначаються на індивідуальному житті людей, змінюють їх цінності, норми, культуру.

Підготовка молоді до управлінської еліти, а також її залучення до роботи в системі публічного управління дійсно необхідні, оскільки саме молодь є тою активною частиною громадян, котрій згідно великого історичного досвіду надається провідна роль у подоланні

кризових явищ у суспільстві та державі, реалізації закладених у Конституції норм формування правової держави, а також розбудови громадянського суспільства.

Значущим кроком на шляху до зміцнення вищевказаної правової основи стала затверджена Указом Президента № 68/2016 Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 рр. [14]. Зокрема, в Стратегії стверджується, що активне, впливове і розвинуте громадянське суспільство є важливим елементом будь-якої демократичної держави і грає ключову роль в реалізації невідкладних соціальних перетворень і належного управління, в управлінні суспільним життям і вирішенні локальних проблем, в розробці та реалізації ефективної державної політики в різних сферах, у встановленні відповідальності перед людиною правової держави, а також у вирішенні політичних, соціально-економічних і гуманітарних проблем.

За роки незалежності в Україні було створено мережу інститутів громадянського суспільства: громадські організації та асоціації, руху, фонди, спілки, благодійні фонди, профспілки, політичні партії, організації роботодавців, організації надають адвокатські, нотаріальні послуги, релігійні організації, професійні та творчі спілки, органи народного самоврядування, недержавні ЗМІ, а також інші некомерційні асоціації та інституції легалізовані відповідно до закону.

На жаль, статистичні дані про кількість легалізованих органами юстиції громадських об'єднань не відповідають числу реально діючих організацій, про що свідчать результати перевірки діяльності органів юстиції відповідно до чинного законодавства. Слід зазначити, що значна частина зареєстрованих організацій є ситуаційними, бездіяльними і в якомусь сенсі віртуальними, оскільки метою їх створення часто є реалізація специфічних завдань за короткий проміжок часу.

На загальнодержавному рівні роль молоді у прийнятті рішень прописано у декількох нормативно-правових актах. Серед них Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» [11], Розпорядження КМУ «Про затвердження заходів

щодо виконання Загальнодержавної програми підтримки молоді на 2004-2008 роки» [12]. У ньому, зокрема, наголошується, що необхідно «провести соціологічні дослідження з питань участі молоді у публічному управлінні, просуванні по службі молодих державних службовців та «сприяти стажуванню молоді, зокрема студентів, аспірантів, у центральних і місцевих органах виконавчої влади». Але, як свідчить практика, такі дослідження та стажування не в повній мірі ефективні. Причиною цього стала відсутність державних механізмів, що забезпечуватимуть активну участь молоді у державотворчих процесах, завдяки яким молодь стане не тільки об'єктом, а й суб'єктом державної молодіжної політики.

Вперше питання залучення молоді до служби в органах публічного управління була заявлена в «Стратегії реформування системи державної служби в Україні» [15], де було вказано, що з метою зменшення ризику некомпетентності та низького рівня професіоналізму потрібно залучати до управлінської діяльності в сфері публічного управління висококваліфікованих фахівців нової генерації.

У «Щорічній доповіді про становище молоді в Україні Нове покоління незалежної України (1991-2001 рр.)» [4] було зроблено спробу звернути увагу до проблеми недостатньої залученості молоді до управлінської діяльності.

Вже у 2003 р. було прийнято «Програму підготовки та залучення молоді до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, створення умов для її професійного зростання» [13], котра визначила фундаментальні спрямування діяльності влади в організації добору молоді на роботу у систему публічного управління. Серед основних пунктів зазначеної програми були наступні:

а) вимоги – талановита молодь, лідери активних громадських об'єднань, фіналісти регіональних та загальнонаціональних конкурсів серед студентів;

б) способи виявлення управлінських здібностей – стажування в органах влади, кадровий резерв та надання таким особам переваг при вступі на державну службу;

в) оцінювання особистісних та ділових якостей – співбесіди, тестування, анкетування.

У результаті сформованої практики до системного відбору потрапляють певні категорії молоді, які вже офіційно підтвердили свою перспективність для державного управління. Реальної перевірки управлінської здатності всіх інших претендентів на державної посади існуючі процедури забезпечити не в змозі.

Молодіжна участь – це сприяння молодим людям в плані впливу на питання, які стосуються їхнього життя, за допомогою участі в процесі прийняття рішень або через особисту активність. Участь молодих людей слід розглядати з точки зору їх активного залучення. Це означає, що молоді люди не тільки пасивно беруть участь в запропонованих проектах, але також і беруть безпосередню участь у роботах по визначенню потреб, пошуку рішень і планування діяльності в організації або громаді.

Європейська хартія про участь молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівні [3] звертає увагу на те, що для підвищення рівня участі молодих людей повинні бути створені молодіжні структури, такі як молодіжні парламенти, поради, форуми і т.д.

Вони можуть приймати різну форму, залежно від потреб молоді та інтересів влади. Для подібних структур вкрай важлива гнучкість і здатність до зміни, в залежності від потреб і сприйняття залучених в їх діяльність молодих людей. У всі структури повинні бути залучені представники молоді з різним попереднім досвідом. Розвиток молодіжної політики за участю молоді як на регіональному, так і національному рівнях має здійснюватися за принципом «ніщо, пов'язане з молоддю, не вирішується без молоді», з урахуванням встановлених потреб молоді.

Консультативні органи і громадські ради в галузі молодіжної політики, а також органи молодіжного та студентського самоврядування в Україні досить активні, щоб залучити молодих людей до прийняття управлінських рішень з молодіжних питань та до моніторингу їх реалізації на регіональному рівні. Основною метою кооперації між структурними підрозділами урядових органів і центрами молодіжного представництва є організація і проведення спільних молодіжних заходів. Крім того, береться до уваги думка молодих

людей при розробці програм обласного призначення і в ході обговорення проектів по імплементації ДМП, під час обговорення і вироблення пропозицій для нормативних і правових документів, що розробляються для молоді, в ході розгляду актуальних проблем молоді та пошуку шляхів їх вирішення, в процесі надання підтримки молодіжним ініціативам і при проведенні конкурсів для громадських організацій.

В цілому, можна відзначити, що незважаючи на зусилля органів державної та місцевої влади, а також неурядових організацій соціальне становище сільської молоді залишається складним. За останні роки в Україні простежується тенденція до скорочення сільського населення, що є результатом природного скорочення населення та міграційної активності. Типовими проблемами, з якими зіштовхується сільська молодь, особливо молоді сім'ї з дітьми, це низький рівень доходів і високий рівень безробіття. Відчувається також і тенденція до скорочення інститутів соціально-культурної та побутової сфери села, що негативно позначається на можливостях сільської молоді та дітей щодо задоволення їхніх культурних потреб і забезпечення осмисленого дозвілля.

Отже, складність завдань та функцій, покладених на органи публічної влади, зумовлює необхідність формування нової управлінської еліти, залучення до системи публічного управління молодих фахівців – кращих представників студентської молоді.

Наразі в умовах децентралізації влади постала проблема розробки місцевих програм залучення молоді до управлінської діяльності. Це надасть можливість залучити обдаровану молодь, а також підтримувати її у самореалізації, забезпечити умови для підвищення рівня професійної компетентності, дозволить підвищити рівень обізнаності громадян у питаннях державно-управлінського характеру. Необхідність залучення молоді до управлінської діяльності, значущість виховання та навчання молодих управлінців обумовлена низкою факторів, головними серед яких є:

- суспільне життя, котре стає більш динамічнішим, вимагає наявності серед публічних службовців мобільних, активних, комунікабельних, здатних ефективно виконувати роботу, таких, які

вміють швидко адаптуватися до змін у навколишньому середовищі, приймати виважені рішення;

- молодь повсякчас швидко адаптується до нового, здатна отримувати та поширювати нові знання й технології у своїй діяльності та, відповідно, в значній мірі підвищити ефективність роботи;

- потреба у зміні поколінь передбачає послідовне наслідування прав та обов'язків в різних сферах суспільно-політичного життя (в тому числі й у сфері публічного управління) [2, с. 107].

Враховуючи те, що управлінська здатність – «це особливість людини, яка дозволяє їй найкращим чином впоратися із заданою роботою або певною ситуацією» [1, с. 24-26], – основне завдання в процесі підбору персоналу полягає у виявленні саме управлінських здібностей у максимально більшій кількості молоді, аби мінімізувати потрапляння до держслужби непридатних або невідповідних до цього виду суспільної діяльності людей.

Усі існуючі методики оцінки рівня управлінської придатності персоналу розглядаються, здебільшого, з точки зору посадових інструкцій, тренінгів серед персоналу, тестування на професійні якості, встановлення відповідності професійно-кваліфікаційним вимогам, атестації, а також інших складових, що спрямовані на оцінювання осіб, котрі вже працюють в сфері публічного управління. З іншого боку, у молоді особи здібності до управлінської діяльності знаходяться ще у стадії формування. Через це виокремити їх та дати оцінку у чистому вигляді посеред великої кількості особистісних якостей, рис та навичок достатньо складно, а іноді майже неможливо.

Можна наголосити на тому, що серед показників, що придатні для подібного відбору, варто відмітити наступні:

- якість дії;
- тривалість дії;
- ціннісне відношення до управлінської діяльності;
- суспільна корисність.

У своєму комплексі, наявність таких показників дозволять визначити кількісний та, що більш важливо, якісний прояв управлінських здібностей молоді. Загалом слід приділяти увагу рівню вмотивованості, психологічні риси молоді людини, рівень її освіти та культури тощо.

Останнім часом представники української молоді доволі активно об'єднуються у молодіжні організації, профспілки, органи студентського самоврядування тощо. Подібні організації існують здебільшого в умовах демократизації, котрі саме й сприяють розвитку цілеспрямованої та активної молоді, адаптованої до сучасності.

За сьогоденних умов представники такої суспільно активної молоді мають змогу стати реальним управлінським ресурсом української держави. Практичний досвід та природні здібності представників активної молоді є гарним фундаментом для виховання майбутніх державних службовців та посадових осіб.

Отже, залучення саме активної молоді до державної служби може бути шляхом до підвищення ефективної діяльності державної служби України в сучасних умовах.

Таким чином, головною умовою забезпечення ефективної діяльності держслужби є професійно підготовлені молоді фахівці. Але, на жаль, сучасна, Україна не має високої популярності щодо держслужби серед суспільства, а головне – серед представників перспективної молоді.

Відсутність такої популярності характеризується великим списком потреб щодо умов праці. Отож, задля формування позитивного іміджу державного службовця та залучення до держслужби обдарованої молоді необхідно комплексно підійти до вирішення питання удосконалення держслужби в цілому [16, с. 105].

По-перше, це створення умов щодо підготовки майбутніх молодих державних службовців та подальше підвищення їх кваліфікації. Адже гідне професійне навчання є запорукою ефективної професійної діяльності в будь-якій сфері. У цьому аспекті доцільно було б організувати видавництво навчально-методичних матеріалів, спрямованих на підвищення професійного рівня молодих державних службовців, створення умов для їхньої постійної самоосвіти, удосконалення практичних умінь та навичок у роботі.

По-друге, популяризація держслужби також може здійснюватись через підтримку загальнонаціональних проектів, що, в свою чергу, підвищить імідж державного службовця і цим самим стане мотивом для залучення молоді до роботи в органах держслужби.

По-третє, плинність кадрів та непривабливість держслужби в очах молоді обумовлені низькою заробітною платою державного службовця. Тому обов'язковим мотивуючим фактором залучення молоді до держслужби має стати забезпечення гідних умов щодо оплати праці, бо серед представників активної молоді, в першу чергу, розглядається саме цей критерій [6].

Велику роль у мотивації праці відіграє визнання і схвалення результатів праці та підтримка ініціативних пропозицій молодих працівників.

У цих умовах різко зростає необхідність розвитку організованого молодіжного руху. При цьому найоптимальнішим для організації такого руху міг би стати місцевий рівень, як найбільш наближений до життєвого світу молодої людини. Саме з утворення молодіжних комітетів при ОМС можна почати створення всієї структури залучення молоді в суспільне і політичне життя країни. Метою діяльності цих комітетів було б не тільки представництво інтересів молоді у владних структурах, а й активізація їх діяльності у вирішенні проблем того чи іншого територіального утворення.

В якості однієї з сутнісних характеристик молоді виступає мотиваційна сфера свідомості як спрямованість особистості на репродуктивну і інноваційну діяльність, похідна умов життєдіяльності в процесі соціального становлення молодого покоління як суб'єкта суспільного виробництва і суспільного життя.

У процесі соціалізації молоді, активного включення молоді в діяльність, відбувається формування мотиваційних установок особистості. В умовах стабільного розвитку суспільства здійснюється відтворення соціальної структури суспільства, яка в своїй основі відбивається в молодіжному середовищі. В умовах реформування суспільства особлива роль відводиться соціальному новаторству, найчастіше повному запереченню попереднього досвіду.

В оцінці соціального розвитку молоді використовуються такі критерії (рис. 2).

Рис. 2. Критерії оцінювання соціального розвитку молоді

Цілісне вивчення молоді проявляється в розгляді всього різноманіття її зв'язків із суспільством, що визначається специфікою ролі і місця цієї соціальної групи в процесі суспільного відтворення.

Підтримка молодих людей, їхнє залучення до творчої, активної участі в житті суспільства і держави – це інвестиції в розвиток стратегічних ресурсів держави.

У даний час формується всеукраїнський підхід до молодіжної політики, що враховує особливості, можливості, специфіку різних рівнів управління. На сучасному етапі розвитку українського суспільства виховання громадянськості і патріотизму є найважливішою умовою відродження України після всіх потрясінь.

У завдання ДМП входить сприяння правовій соціалізації, яка означає осмислення основних прав і відповідальності молодих громадян України. Молодь не може нормально діяти на економічному і політичному полі без чіткого уявлення про державний устрій, політичну, правоохоронну, податкову системи і т.д.

Зазначимо, що у кінці серпня 2019 р. до ВРУ було внесено проєкт закону про молодь (реєстр. № 2076), який викликав обурення у

багатьох громадських організаціях, перш за все дитячих. 2 жовтня цей законопроект був відкликаний на доопрацювання. Саме з метою широкого обговорення та аналізу сучасного стану молодіжної політики в Комітеті у справах молоді та спорту відбувся круглий стіл «Шляхи удосконалення державної молодіжної політики» [11].

Відкриваючи засідання, голова підкомітету з питань ДМП Ірина Борзова зазначила, що перед внесенням системних змін в законодавство їх необхідно обговорити з представниками молодіжних та дитячих громадських організацій, студентського та учнівського самоврядування, вченими і місцевими органами виконавчої влади. Також Ірина Наумівна зазначила: «Потрібно зробити так, щоб не тільки міська, а й сільська молодь мала можливість належним чином розвиватися і брати участь в будівництві держави».

Заступник міністра молоді та спорту Олександр Ярема розповів, що вже майже рік триває робота над Стратегією розвитку молодіжної політики в Україні до 2030 р.:

Було прийнято програму «Молодь України 2016-2020 рр.», але необхідна стратегія, згідно з якою в подальшому будемо формувати законодавчу і нормативну бази. Було вивчено досвід колег з ЄС, які мають горизонт планування до 2030 року.

Недостатній рівень активності, низька підприємливість і мобільність, великий розрив між компетенціями і потребами ринку праці, демографічні проблеми, високий патерналізм (переконавання, що хтось повинен прийти і вирішити мої проблеми), серйозні виклики в сфері безпеки (а вони перешкоджають самореалізації і призводять до низької тривалості життя) – ось загальні риси притаманні сучасній молоді України.

Якою в результаті хочемо бачити молодь в 2030 р., такою, яка:

- ✓ має можливість і бажання самореалізуватися в Україні;
- ✓ орієнтується на фізичне і ментальне здоров'я і усвідомлює свою відповідальність за нього;
- ✓ проявляє ініціативу в соціумі і визначає свою мету;
- ✓ створюючи сім'ю, і далі розвивається, бере участь в суспільному житті;
- ✓ має рівний доступ до прав, можливостей і якісних послуг;

✓ має стійкість до життєвих викликів і непередбачених змін, не втрачає відчуття щастя.

Щоб досягти цього, основними пріоритетами молодіжної політики стануть:

Безпека і життєстійкість (безпека в мережі, розвиток медіаграмотності і критичного мислення; психологічна допомога, профілактика стресу і депресії; практики позитивного батьківства і руйнування стереотипів у вихованні дітей).

Здоровий спосіб життя (зміцнення ментального і фізичного здоров'я, профілактика і протидія різним формам залежності; запобігання поширенню ВІЛ та інших інфекцій; розвиток фізичної культури і підтримка неформальних спортивних рухів та ініціатив).

Розвиток спроможності (впровадження лідерства і підприємливості через навчальні заклади; розвиток волонтерства та громадянських компетенцій відкритого суспільства; програми особистісного зростання).

Інтегрованість в світ (підвищення мобільності та міжнародні молодіжні обміни, залучення до діяльності в Україні молоді з-за кордону, насамперед з діаспори; формування розширеного поняття українськості, яке базується на цінностях і свідомому виборі)» [11].

Висновки. Отже, розбудова України як сучасної демократичної держави залежить у більшій мірі від обдарованої молоді, потенціал якої повинен стати гарантією прогресивного розвитку країни та забезпечення соціально-економічної стабільності. Оптимізація системи підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, вдосконалення механізмів відбору молодих кадрів та вироблення нових підходів до стимулювання праці державних службовців може сприяти залученню представників активної молоді до держслужби. Це в свою чергу має призвести до позитивних змін у сфері публічного управління, забезпечить задоволення потреби держави у молодих, енергійних та амбітних висококваліфікованих кадрах, котрі мають здібності до ефективної здійснювати управлінської діяльності та загалом дозволить підвищити професіоналізм серед представників органів публічного управління.

Стаття надійшла до редакції: 08.08.21

opportunity to attract talented young people, as well as support them in self-realization, provide conditions for improving the level of professional competence, will increase the level of awareness of citizens in matters of public administration. In these conditions, the need for the development of an organized youth movement is growing sharply. At the same time, the local level, which is the closest to the life of a young person, could be the most optimal for the organization of such a movement.

Key words: *youth, state youth policy, sphere of public administration, public servants, managerial activity.*

Received: 08.08.21

References

1. Borodin, E.I. (2018). *Vdoskonalennia shliakhiv zaluchennia molodi do derzhavnoho upravlinnia ta derzhavnoi sluzhby [Improving ways to involve young people in public administration and civil service]* [in Ukrainian].
2. Vytko, T. (2017). Otsiniuvannia rezultativ diialnosti derzhavnykh sluzhbovtziv v Ukraini [Evaluation of performance of civil servants in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, (Vol. 2), (pp. 101-108).
3. European Charter on the Participation of Youth in Community Life at Local and Regional Level. *rm.coe.int*. Retrieved from <https://rm.coe.int/16807038ee>.
4. *Annual report to the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine on the situation of youth in Ukraine* (2002). Kyiv, Derzh. in-t problem simi ta molodi. [in Ukrainian].
5. Orlov, V.V. (2019). *Formuvannia derzhavnoi molodizhnoi polityky v Ukraini [Formation of the state youth policy in Ukraine]*. Odessa [in Ukrainian].
6. Pantyukhin, V.O. (2011) *Zaluchennia molodi do navchannia za napriamkom «Derzhavne upravlinnia» yak shliakh do pidvyshchennia efektyvnosti derzhavnoi sluzhby [Involvement of young people in training in the field of «Public Administration» as a way to increase the efficiency of the civil service]*. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSUNU/2011_17/Pantuhin.pdf.

7. Ploskyi, K.V. (2015). Uchast molodi u rozvytku mistsevoi demokratii v Ukraini: problemy ta perspektyvy [Youth participation in the development of local democracy in Ukraine: problems and prospects]. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society*, 1(6), (pp. 101-111) [in Ukrainian].

8. Ploskyi, K. (2019). Osnovni problemy ta napriamky zaluchennia molodi do derzhavnoi sluzhby [The main problems and areas of youth involvement in the civil service]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 3, (pp. 263-270) [in Ukrainian].

9. Plotnikov, P.V. (2013). *Partnerstvo molodi ta orhaniv vlady – shliakh do pryskorennia sotsializatsii [Partnership between youth and government is a way to accelerate socialization]*. Donetsk [in Ukrainian].

10. Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 10 hrudnia 2015 r. No 889-VIII [On Civil Service: Law of Ukraine of December 10, 2015 No 889-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

11. Pro zahalni zasady derzhavnoi molodizhnoi polityky v Ukraini: Deklaratsiia vid 15.12.1992 No 2859-XII [On the general principles of state youth policy in Ukraine: Declaration of 15.12.1992 No 2859-XII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

12. Pro zatverdzhennia zakhodiv shchodo vykonannia Zahalnoderzhavnoi prohramy pidtrymky molodi na 2004-2008 roky: Rozporiadzhennia KМУ vid 09.07.2008 r. No 933-r [On approval of measures to implement the National Youth Support Program for 2004-2008: Order of the Cabinet of Ministers of July 9, 2008 No 933-r]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

13. Pro Prohamu pidhotovky ta zaluchennia molodi do derzhavnoi sluzhby ta sluzhby v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia, stvorennia umov dlia yii profesiinoho zrostannia: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 veres. 2003 r. No 1444 [On the Program of training and involvement of youth in the civil service and service in local self-government bodies, creation of conditions for their professional growth: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of September 10. 2003 No 1444]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

14. Pro spryiannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy No 68/2016 [On promoting the development of civil soci-

ety in Ukraine: Decree of the President of Ukraine No 68/2016]. *www.president.gov.ua*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua> [in Ukrainian].

15. Pro Stratehiiu reformuvannia systemy derzhavnoi sluzhby v Ukraini. Ukaz Prezydenta Ukrainy No 599/2000 vid 14 kvitnia 2000 r. [On the Civil Service Reform Strategy in Ukraine. Decree of the President of Ukraine No 599/2000 of April 14, 2000]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

16. Chorna, L.O. (2017). Zaluchennia molodi do derzhavnoi sluzhby yak shliakh do pidvyshchennia efektyvnosti derzhavnoho upravlinnia [Involving young people in the civil service as a way to increase the efficiency of public administration]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 3, (pp. 104-107) [in Ukrainian].

17. Shevchuk, I.V. (2019). Zaluchennia molodi yak umova pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti derzhavnoi sluzhby [Involvement of young people as a condition for improving the efficiency of the civil service]. *Universytetski naukovi zapysky – University scientific notes*, 1, (pp. 303-309) [in Ukrainian].

18. Carroll, K. (2011). Not your parents' political party: Young Sunnis and the New Iraqi Democracy. *Middle East Policy*, (Vol. 18), 3, (pp. 101-121) [in English].

19. Desrues, T. (2012). Moroccan youth and the forming of a new generation: Social change, collective action, and political activism. *Mediterranean Politics*, (Vol. 17), 1, (pp. 23–40) [in English].

20. Diuk N. (2013) Youth as an agent for change: The next generation in Ukraine. *Demokratizatsiya – The Journal of Post-Soviet Democratization*, (Vol. 21), 2, (pp. 179-196) [in English].

21. Farthing, R. (2010). The politics of youthful antipolitics: Representing the “issue” of youth participation in politics. *Journal of Youth Studies*, (Vol. 13), 2, (pp. 181-195) [in English].

22. Matt Henn, Nick Foard (2014) Social differentiation in young people's political participation: the impact of social and educational factors on youth political engagement in Britain. *Journal of Youth Studies*, (Vol. 17), 3, (pp. 360-380) [in English].

Відомості про автора / Information about the Author

Тимофєєв Сергій Павлович: Чорноморський національний університет імені Петра Могили: вул. 68 десантників 10, Миколаїв, 54003, Україна.

Serhij Tymofeiev: Petro Mohyla Black Sea National University: 68 Desantnykiv str. 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine.

ORCID.ORG./ 0000-0002-9223-1468

E-mail: stymofeev@gmail.com

У статті проаналізовано, що економічну безпеку найчастіше ототожнюють з фінансовою безпекою, оскільки її також визначають як рівень державної соціально-економічної політики, що здатні стабільно покривати витрати на основні потреби та об'єктивні витрати враховуючи фізіологічні потреби, навколишнє середовище та триваючі епідеміологічні загрози. Безперечно, господарський фактор, який ми також можемо визначити як фінансовий стан, чи фінансову стійкість домогосподарства, є найважливішим, але не єдиним елементом його економічної безпеки.

З'ясовано, що фінансово-безпековими факторами життєдіяльності домогосподарств є розмір і стабільність доходів та рівень витрат, у тому числі на обслуговування зобов'язань, а також заощадження, фінансові інвестиції та капітал домогосподарства, тобто елементи, що визначають його фінансову безпеку. Важливу роль у формуванні економічної безпеки відіграють також ступінь диверсифікації джерел доходу, захист від втрати доходів або майна, рівень людського капіталу, особливості соціально-економічного росту. Звичайно, нефінансові фактори прямо чи опосередковано впливають на економічне та фінансове становище домогосподарства у період епідеміологічних загроз, а отже, і на його фінансову безпеку.

Ключові слова: діяльність домогосподарств, фінансова безпека, органи публічної влади, державна соціально-економічна політика, безпекові фактори, епідеміологічні загрози, сучасний етап, економічна безпека.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Поняття економічної безпеки держави охоплює безпеку державної фінансової системи, державні фінанси, енергетичну, продовольчу, соціальну, сировинну, запаси та державні резерви. На фоні категорії економічної безпеки держави чи підприємств, визначень у цій сфері, поняття економічної безпеки домогосподарств у період епідеміологічних загроз належить до відносно нових і не досконало вивчених напрямів [18]. Прийняття рішень домогосподарством супроводжується загаль-

ними цілями, що стосуються всіх членів домогосподарства та індивідуальними, що впливають з індивідуальних потреб його членів. Обсяг і структура потреб домогосподарств формується, з одного боку, зовнішніми факторами, які залежать насамперед від діяльності органів публічної влади та темпів соціально-економічного розвитку регіону, а також внутрішніми факторами, що впливають із структури фінансово-господарського стану домогосподарств.

Багато визначень економічної безпеки сприймають цю категорію як запобігання та захист від негативного впливу зовнішніх факторів і загроз, в тому числі й епідеміологічних. В інших наголошується на питанні ефективного використання ресурсів та наявності конкурентної переваги, а також на здатності постійно функціонувати, розвиватися та досягати передбачуваних цілей [16]. Економічна безпека є динамічною категорією, а не статичною, тому слід констатувати, що цей стан може бути результатом лише ефективної державної соціально-економічної політики. Під час епідеміологічних загроз на економічну безпеку впливають фінансові, технічні та технологічні процеси, людські та інформаційні ресурси, а також відносини компанії з навколишнім середовищем у сфері всіх зазначених процесів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі питання економічної безпеки переважно обговорюється насамперед у контексті державної соціально-економічної політики і підприємств різної форми власності. Питання теорії формування суспільно-владних відносин у контексті публічного управління під час соціально-економічних трансформацій були предметом наукових досліджень українських учених: Л. Антонової, В. Беляєва, Ю. Вороненка, Б. Герасимчука, В. Ємельянова, Л. Жаліло, В. Загородного, Д. Карамішева, Б. Криштопи, В. Лехан, В. Лобаса, В. Москаленка, З. Надюка, Н. Нижник, В. Пономаренка, Я. Радиша, Г. Слабкого.

Теоретики нової інституційної економіки звернули увагу на широко зрозумілий культурний, соціальний та історичний контекст та силу його впливу на особистість. Вплив інституційних факторів визначає розвиток суспільств та їх громадян як на приватному

рівні, так і на рівні органів публічної влади. Інституційні чинники створюють середовище, своєрідний каркас, у якому функціонує домогосподарство, усі вони впливають на прийняті рішення та ставлення членів домогосподарства в контексті задоволення їхніх потреб у період епідеміологічних загроз [14].

У дослідженнях, присвячених питанням фінансів домогосподарств, дедалі більше розширюється перелік детермінантів, які можуть вплинути на фінансовий вибір їхніх членів. Це пов'язано з тим, що дослідження, засновані лише на економічних та демографічних детермінантах, таких як дохід, вік, освіта, структура домогосподарства, місце проживання, недостатньо пояснюють фінансовий вибір домогосподарств. З цієї причини зростає роль досліджень, присвячених «новим» детермінантам фінансового вибору, в тому числі фінансові знання та навички, активність на фінансових ринках, стійкість до фінансових потрясінь під час епідеміологічних загроз, фінансовий потенціал.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою та основними завданнями даного дослідження є обґрунтування трансформації державної соціально-економічної політики у період епідеміологічних загроз щодо фінансово-безпекових факторів життєдіяльності домогосподарств на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим елементом фінансової безпеки у період епідеміологічних загроз є не лише рівень отриманого доходу, а й його стабільність та диверсифікація, довговічність доходів і більша диверсифікація їх джерел, особливо заробітків, пов'язаних з господарською діяльністю членів господарства безсумнівно, сприяють фінансовій безпеці та ефективній державній соціально-економічній політиці [12]. Крім природно-побутового трудового потенціалу, домогосподарства можуть мати у своєму розпорядженні й інші види ресурсів, які походять не від їхньої праці, а, наприклад, від праці попередніх поколінь.

Ресурси майна домогосподарства, отримані таким чином, а також створені в результаті накопичення доходу служать для задоволення поточних потреб та становлять своєрідну подушку

фінансового забезпечення, в тому числі й під час епідеміологічних загроз. Розмір і якість цього людського капіталу є прямим, або опосередкованим джерелом доходу домогосподарства, а останні перетворюються на споживчі товари, що обслуговують потреби членів домогосподарства. Кожне домогосподарство прагне досягти якомога більшої задоволеності придбаними товарами та послугами та при прийнятті рішень керується як традиціями, уподобаннями, так і рівнем оплати праці. Під час епідеміологічних загроз ризик прийняття неправильних рішень провокує домогосподарство на збитки та спонукає до обережності при виборі [10].

Для характеристики домогосподарства в бюджетному аспекті ключове значення має спільне утримання в тому сенсі, що члени домогосподарства мають загальний фонд фінансових ресурсів, тобто спільний бюджет домогосподарства. Залежно від типу домогосподарства, етапу його розвитку, матеріально-життєвого становища, сучасного рівня задоволення потреб сім'ї, ці детермінанти будуть взаємодіяти з різною силою і в різних напрямках, особливо під час епідеміологічних загроз. У цьому сенсі економічна безпека впливає з факту наявності різних видів активів, як фінансових, так і нефінансових, як засобів захисту від несприятливого розвитку подій у майбутньому, а мірою економічної незахищеності може бути страх майбутніх втрат і страх недостатнього захисту від наслідків епідеміологічних загроз. Кожен, хто робить будь-який вибір на ринку, повинен пройти обмежений у часі процес порівняння своїх цілей, а економічна раціональність вимагає виконання важливих умов та ці вимоги часто важко виконати на практиці.

Тому, існує ідея обмеженої раціональності, яка діє через неможливість відповідати вимогам, тобто неповне знання проблеми, що передбачає прийняття неоптимального вибору, який, однак, не слід ототожнювати з ірраціональним вибором [22]. Поведінкові та інституційні соціальні та культурні аспекти можуть спричинити, що принципи державної соціально-економічної політики відходять на задній план і поступаються місцем цілям соціологічного чи психологічного характеру, наприклад, індивідуальним смакам,

настроєм, освітнім пріоритетам. Питання економічної безпеки домогосподарств набуло актуальності у період епідеміологічних загроз, уповільнення соціально-економічного росту викликане проблемами на ринках нових технологій, а епідеміологічні загрози та фінансова криза привернули увагу до проблеми економічної безпеки.

Швидке зростання та подальше падіння біржової вартості інтернет-компаній на початку ХХІ століття та подібні зміни на ринку нерухомості наприкінці цього десятиліття значною мірою вплинули на середній клас. Внаслідок коливань цін на активи, а часто і значного зниження їх вартості, домогосподарства, що належать до цієї групи, не стільки збідніли, скільки постраждали від зростаючої проблеми страху за майбутнє існування сім'ї. Безпосередньою причиною цього занепокоєння стало дуже помітне зростання нестабільності доходів і підвищений ризик, пов'язаний зі зниженням вартості активів. У період епідеміологічних загроз у контексті економічної безпеки також почали розглядати нестабільність ринку праці, проблеми з доступом до медичного страхування та невизначений рівень соціального забезпечення [8].

Важливою є також освіта, яка дає змогу знайти хорошу роботу, дохід, що гарантує достатній рівень життя та медичне страхування, яке охоплює всіх членів сім'ї. Варто наголосити, що аналіз економічної безпеки під час епідеміологічних загроз має враховувати не лише її поточний рівень, а й передбачувані зміни. Якщо наявний дохід або активи стабілізують економічне становище домогосподарства, умова щодо суми не є необхідною, у цьому сенсі економічна безпека, яку розуміють як стабільність економічної ситуації не призначена виключно для заможних домогосподарств.

Економічна безпека особливо підкреслює фактори підвищення рівня фінансової безпеки, які гарантують добробут особистості, а також робить особливий акцент на факторах ризику, посиляючись безпосередньо на можливість економічних втрат [21]. Важливим аспектом аналізу під час епідеміологічних загроз є суб'єктивна оцінка економічної безпеки з точки зору членів домогосподарства. У цьому контексті враховуються такі поведінкові фактори, як

страхи та тривоги щодо майбутньої фінансової ситуації та ставлення до ризику. Існує потреба звернути увагу на важливість часового горизонту в аналізі економічної безпеки домогосподарства, так витрати в перспективі можуть бути фактором ризику.

Зазначені фактори знижують економічну стабільність, але в довгостроковій перспективі вони можуть сприяти зміцненню економічної безпеки, економічна незахищеність, зокрема нестабільність доходів, роботи, місця проживання або страх втратити стабільність у зв'язку з цим, може становити значну загрозу для функціонування домогосподарств [19]. Очікуваний більший економічний ризик безпосередньо відображається в рішеннях, пов'язаних з роботою, а тому економічна безпека домогосподарства у період епідеміологічних загроз є результатом багатьох факторів.

На нього впливають ендогенні для домогосподарства особливості, тобто матеріальні та фінансові активи, а також соціально-особистісні та поведінкові особливості окремих осіб, які належать до сім'ї, а також відносини та інші активи. З іншого боку, на фінансову безпеку впливає багато екзогенних для домогосподарства особливостей, тобто тих, які не підконтрольні його членам, вони можуть лише краще чи гірше адаптуватися до цих факторів, приймаючи різноманітні рішення та дії, що впливають на економічну безпеку. До цих екзогенних факторів належать загальний стан національної економіки, динаміка ВВП, ситуація на ринку праці, економічна ситуація на фінансовому ринку, рівень інфляції, стан державних фінансів, дефіцит бюджету та державний борг.

Деякі з факторів, що визначають економічну безпеку, впливають на її рівень практично відразу, тоді як основи поточного економічного та фінансового стану господарства, як правило, визначаються постійними умовами та рішеннями, які приймаються в довгостроковій перспективі [17]. Варто також наголосити, що в той час як економічна безпека державної соціально-економічної політики є прикладом неконкурентного суспільного блага, від споживання якого жоден член певної громади не може бути виключений, безпека домогосподарства є приватним благом.

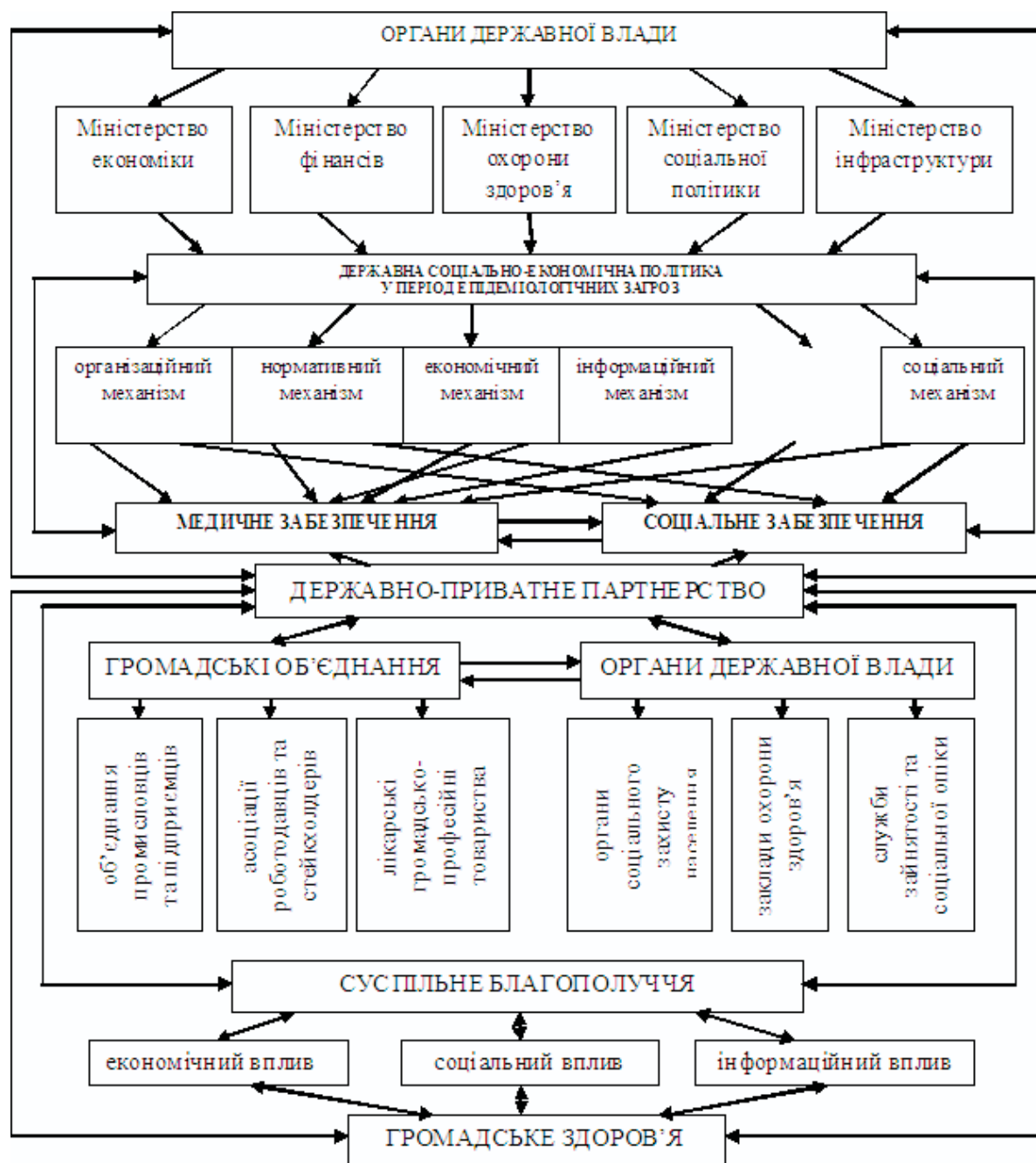

Рис. 1. Механізми реалізації державної соціально-економічної політики на сучасному етапі у період епідеміологічних загроз.

Джерело: розроблено за Сисюком В.

Однак, це не означає, що органи публічної влади не повинні брати участь у забезпеченні такої безпеки якнайширшої групи домогосподарств (рис. 1). У період епідеміологічних загроз держава може підтримувати економічну безпеку домогосподарств

за допомогою різних інструментів соціальної політики, економічної політики, фіскальної політики, а також монетарної політики. Ці механізми мають різну природу, тобто правові норми, бюджетні видатки, включаючи бюджетні трансферти на підтримку доходів домогосподарств, податкові механізми, так як складовою економічної безпеки домогосподарства є його фінансова безпека, особливо під час епідеміологічних загроз.

Ступінь задоволення множинних потреб пов'язана з поточним фінансовим становищем домогосподарства, а також з перспективою зміни поточної ситуації та знаннями, що дозволяють ефективно управляти фінансами житла [11]. Фінансова безпека домогосподарств може означати здатність отримувати дохід, необхідний для задоволення потреб на належному рівні та створювати фінансові резерви для використання у разі несприятливих наслідків, беручи до уваги епідеміологічні загрози. Фінансова безпека близька до категорії фінансової стійкості, у контексті державної соціально-економічної політики, під нею розуміють заявлену, ймовірну здатність домогосподарств пережити фінансові потрясіння та можливість отримати кошти на непередбачені витрати.

Однак, можна говорити про фінансову стійкість у контексті епідеміологічних загроз, які породжують фінансові потреби в короткостроковій перспективі. З іншого боку, фінансове забезпечення домогосподарства слід розглядати в контексті здатності вирішувати фінансові проблеми середньо - та довгостроковому характеру [3]. Фінансова стійкість, а потім і фінансова безпека, тобто стабільність у довгостроковій перспективі є доказом здатності спротиву ризикам як фінансового, так і нефінансового характеру, внаслідок чого реалізація нефінансового ризику безпосередньо впливає на фінансовий стан домогосподарства.

Тому, реалізація щоденного ризику може призвести до серйозних проблем із бюджетом домогосподарств, а іноді й до надмірної заборгованості або навіть до фінансового відчуження. Фінансову відчуженість та фінансову вразливість можна розглядати як ситуацію, що протилежна фінансовій безпеці домогосподарства. Фінансове відчуження визначається як ситуація, в якій певні особи або до-

могосподарства стикаються з труднощами, особливо у під час епідеміологічних загроз, у доступі до фінансової системи та отриманні фінансових послуг, які їм необхідні [15]. Такі послуги включають наявність банківського рахунку, доступ до кредиту з «розумним» рівнем відсотків і комісій, або отримання невеликих сум заощаджень з урахуванням нестабільної професійної ситуації.

Часто домашні господарства, які постраждали від епідеміологічних впливів, можуть отримати фінансування лише від «тіньових» банківських установ, наприклад, кредитних компаній на дуже несприятливих умовах, що ще більше погіршує їхнє важке фінансове становище. З підвищенням фінансової стійкості збільшується здатність подолати не лише незначні епідеміологічні загрози, а й ті, що приносять великі збитки та дестабілізують фінансове становище суб'єкта господарювання в довгостроковій перспективі [9]. Фінансова безпека пов'язана із задоволенням фінансових потреб домогосподарства, а ці, в свою чергу, використовуються для максимізації корисності господарства, тобто задоволення життєвих потреб, зокрема у період епідеміологічних загроз.

У формуванні та реалізації сучасної державної соціально-економічної політики громадські потреби мають базовий характер (рис. 2). Існує потреба в доступі до готівки з найвищим ступенем ліквідності та здійснення розрахунків, безготівкових розрахунків та переказу коштів між суб'єктами та необхідність доступу до банківських кредитів і позик для забезпечення поточної ліквідності домогосподарства, придбання споживчих товарів і послуг, фінансування інвестицій у різні види активів. Можна більш точно класифікувати фінансові потреби, виокремивши: доступ до фінансових ресурсів, фінансування покупок, інвестування вільних коштів, страхування, отримання доходу.

Заснована ієрархічна модель мотивів заощадження передбачає певну раціональність у поведінці та фінансових рішеннях домогосподарства. Передбачається, що після задоволення потреб, які виникають внаслідок фінансування повсякденних витрат і поточних зобов'язань, також за рахунок споживчих кредитів, домогосподарство створить буферні заощадження для фінансування

несподіваних витрат, а в разі наявності більшого надлишку коштів господарство заощадить на заплановані витрати [13]. Однак, під час епідеміологічних загроз, у домогосподарствах, особливо з низькими доходами не вистачає створення заощаджень.

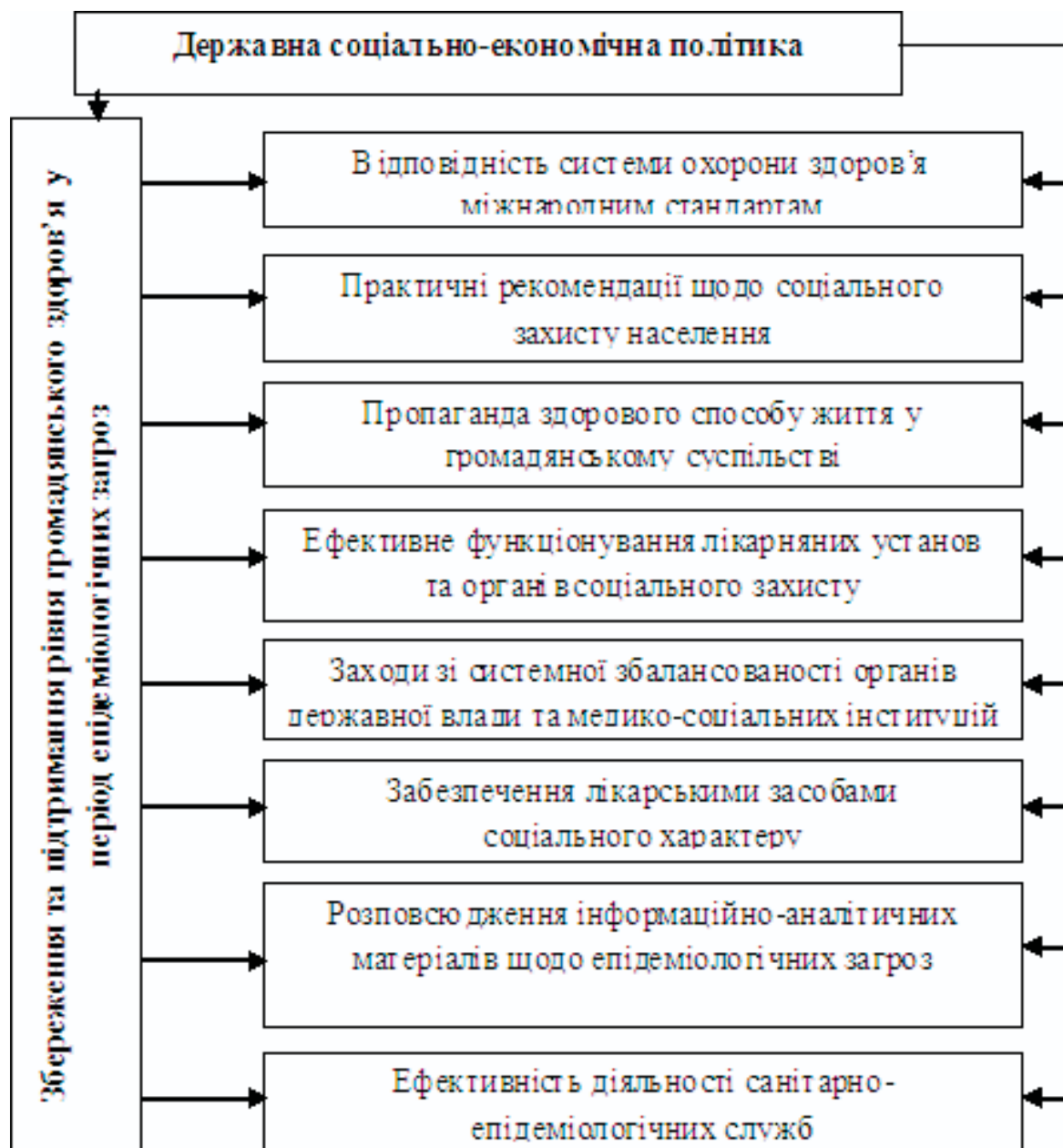

Рис. 2. Трансформація сфери суспільного здоров'я та соціального захисту в період епідеміологічних загроз.

Джерело: розроблено за Ситником Т.

Теорія життєвого циклу є відправною точкою в аналізі фінансової поведінки індивідів і домогосподарств, в основі теорії життєвого циклу лежить припущення, що люди поведуться раціонально і планують своє споживання з точки зору всього життя. Таким чином, продуктивність, яку суб'єкти господарювання отримують не лише від активів, якими вони володіють, і поточного споживання, а й від майбутнього. Функція корисності підпадає під бюджетне обмеження, яке є сумою доходів і активів протягом усього життя [7]. У зв'язку з нестабільністю доходів у період епідеміологічних загроз важливим елементом гіпотези життєвого циклу є сучасна ощадно-кредитна поведінка домогосподарств.

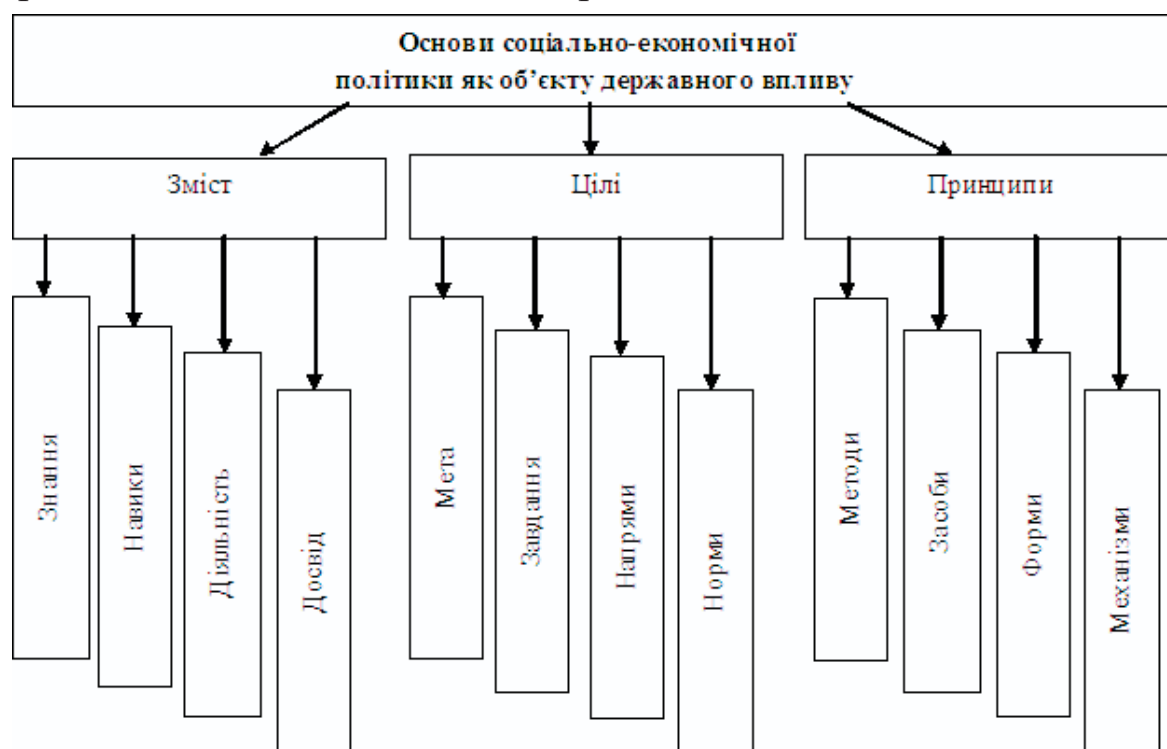

Рис. 3. Основи соціально-економічної політики як об'єкту державного впливу

Джерело: розроблено за Ситником Т.

У державній соціально-економічній політиці на сьогоднішній день епідеміологічних загроз дані припущення не обов'язково виконуються (рис. 3). Зменшення доходу домогосподарства у період епідеміологічних загроз призведе до тиску на збереження

соціального статусу, який був у минулому, коли воно отримувало вищі доходи. З огляду на дефіцит поточних доходів, підтримання споживання зазвичай фінансується заощадженнями, однак їх виснаження часто призводить до «життя в кредит», тобто фінансування поточного рівня споживання за рахунок боргів, а результатом може стати боргова спіраль і серйозні фінансові проблеми, чи навіть банкрутство.

В умовах зниження доходів, які часто мають характер соціально-психологічного шоку, більшість домогосподарств намагаються підтримувати поточний рівень споживання, це явище називали гіпотезою незворотності споживання, або ефектом блокування споживання [3]. У випадку домогосподарств, керованих економічною раціональністю, постійне зниження доходу призведе до відповідних модифікацій споживання. Однак господарства, які будуть стимулюватися демонстраційним ефектом, можуть не зробити таку корекцію, або зробити її занадто пізно, що негативно вплине на їх фінансову безпеку. Реалізація домогосподарством моделі споживання, що ілюструється гіпотезою відносного доходу, також може мати негативні наслідки для фінансової стійкості домогосподарства у разі зростання доходів.

Даний розвиток подій трапляється, коли в результаті покращення ситуації з доходами господарство бажає швидко підвищити свій соціальний статус і збільшує споживання, але темпами, що перевищують приріст доходу. Тенденція підтримувати стабільний рівень споживання під час епідеміологічних загроз, незважаючи на зниження доходів, може відбуватися антициклічно в короткостроковій перспективі у масштабах всієї економіки, тобто пом'якшувати наслідки економічного уповільнення, або рецесії. Однак, у довгостроковій перспективі це несе негативні наслідки, оскільки може бути причиною надмірної заборгованості суспільства та фінансових проблем великої групи домогосподарств у період епідеміологічних загроз [5].

Висновки. Одним із методів оцінки ефектів фінансової поведінки під час епідеміологічних загроз є ступінь досягнення передбачуваної мети та рівень задоволення, отриманого від

реалізованого діяння. У фінансовому аспекті ефективність державної соціально-економічної політики можна виміряти шляхом порівняння фінансових вигід і витрат, пов'язаних із здійсненням даної діяльності. У соціальному аспекті мірилом ефективності фінансової поведінки є досягнутий соціальний статус, що виражається, зокрема, у через рівень споживання, умови життя, рівень задоволення потреб. Когнітивні навички, навички обчислення та фінансові знання у зв'язку з віком людей впливають на заощадження, структуру портфеля та накопичення активів.

Заробіток, інвестування, заощадження, прийняття фінансових зобов'язань, страхування – це найпоширеніші способи фінансової поведінки домогосподарств. Існує багато ендогенних факторів, котрі визначають, які фінансові потреби задовольняє домогосподарство, яка ефективність задоволення цих потреб і який широкий спектр фінансових послуг використовує домогосподарство у період епідеміологічних загроз. Серед них важливим є рівень багатства, а також економічна обізнаність членів домогосподарства, особливо тих, хто виконує функції прийняття рішень у сфері фінансового менеджменту, а рівень економічної свідомості обумовлений, зокрема, рівнем і типом державної соціально-економічної політики.

Стаття надійшла до редакції: 09.10.21

FINANCIAL AND SECURITY FACTORS OF STATE SOCIO-ECONOMIC POLICY TO SUPPORT THE LIFE OF HOUSEHOLDS IN THE PERIOD OF THE EPILIGE

Dmytro Kharechko, Candidate of Sciences in Public Administration, Senior Lecturer, Department of Public Administration, Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology S. Gzhytsky, Lviv, Ukraine.

Dmytro Solovey, Graduate student of the Department of Public Administration of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology S. Gzhytsky, Lviv, Ukraine.

The article examines the financial security of households through the prism of economic security in general, which is one of the fundamental goals of public policy, local government, business entities. Given the general risk and uncertainty that accompanies all socio-economic processes in the country, especially in the period of epidemiological threats to economic security is the basis for the functioning and further development of economic entities and the basis of sovereign existence and sustainable development of each country.

It is noted that economic security can be defined as the appropriate state of the national economy, which ensures the satisfaction of basic needs and socio-economic development during epidemiological threats. The economic security of the state is also substantiated, as the systemic functioning of the economy, maintaining the main indicators of development and ensuring a comparative balance with the economies of other countries. Economic security is a desirable state, the achievement of which does not guarantee success in the market, but provides public authorities the opportunity to survive in a changing market environment.

The article analyzes that economic security is often equated with financial security, as it is also defined as a level of state socio-economic policy that can stably cover the costs of basic needs and objective costs, taking into account physiological needs, environment and ongoing epidemic threats. Undoubtedly, the economic factor, which we can also define as the financial condition or financial stability of a household, is the most important, but not the only element of its economic security.

It has been found that the financial and security factors of household life are the size and stability of income and the level of expenditures, including servicing obligations, as well as savings, financial investments and capital of the household, ie elements that determine its financial security. An important role in the formation of economic security is also played by the degree of diversification of sources of income, protection against loss of income or property, the level of human capital, features of socio-economic growth. Of course, non-financial factors directly or indirectly affect the economic and financial situation of the household during the period of epidemiological threats, and hence its financial security.

Key words: activity of households, financial security, public authorities, state socio-economic policy, security factors, epidemiological threats, current stage, economic security.

Received: 09.10.21

References

2. Andrejchyn, M.A. (2017). Nebezpečna dynamika infektsijnoi zakhvoriuvanosti v Ukraini [Dangerous dynamics of infectious diseases in Ukraine. Infectious diseases]. *Infektsijni khvoroby – Infectious diseases*, 2, (pp. 4-8) [in Ukrainian].

3. Bakumenko, V.D., & Kravchenko, S.O. (2011). *Metodolohiia systemnykh doslidzhen' v derzhavnomu upravlinni [Methodology of systems research in public administration]*. Kyiv: VPTs AMU [in Ukrainian].

4. Banchuk, M.V. (2011). Vyznachennia efektyvnosti naukovykh doslidzhen' u konteksti derzhavnoho upravlinnia medychnoiu haluzziu [Determining the effectiveness of research in the context of public administration of the medical field]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 8. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=310> [in Ukrainian].

5. Batyrhareieva, V.S. (2020). Osnovni napriamy protydii poshyrenniu dezinformatsii (na prykladi pandemii COVID-19) [The main directions of counteracting the spread of misinformation (on the example of the pandemic COVID-19)]. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 2(33), (pp. 121-131) [in Ukrainian].

6. Berns, L. Innovatsii u sferi okhorony zdorov'ia [Innovations in health care.]. www.management.com.ua. Retrieved from <http://www.management.com.ua/interview/int021.html> [in Ukrainian].

7. Bielichenko, A.V. (2007). Suchasni pryntsypy derzhavnoho upravlinnia protsesom zabezpechennia naseleння likars'kymy zasobamy [Modern principles of public administration in the process of providing the population with medicines]. *Derzhavne budivnytstvo – State building*, 1. Retrieved from http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/n_1_2007_2/doc/2/10.pdf [in Ukrainian].

8. Borets'ka, O.B., Nykolajchuk, B.Ya., & Feduschak, A.L. (2011). Sotsial'ne medychno strakhuvannia v Ukraini: mynule i novi perspektyvy [So-

cial health insurance in Ukraine: past and new prospects]. *Klinichna farmatsiia, farmakoterapiia ta medychna standartyzatsiia – Clinical pharmacy, pharmacotherapy and medical standardization*, 1-2, (pp. 137-145) [in Ukrainian].

9. Borys, S. Bezpeka biznesu pid chas karantynu: iak unyknyty rejders'koi ataky [Security of business during quarantine: how to avoid a raider attack]. *biz.ligazakon.net*. Retrieved from https://biz.ligazakon.net/ua/analytics/194528_bezpekabznesu-pd-chas-karantynu-yak-unyknyti-reydersko-ataki [in Ukrainian].

10. Buhaienko, N.S. & Serheieva, T.A. (2014). Epidemiolohichni osoblyvosti poshyrennia VIL-infektsii sered spozhyvachiv in'iektsijnykh narkotykyv u Kyievi [Epidemiological features of the spread of HIV among injecting drug users in Kyiv]. *Tuberkul'oz. Lehenevi khvoroby. VIL-infektsiia - Tuberculosis. Pulmonary diseases. HIV infection*, 4, (pp. 34-42) [in Ukrainian].

11. Buriak, I.O. (2013). Administratyvno-pravove rehuliuвання u sferi zabezpechennia prava hromadian Ukrainy na okhoronu zdorov'ia [Administrative and legal regulation in the field of ensuring the right of citizens of Ukraine to health care]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

12. Butnyk, O.O. & Nemyrivs'ka, O.Ya. (2020). Osoblyvosti publichnoho upravlinnia v umovakh svitovoi pandemii [Features of public administration in a global pandemic]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and public administration*, 2, (pp. 142-148) [in Ukrainian].

13. Vasechko, L.O. (2016). Mistse suchasnoho medychnoho prava u systemi prava Ukrainy [The place of modern medical law in the legal system of Ukraine]. *Publichne pravo – Public law*, 3, (pp. 60-65) [in Ukrainian].

14. Vasyly'iev, O.S. (2014). Kontseptualizatsiia poniattia «derzhavna polityka»: suchasne rozuminnia [Conceptualization of the concept of «public policy»: modern understanding]. *Derzhavne budivnytstvo – State building*, 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_7 [in Ukrainian].

15. Velykodna, M.S. (2020). Modeli i metody nadannia psykholohichnoi dopomohy pid chas pandemii COVID-19: zarubizhnyj dosvid [Models and methods of providing psychological assistance during the COVID-19 pandemic: foreign experience]. *Psykhologichnyj chasopys – Psychological Journal*, 4 (6), (pp. 229-237). DOI: 10.31108/1.2020.6.4 [in Ukrainian].

16. Diehtiar, O.A. (2014). *Derzhavne rehuliuвання rozvytku sotsial'noi sfery: kontseptual'ni zasady ta praktyka [State regulation of social sphere development: conceptual principles and practice]*. Kharkiv: S.A.M. [in Ukrainian].

17. Dolot, V.D. (2013). Systema okhorony zdorov'ia v Ukraini: vybir natsional'noi modeli rozvytku [Health care system in Ukraine: the choice of national development model]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public Administration: Improvement and Development*, 2. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=658> [in Ukrainian].

18. Dubyna, M., Zabashtans'kyj, M., & Rohovyj A. (2020). Rol' finansovo-kredytnykh ustanov u stratchichnomu rozvytku sfery okhorony zdorov'ia [The role of financial institutions in the strategic development of health care]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, 4 (24), (pp. 64-73) [in Ukrainian].

19. Kutsyn, I.M. (2011). Proaktyvni metody derzhvanoho upravlinnia ta rehuliuвання rozvytku medychnoi haluzi sfery okhorony zdorov'ia Ukrainy [Proactive methods of public administration and regulation of the development of the medical field of health care in Ukraine]. *Efektivnist' derzhvanoho upravlinnia – Efficiency of public administration*, 29, (pp. 279-289) [in Ukrainian].

20. Fedulova, L. (2020). Derzhavna pidtrymka ekonomiky v umovakh pandemii Covid-2019 [State support of the economy in the context of the Covid-2019 pandemic]. *dspace.wunu.edu.ua*. Retrieved from <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/39636/1/%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D1%83%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9B%D1%8E%D0%B1.pdf> [in Ukrainian].

21. Kharytonov, Ye.O. & Kharytonova, O.I. (2021). Konflikt ta solidarnist' interesiv v umovakh pandemii KOVID-19 [Conflict and solidarity of interests in the context of the KOVID-19 pandemic]. *Chasopys tsyvilistyky – Journal of Civilization*, 40, (pp. 5-11). DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i40.384> [in Ukrainian].

22. Chorny, O., Barzylovykh, A., Bubalo, V., Nesterenko, V., & Rogachevskyi, O. (2020). Mechanisms for Managing Medical Institutions In Times of Crisis. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 11 (9), (pp. 562-568) [in English].

23. Chorny, O., Iskiy, M., Zagurska-Antoniuk, V., Borysiuk, I., Volkova, Y., & Trentieva, N. (2020). Mechanisms for Managing the Health Care System within the Conditions of the Coronavirus pandemic (COVID-19). *Systematic Reviews in Pharmacy*, 11 (10), (pp. 258-264) [in English].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Харечко Дмитро Олексійович: Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького: вул. Пекарська 50, м. Львів, 79010, Україна.

Dmytro Kharechko: Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies: Pekarska St, 50, Lviv, 79010, Ukraine.

Соловей Дмитро Анатолійович: Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького: вул. Пекарська 50, м. Львів, 79010, Україна.

Dmytro Solovey: Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies: Pekarska St, 50, Lviv, 79010, Ukraine.

промовах і працях митрополит Галицький відстоював свою позицію стосовно розбудови незалежної Української держави на засадах християнської етики та моралі. При чому незалежна Україна мала посісти гідне місце серед країн європейського простору.

Структура монографії повністю відповідає меті та завданням дослідження і валідна загальній проблематиці наукового пошуку. Перший розділ присвячений висвітленню теми митрополита Андрея у науковій літературі. З одного боку, традиційна методологічна частина монографічного дослідження відповідно до визначеної проблематики, набуває більш актуального змісту. Справа у тому, що довкола постаті А.Шептицького й до сих пір точаться дискусії. І важливо, що В.Басараб взяв на себе дослідницьку місію систематизувати наявний історіографічний матеріал.

У подальших розділах монографії автору вдається комплексно розкрити складну систему поглядів Галицького митрополита. У другому розділі на основі листів, меморандумів і пастирських послань митрополита А.Шептицького розкриваються його погляди на державний механізм та основні моделі української державності. Митрополит відомий своєю екуменічною діяльністю, яка тут розглядається як фактор національно-духовного відродження України. Третій розділ є комплексним висвітленням ставлення митрополита Андрея до більшовицької ідеології та засудження ним злочинів, які були скоєні більшовицько-комуністичним режимом. Наскрізною і доведеною є ідея стосовно «антилюдського обличчя» більшовицького режиму, що йде у розріз із християнською мораллю українців. Заключний четвертий розділ присвячений негативній позиції А.Шептицького до польської шовіністичної політики та ідеології і злочинів нацизму. Тут ми зустрічаємо висвітлення причин українсько-польської конфронтації у період між двома світовими війнами аж до 1943 р. Також крізь призму державницьких ідей Галицького митрополита засуджується політика Гітлера і відстоюється необхідність розбудови незалежної Української держави в період Другої світової війни.

Незважаючи на зовнішні ознаки більш теоретичного аналізу, висновки монографії отримані за результатами прикладного

матеріалу. При підготовці дослідження автором було проаналізовано 62 документи. На думку Володимира Басараба, кожний з документів засвідчує чітку національно-патріотичну позицію митрополита А.Шептицького. Окрім того, дослідник спробував проаналізувати еволюцію у поглядах видатного українського державного, громадського і церковного діяча. Безапеляційним є заперечення А.Шептицьким репресивних ідеологій, які завдали багато шкоди на українських землях – більшовицька модель комунізму, польський шовінізм і гітлерівський нацизм. Натомість українська державна та церковна еліта не має чекати на зовнішню допомогу, а на основі давньої української традиції розбудувати незалежну Українську державу. Світоглядним базисом української незалежності має стати християнська мораль.

Запропонована монографія Володимира Басараба є комплексним дослідженням і переосмисленням спадщини Галицького митрополита Андрея Шептицького. Ця робота є актуальною і необхідною у різних наукових площинах – державне управління, історичні чи політичні науки. Важливо, що автору вдалося акумулювати наявні дослідження і дати об'єктивну оцінку поглядам митрополита Андрея, наголосивши на їхній актуальності для сучасної України.

Підписано до друку 24.12.21 р.
Формат 60/84 1/16 Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 31,68
Наклад 100 шт. Замовлення № 1/01.
Виготовлювач: Ємельянова Т.В.
54001, Миколаїв, пров. Суднобудівний, 7
Тел.: (0512) 47-74-48, e-mail: printex_nik@ukr.net
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 6167 від 03.05.2018